

RYFYLKEMUSEET

FOLK i Ryfylke

2009

tema
KVITSØY HUMMERMUSEUM

FOLK i Ryfylke

Årbok for Ryfylkemuseet

Redaktør: Roy Høibo
Redaksjon: Trygve Brandal, Grete Holmboe og
Ruth Anne Moen
Utgivar: Ryfylkemuseet
Nordenden 14
4230 SAND
Telefon: 52 79 29 50
Telefaks: 52 79 29 51
E-post: post@ryfylkemuseet.no
Heimeside: www.ryfylkemuseet.no

ABONNEMENT:

FOLK i Ryfylke kjem ut ein gong i året.

Abonnementsprisen for 2009 er kr. 250,-.

Abonnementet inkluderer medlemskap i Ryfylkemuseet og gir
fritt tilgjenge til alle avdelingar i Ryfylkemuseet.

Bankgiro: 3202.07.01527

Design: Nenad Ignjatic

Ombrekking, trykk og innbinding: Bryne Stavanger Offset AS

ISSN 0800-4692

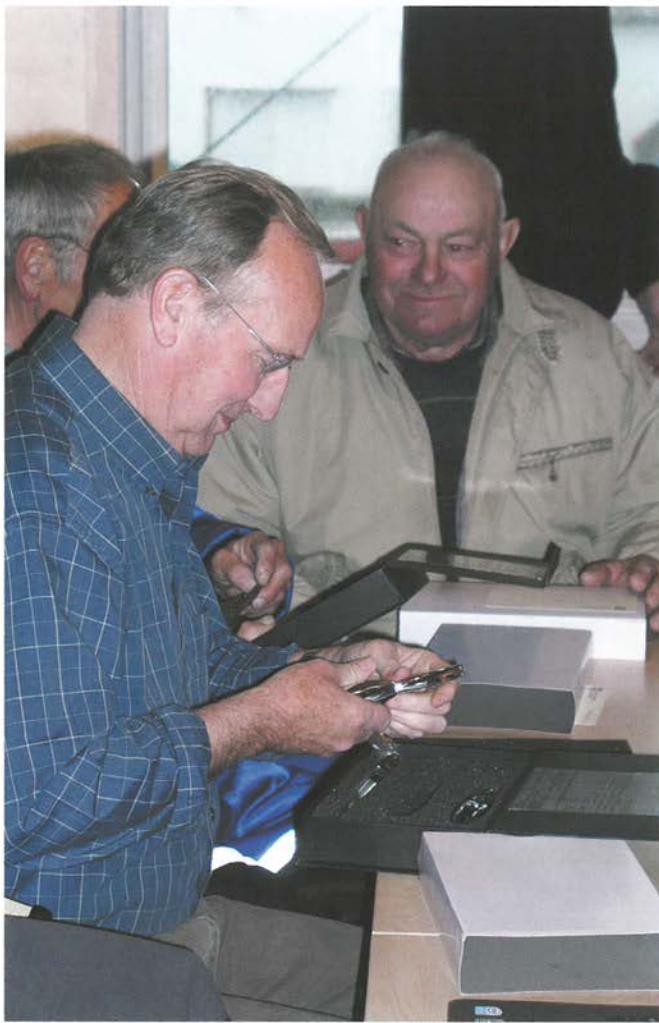
Foto på framsida:

Sigbjørn Sørensen

FOLK i Ryfylke 2009

Årbok for Ryfylkemuseet

Utgitt av Ryfylkemuseet

I arbeidet med oppbygging av hummarmuseet har dei frivillige hjelparane vore viktige som pådrivarar, informantar og dugnadsarbeidarar. Her representert ved to av dei under «banketten» etter opninga av første utstillinga i 2006: Kjell Meling og Thorleif Ydstebø.

Innhald

- 5 Forord
- 7 Trygve Brandal
«Men der leikade fiske ned i kavet» –
Glimt frå Kvitsøyas fiskerihistorie
- 41 Leif Ydstebø
Hummer – biologi, havbeite og oppdrett
- 55 Grete Holmboe
Fiskarheimen
- 71 Trygve Brandal
«Det var ikkje noe lettlig yrke» –
Einar Pedersen fortel om reketråling på Revet
- 81 Roy Høibo
«Det er kje trudleg noko av det du seie» –
Thorleif Ydstebø og fiskemottaket på Grøningen
- 86 Ruth Anne Moen
Revyvisene – ein viktig del av lokalhistoria
- 98 Anders Olsen
*Lauritz Haaland – Marinemaler fra Kvitsøy
av internasjonalt format*
- 109 Roy Høibo
*Kvitsøy Hummermuseum –
ei museumsperle ut mot havet*
- 121 Årsmelding 2008
- 140 Rekneskap 2008

Kvitsøy Hummermuseum på Grøningen, Ydstebøhavn. Oppdrettstanken til Norwegian Lobster farm er nærmaste nabo.

Forord

Denne gongen skriv vi om Kvitsøy. Om hummarmuseet på Kvitsøy og om det vi prøver å formidle der. Årsskriftet om Kvitsøy er det femte i rekka av skrift om museumsavdelingane våre. Tidlegare har vi skrive om Kolbeinstveit, Hustveit, Viga og husmannsplassane Bakken og Røynevarden. Men nå er det Kvitsøy som gjeld. Den minste av alle Ryfylke-kommunane, men ein av dei kommunane vi har arbeidd mest med dei siste åra. Kvitsøy Hummermuseum er mellom dei beste avdelingane våre.

I dag er Kvitsøy nesten som andre kommunar i Ryfylke. Folketalet er stabilt. Ved inngangen til 2009 hadde Kvitsøy 542 innbyggjarar. Dei fleste som har jobb i heimkommunen jobbar i offentleg sektor. Men Kvitsøybuen har i større grad enn andre arbeidet sitt andre stader. Meir enn 1/3 av arbeidsstyrken, 108 av 261, pendlar ut av kommunen, dei fleste til Stavanger, og desse jobbar i stor grad i privat sektor. Det spesielle er at nesten like mange pendlar inn i kommunen. Medan godt og vel 100 Kvitsøybuar reiser ut på arbeid, er det 95 som kjem inn. Slik har det i alle fall vore. Etter kvart som aktiviteten på sendestasjonen til Norkring blir trappa ned minkar sysselsettinga der, men så har ein i staden fått trafikksentralen.¹

Det er lenge sidan dei fleste levde av ein kombinasjon av gardssdrift og eit yrke på sjøen, slik Trygve Brandal skriv om i sin artikkel om fiskerihistoria. I dag er det berre ein brøkdel av dei sysselsette i kommunen som oppgir at jordbruk og fiske er hovudnæringa deira. Den historia vi prøver å fortelja om på hummarmuseet er såleis i ferd med å bli fjern for dei som veks opp på Kvitsøy i dag. Kanskje det er derfor interessa for å få til eit museum har vore så stor? Vi har i alle fall opplevd eit unikt engasjement både frå kommunen og frå privatpersonar for å få til museet, og museet har gjennom noen få år vokse fram gjennom eit godt samspel mellom våre og andre fagfolk, frivillige hjelparar og kommunale, fylkeskommunale og private støttespelarar.

Resultatet er blitt eit, i vår samanheng, ganske stort museum med utstillingar av høg standard. Hummarmuseet er ein attraksjon for folk som vil besøke Kvitsøy, og ein stad å bli kjent med den nære fortida for dei som bur i kommunen. Slik

kan museet vera med og styrke tilhøringa, sjølvmedvitet og identiteten til dei som bur på Kvitsøy i dag, sjølv om dei har ein livsstil fjern frå dei som budde i husa før.

I museet fortel vi historia om hummaren og hummarfisket, om dei andre fiskeria, om fiskarfamiliane, og om båtane, motorane og det utstyret ein hadde å hjelpe seg med på sjøen. Men det er avgrensa kva ein kan putte inn i ei utstilling. I dette skriftet prøver vi å gå djupare i noen av dei tema vi har tatt opp i museet, og vi prøver å utfylle bildet gjennom artiklar som kan femne breiare enn vi gjer i museet.

Grete Holmboe, som har vore prosjektleiar og utstillingsarkitekt, har gjort eit arbeid for å finne ut av korleis folk budde, og av den rolla kvinnene hadde i eit samfunn der mye blei fokusert på det arbeidet mannsfolka dreiv på med. I loftsetasjen på museet er det innreidd ein fiskarheim som kan gi eit inntrykk av buforholda, her blir det teikna eit breiare bilde av korleis folk hadde det og særleg av kva rolle kvinnene spelte. Ruth Anne Moen skriv om den store revyinteressa på Kvitsøy.

Og så er vi svært glade for bidraga frå Kvitsøy. Leif Ydstebø har skrive ein fyldig og stor artikkel om hummarens biologi, om forsøk med havbeite på Kvitsøy og om det aller nyaste som er landbasert oppdrett av hummar. Anders Olsen skriv om Kvitsøyars store målar, Lauritz Haaland.

Vi håper lesinga vil vera til glede og opplysning, og at ho vil inspirere til besøk på Kvitsøy og i hummarmuseet når våren og sommaren stundar til, og det blir triveleg å ta seg ut i kystlandskapet att.

NOTAR

¹ Dei statistiske opplysningane er henta frå kommunefaktatabellane og folketellingstabellane til Statistisk Sentralbyrå

Fiskeskøyter på rekke og rad i Ydstebøhavn med fyret i bakgrunnen. Den maritime sektor har gjennom tidene vore dominerande på Kvitsøy. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

«Men der leikade fisk ned i kavet». Glimt frå Kvitsøys fiskerihistorie

Av Trygve Brandal

«De lever hele sitt liv med ansiktet vendt mot sjøen. Havet er deres selskap, deres rådgiver, deres venn og fiende, deres erverv og deres kirkegaard.» Dette sitatet frå Alexander Kielland kan passa på Kvitsøy. Havet har alltid vore grunnleggjande for busetjinga her. Kvitsøy har gjennom tidene vore eit maritimt samfunn. Fiskar, sjømann eller los – det var dei maritime yrka. I denne artikkelen skal vi fokusera på det livgivande havet og fiskerinæringa si betydning på Kvitsøy, med vekt på 1900-talet. Vi skal sjå på dei ulike fiskeria som vart drivne og på fiskeflåten si utvikling.

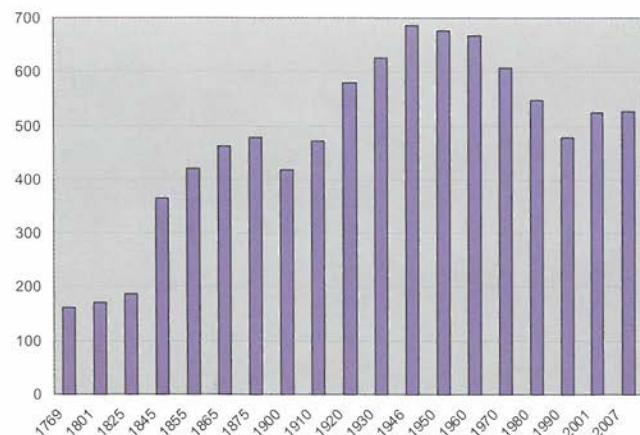
Den maritime sektoren har vore dominerande, men Kvitsøy har likevel ikkje vore noko reint fiskevær. Her har også vore gardsdrift, men gardane vart frå gammalt av alltid drivne i kombinasjon med eit yrke på sjøen – som fiskar eller los.

Folketalet har gjennom dei siste to hundre åra svinga mellom knapt 200 og knapt 700 personar. I 1801 budde det 170 personar på Kvitsøy. Det steig til 479 i 1875, men gjekk så ned til 418 i 1900. Etter ein jamm vekst over fleire tiår vart toppen nådd i 1946 med 687 fastbuande.¹ Arbeid på sjøen, som fiskar, sjømann eller los, var det viktigaste grunnlaget for busetnaden.

Den maritime sektoren sin dominans i yrkeslivet på Kvitsøy kjem klart fram om vi ser på yrkeslista i folketeljingane. Lat oss bruka folketeljinga i 1865 som døme. Då er yrket oppgitt for 103 menn. Yrkesfordelinga var då slik²:

Fiskarar	39	Tømmermenn	3
Sjømenn	18	Smed	1
Losar	8	Steinarbeidar	1
I fyrvesenet	3	Skomakar	1
Gardbrukarar	28	Lærar	1

Figur 1: Folketalet på Kvitsøy 1769–2007

2/3 av mennene hadde yrket sitt på sjøen, ser vi. Men i realiteten var det endå fleire, fordi også dei fleste gardbrukarar engasjerte seg i arbeidet på sjøen ved å driva med fiske og losing ved sida av garden gjennom store delar av året. Dermed blir det den maritime sektor heilt dominerande i yrkeslivet. Berre eit fåtal personar var reine landkrabbar utan nokon form for yrkesdeltaking på sjøen.

I åra etter krigen var det kring 150 fiskarar på Kvitsøy. Dei fleste vaksne mannsfolk dreiv då fiske i sesongane eller på heilårsbasis. Mest alle fiskarar deltok i hummarfisket og sildefisket. 145 kvitsøybuar var registrerte som fiskarar i 1960. 98 personar hadde fiske som einyrke, 30 som hovudyrke og 17 som biyrke.³

SILDEFISKE

Sildeperioden på 1900-talet varte frå ca. 1900 til 1960. På 1800-talet varte den store sildeperioden frå 1815 til 1870, men så var den atlanto-skandiske silda nesten borte bort for Stad på slutten av 1800-talet. Kvitsøy låg lagleg til for fisket på sør-feltet. Dei rikaste innsiga kom gjerne frå Espenvær og sørover til Karmøy.⁴

Silda vart fiska både med garn og not. Dei fleste frå Kvitsøy var garnfiskarar. Settegarna vart sett om kvelden og trekte att neste morgen. På 1800-talet var det åpne båtar, såkalla «fiskjebåtar» som vart brukt, med 4–5 mann på kvar båt. Kvar mann stilte gjerne med 4–5 garn. Garna vart sett i lenker med fem garn i kvar lenke. Frå 1900 og framover vart dei åpne båtane erstatta av dekka skøyter med motor.

Åpen ro- og seglbåt med sildelast ved Lars Ydstebøs sjøhus i Ydstebøhavn. Bildet er truleg teke like før 1900. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

I 1950-åra var 30–40 skøyter heimehøyrande på Kvitsøy, og dei fleste deltok i sildefisket – anten i sjølve fisket med drivgarn eller botnagarn, eller som hjelparar. Sildefisket starta gjerne rett etter nyttår. Fisket føregjekk då i første del av sesongen lenger nord på kysten, både nord for og sør for Stad. Der vart det fiska både med drivgarn og med botnagarn. Drivgarnskøyte hadde gjerne eit mannskap på seks. Eit drivgarn

kunne vera 30 meter langt og 15 meter djupt. Garna hang saman i ei lang lenke, og lenka var festa til ein drivkabel som gjekk frå fiskeskøyta og ned i sjøen. Frå kabelen gjekk det tau opp til blåsere på overflata. Det vanlege var å setja ut garnlenka om kvelden og så dra med ho gjennom natta. Om morgonen drog dei garna og kabelen om bord i båten.

Sjølv om dei på 1950-talet hadde vinsjar og spel om bord til

Trekking av garn i åpen båt på sildafeltet. Dei fleste frå Kvitsøy dreiv sildefiske med garn. Dei åpne båtane vart i åra etter 1900 gradvis erstatta av dekka farty. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

M/S «Tjelden» på sildefiske med botnagarn i Skudeneshavet i 1932. Det var Ole og Johan Olsen fra Kvitsøy som eigde skøyta.
Foto: A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

å hjelpe seg med, var det eit hardt arbeid å dra inn garna. Særleg var joginga slitsam. Å joga var å rista og slå silda ut or garna under innhaling. Med god fangst kunne det ta fleire timer. Då var det fullt press i arbeidet heile tida, utan femminutt.⁵

Ein arbeidsdag på ei garnskoyte på sildafeltet starta tidleg. Skøyteane gjekk ut i den mørke morgonen for å vera på feltet når det var så lytt at dei kunne sjå blåsene og finne garna sine. Garna vart trekte, rista tomme for sild og sette på nyt. Ofte hadde dei fem sett med fire garn i lenka. Mesteparten av dagen gjekk med før dei kunne setta kurs mot land igjen. No melde dei inn fangsten til sildesalslaget, som dirigerte dei dit dei skulle gå for å levera. På vegen inn kunne det vera tid til å stella seg middag og kanskje få seg ein kvil på koya i kahytten. Dette rommet framme i skøyta var opphaldsrom, soverom og matrom for mannskapet. Kvar mann hadde tørrmaten i ei skuffe under koya. Før hadde utrustinga skjedd heimanfrå, men i mellomkrigstida og seinare kjøpte dei det meste hos handelsmannen. Middagen kokte dei felles, og det var gjerne den yngste om bord som fekk stå for kokkinga.

Ut på vinteren trekte vårsilda sørover til felta ved Espenvær, Røvær, Karmøy og sørover til Egersund. Då var det botnagarn som vart brukt. Dei vart sette ut, stod i sjøen nokre timer og vart så trekte inn igjen. Vårsildfisket var, trass i namnet, avslutta før våren kom. Mesteparten av fisket føregjekk i februar og mars. Toppen i deltakinga i det norske vintersildfisket vart nådd i 1957 med 27 800 mann. Rundt 4000 av desse var frå Rogaland og 150 kom frå Kvitsøy.⁶

I staden for å驱va fiske sjølv var det mange skøyter frå Kvitsøy som deltok i sildefisket som hjelpeparty. I daglegtale vart dette kalla «å gå på bommen». Men «bomsen» spelte ei viktig rolle i fisket, og det var fleire hundre av dei på kysten. Dei hjelpte snurparane med å berga kastet. Hjelparene sette slepetau i snurparen og drog i han så han ikkje skulle驱va mot nota, og fire-fem mann gjekk i doryen og hjelpte til med innhaling av nota. Hjelparene fekk ein prosentandel av fangstverdien. 8 prosent var vanleg.

Utover på 1900-talet vart større fiskedampskip med snurpenøter eit viktig innslag i det norske sildefisket. Slike båtar var det ikkje på Kvitsøy, men fleire herifrå vart hyrte som basar på snurpebåtar frå Sunnmøre t.d. Der var det vanleg med «sørabasar». Basen var leiar for sjølve fiskeprosessen om bord i fiskebåten. Skipperen var sjefen på båten, men basen hadde ei nøkkelrolle for å finna sild å kasta på og så gjennomføra eit vellukka kast med snurpenota.

På Kvitsøy vart ikkje den notfiskarekspertisen som notbasane representerte ført vidare til investering i store snurparar og seinare ringnotbåtar. I så måte er ikkje Kvitsøy spesiell. Mange stader på kysten der fisket var viktig i åra fram til 1960 har hatt sterkt redusert investering i og deltaking i fiskeri næringa. Det er eigentleg berre to kommunar som verkeleg har teke spranget frå det gamle notfisket og over i moderne notfiske med ringnotbåtar. Det er Austevoll i Hordland og Herøy på Sunnmøre. Ein stor del av den moderne norske ringnotflåten er heimehøyrande i desse to kommunane.

Storsilda vart mykje levert til landanlegg til salting. Vårsilda seinare på sesongen gjekk for det meste til sildoljefabrikkar. Det vart drive stor sildesalting også på Kvitsøy, særleg under første verdskrig. Fleire utanbygds folk kjøpte seg saltegrunnar og oppførte saltebuer og hytter til å bu i under saltinga. Det vart også starta med salting i store cementkummar. Peder Hviding bygde den første kummen, truleg i 1917. I 1930 var der i alt 30 saltekummar i Kvitsøy. Ein kumme kunne ta opp til

Sildoljefabrikken i Leiasundet vart bygd i 1928. Her var det arbeidsplass for mange, både lokale og tilreisande folk. Bildet er frå 1939.
Foto: A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

3000 hektoliter sild. Kvitsøy sildoljefabrikk vart bygt i 1928. Fabrikken vart utvida i 1953, men han vart nedlagt i 1960-åra. Mange frå andre bygder kom til Kvitsøy for å arbeida på fabrikken i periodar.

BRISLINGFISKE

Brislingen er ein liten fisk og ein nær slekning av silda. Fullvaksen måler han ca. 17 cm. Brislingen har eit kort liv, han er gyteferdig alt i toårsalderen og lever ikkje meir enn fire–fem

På veg til brislingfiske med M/S «Astrid» ein stille sommardag i 1953. Jakob Meling var eigar av denne skøyta, som var bygd i Risør og var på 40 fot. Foto: Daniel Haaland.

år. Denne vesle fisken gav grunnlag for eit omfattande fiske langs kysten. Brislingfiske var karakterisert av at det var eit notfiske, eit sommarfiske og også eit kapitalkrevande fiske.

Brislingfisket var i vekst frå slutten av 1800-talet. Brislingen utvikla seg frå simpel kost på fattigmannens bord til havets sølv på blanke boksar, slik fiskerihistorikaren Trygve Solhaug har uttrykt det.⁷ Brislingfisket var eit reint notfiske. Frå først av vart det brukt landnøter, men frå tidleg på 1900-talet overtok snurpenotene meir og meir. På Kvitsøy kom den første snurpenota kring 1910. Det var Cornelius Nordbø, Herman Holgersen, Peder Hviding og seks andre kvitsøybuar som gjekk saman og kosta den.⁸

Brislingen vart levert til den veksande norske hermetikk-industrien, som hadde sitt tyngdepunkt i Stavanger. Også på Kvitsøy kom det ein hermetikkfabrikk. Det var Peder Hviding og sønene hans som bygde hermetikkfabrikk i Leiasundet i 1920. Den heitte Kvitsøy Preserving AS og la ned både brisling og sild. På det meste kunne det arbeida 40 personar på fabrikken.⁹

Brislingfisket var eit sommarfiske inne i fjordane i Ryfylke og andre stader på Vestlandet opp til Sogn. Nokre reiste også til Oslofjorden. Ungdommar var med frå konfirmasjonsalderen, og til dels noko før. Fleire kvitsøybuar som vart vaksne i åra etter krigen har fortalt om at dei reiste rett frå konfirmasjonsskapet heime og ut på brislingfiske med eit not bruk.¹⁰ Det kunne bli mykje vakting

på dei vare brislingstimane i lyse sommarnetter og lite soving. Til tider vart det også fiska brisling utover hausten. Etter eit vellukka kast vart fangsten sett i lås. Fraktefarty frå fabrikken som skulle ha fangsten kom så og henta fangsten etter ei tid.

Eit brislingsnurpebruk bestod av ei motorskøyte med nota om bord, ein følgjar, som oftest var ei mindre motorskøyte, ein øyrabåt, robåtar til første- og andrebassen, og dessutan dreggar, kaggar, anker og tau. Følgjaren hadde funksjon som slepefarty etter kastinga, for å halda skoya klar av nota. Nota vart kasta direkte frå hovudfartyet, utan bruk av doryar. Brislingfisket var eit kapitalkrevjande fiske. Det var gjerne fleire eigarar til eit notbruk, og hermetikkfabrikkar kunne bidra med finansiering.

Kring 1940 var det minst ti brislingsnurpenotbruk heimehøyrande på Kvitsøy.¹¹ Brislingfisket var viktig for mange på Kvitsøy fram til 1960-åra. Etter den tid har det spelt mindre rolle.

M/S «Solborg», også kalt "Strilå", på brislingfiske i Ryfylkefjordane midt på 1930-talet. Eigar var Olaus Nordbø. Foto utlånt av Tone Marit Nordbø.

Notlaget til Herman Holgersen m.fl. halar brislingnota om bord i skøyta. Snurpenøtene for brisling var store og dyre og gjorde brislingfisket til eit kapitalkrevjande fiske. Personane er frå venstre Herman Holgersen, Ole Knutsen, Karl Knutsen, Torger Tolleifsen, Nicolai Hviding Holgersen, Nicolai Holgersen, Magnus Nordbø, Trygve Meling, Laurits Dalaker, Lars Holgersen og Henrik Holgersen. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

I 1950-åra var både brislingfisket og vårsildfisket moderne marknadsretta fiskeri, bygt på moderne hjelpemiddel som motor og telefon, og på faste mottakarar som utnytta fangsten industrielt. Likevel overlevde spenninga ved fisket, eventyret, overraskingane, det sjanseprega og usikre, og det sette sitt preg på dei som var knytta til denne næringa. Havet var ikkje alltid like romhendt, fangstane kunne svinga mykje frå år til år. Mange kvitsøybuar er nok langt på veg enno fiskarsjeler, prega av spenninga og det lotteripregen ved fisket, med ein nedarva fiskarmentalitet i blodet.

HUMMARFISKE

Hummarfisket var ei viktig attåtnæring for mange langs kysten. Utstyret var enkelt og kravde små investeringar. Du trong ein robåt og nokre teiner. I gode år gav fisket bra utbytte for fiskarane. Då var hummaren havets svarte gull.

Hummarfiske for sal ved kysten av Rogaland fører sine roter tilbake til 1600-talet. Først vart hummaren teken med tenger, og fangsten var beskjeden. Då teiner kom i bruk fra ca. 1700, auka fangstane mykje. Det var etterspurnad frå land som Skottland og Holland som gav grunnlag for utvikling av fisket.¹²

Det blei fiska hummar på store deler av kysten sør for Stad. I Rogaland var alle dei ytre bygder aktive i fisket. Hummarfisket har gjennom tidene betydd mykje for folk på Kvitsøy og har blitt drive med stor interesse i fleire hundre år. Sund og farvatn omkring dei mange holmar og skjer her er ideelle oppholdssteder for hummaren og gode fiskeplassar for fiskarane. Jakta på havets kardinal var det fisket som alle såg fram til. Hovudfisket føregjekk lenge i desember og januar. Eit godt desemberfiske ga utvegar for å unna seg noko ekstra til julehelga.

Ein einmannsbåt kunne ha 55 teiner, ein tomannsbåt rundt 100. I starten av fisket vartteinene trekte både om natta og om dagen. På det beste kunne fiskarane få ein hummar i kvar teine, men ein hummar i annankvar teine var også bra.¹³ Dei mest aktive fiskarane hadde enkle fiskarhytter ute i holmane som dei budde i dei første nettene av fisket. Då drog dei teinene både natt og dag, så det var greitt å bu i nærleiken. Senere blei teinene dregne berre om dagen, og då reiste dei heim kvar kveld.

Dei gamle hummarteinene var laga av einer eller eik med lengdespiller av furu. Rundt teinene var det eit nett av barka hampetråd. Opphalaren var av kokostau. Desse teinene kosta

Teineboting på sjøhuset med tilskodar. Det er truleg Lars Haaland, far til Lauritz Haaland, som boter. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

Hummarfiskarar trekker teiner ved Kvitsøy. Utstyret var enkelt i det gamle hummarfisket. Du trong ein robåt og nokre teiner. Mannen ved årane på bildet er Jakob Johan Eriksen Haaland (1860–1938). Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

ein par kroner og kunne vara i to-tre år. Seinare kom det andre teinetypar.

Til agn i teina blei brukt fisk som var nokre dagar gammal, slik at han hadde begynt å surna. Brisling var godt agn, like eins smásild. Sur mort kunne også brukast. Agnet må få den rette lukta så hummaren blir tiltrekt og lokka inn i teina.

I 1930-åra dreiv kring 80 tomannsbåtar hummarfiske på Kvitsøy. Dei hadde 8000 teiner i alt. På det beste kunne dei få ein hummar på teina til dagen. Den samla dagsfangsten kunne då bli 8000 hummarar.¹⁴

På hummarfiske med «Skreddaren» kring 1930.

Ole Olsen, Kvitsøy (f. 1917), intervjuet av barnebarnet Johannes Olsen i 1998.

– *Ka hette denne her båten farfar?*

– Ja, den heitte Skreddaren. Det så gjere at han heitte Skreddaren, var at det var ein Andreas Pallesen, han var utlærte skreddar, og derfor, etterpå at han selde han, så har han heile tida heitt Skreddaren. Far og bestefar kjøpte båten og brukte han til humrafisket.

– *Kor mongen humrar har det vore i denne her?*

– Ja, det, det er vanskelig å sei. For det at då når eg begynte å vera med medteinene, då drog me to gongjer te døgnet. Og fysste då sa me ikkje kor mange tal me hadde når me traff folk og snakte med di, men me sa ein på teinå elle litt unna ein på teinå. Og så brukte me 130 teiner, så me kunne få 130 humrar på ein gong. Men så vett du at det minkte litt av etter kvart så me fiska, så når det kom ned i 50 og sålles, då sa me talet, kor mange me hadde fått.

– *Men når di fekk så mongen, var det plass te di?*

– Ja, når me begynte å dra og tok or hummaren, så la med fysst nedi desse ripene her, la me fullt der, og når det ikkje var plass te meir der, så begynte me her i bakskoten og la han ned i bakskoten der, og så når det blei fullt, så hadde me nogen sekker, som me la oppå, og viss me fekk noke tare på teinene, så la me dei og oppå, så me la lad på lad der bak i bakskoten. Det hende me måtte ta nogen i framskoten og.

– *Ka mat brukte dokke når dokke sko fanga adle?*

– Ja, om vinteren så brukte me mort. Me va ute med glipen og fiska mort og hadde den levandes i kister. Og så tok me han opp 4–5 dar føre teinefisket begynte, såls at han fekk rotna noke. Hummaren lika roten mat. Og så hadde me eit brett herifrå og så der, så me skar matane opp. Og han bestefar han var strenge med matingjå, me fekk ikkje lov te å skjera opp maten anna enn te kvart me drog. For han meinte det at då gjekk den fina luktå or han når han låg bar'e på brettet. Så me fekk aldri lov å ha meir enn tri matar om gongjen. Aldri fekk me lov te å skjera maten opp så me hadde han ferige berre te å knyta på.

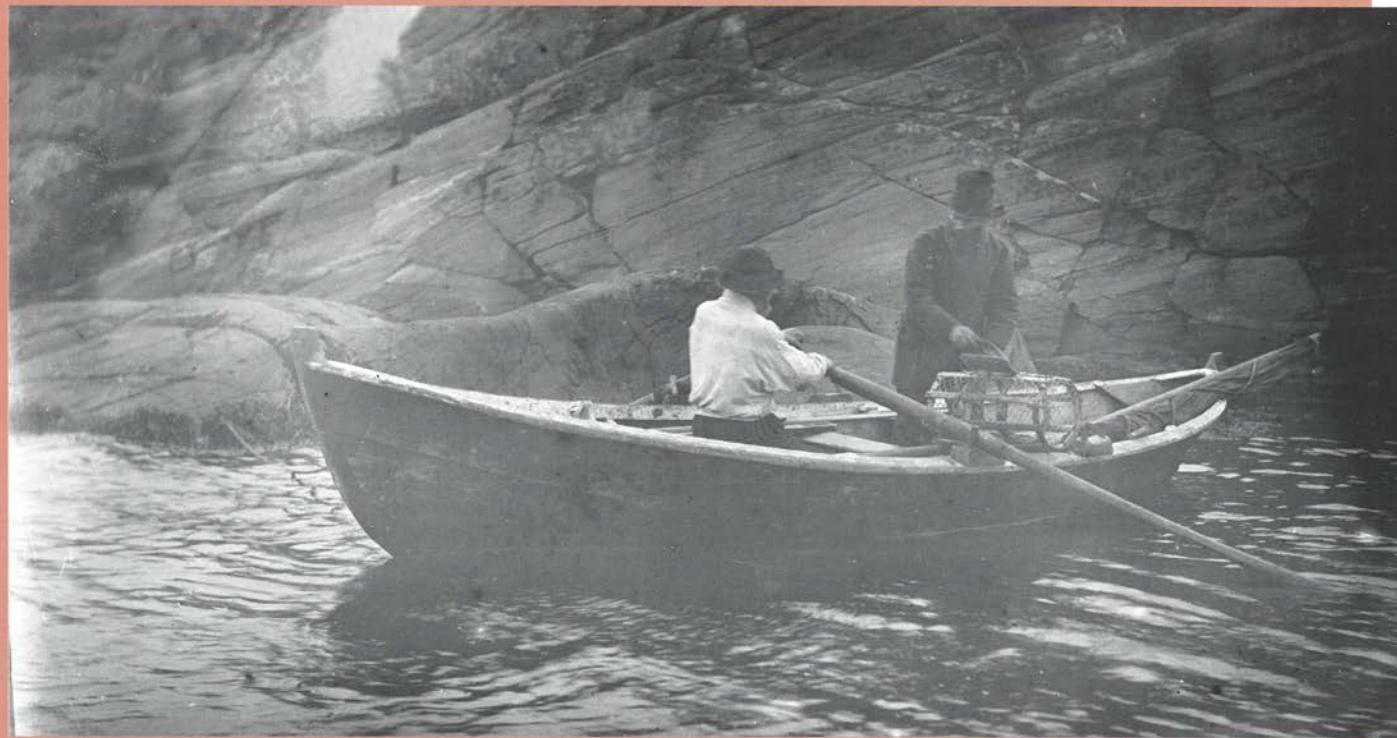
– *Kor hadde dokke teinene og sånn oppi her?*

– Nei, du veit det var ikkje store plass te teiner når me sko setta ut. Me trong heile dagjen når me sko setta di ut. Der gjekk ei teina på tvers der og ei på lengs, og så to på sidene, og så hadde me i framskuten. Og teinene dei førte me inn på holmane eit par dar før me sko setta di ut, føre frednings-tida gjekk ut. Så det var voldsomt mykje arbeid med dei, især viss det var kuling. Det hende det altså at me hadde lagt teinene inne på land på ei sida på holmen, og så visst det, så forandra vinden seg te den dagen me sko sette ut, og så kunne me ikkje leggja te båten der så me hadde teinene, så måtte me leggja båten på andre sida av holmen og så måtte me bera teinene tvers øve holmen, te me fekk dei opp i båten. Det hende fleire gongjer. Og han bestefar han var forferdelig nøye med alt i båten, alt sko liggja på sin plass. Her oppi, her va, dette her heitte toftekistå. Der oppi hadde me bøtenåler og tråd te å binda hummaren med, og humra-målet og dei nødvendige tingjå så me trong. Han va så nøye

han altså at når me stod sånn og tok dublet, så tok me det inn ibåten, og så begynte me å hala, og så la med teinekronen der, men du måtte ikkje leggja han med den hukken bak, altså det gjekk ikkje an, då varskulde han med ein gong, du har lagt teinekronen gale, så han måtte liggja med hukken fram. Og det er rimeligt, for når du teke han opp då, så e det berre te å ta dublet. Ligavel, om du sko ta han når han låg andre vegen, så måtte du snu han.

– *Kor longt rodde dokke, og rodde dokke heim kvar dag?*
Ja, om våren og sommaren, då rodde me heim kver dag.
Men me seilte jo, når der va vind, så seilte me jo. Og viss det
va sydost, friske sydostvind, så kunne me ikkje begynna å

seila her, for då blei det imot vinden, så rodde me opp til Fluarholmen, i le av Fluarholmen der, og så sette me seilå, og så greidde me akkurat å seila inn te lyktå av Vierholmen, han låg opp te lyktå av Vierholmen, og der begynte me å dra, og så drog med opp på vestsidå av Vierholmen og så rundt på sørsidå og så ned på austsidå. Og så slutta me av, når me var ferdige, då var me liga nord med Sandøysloen. Då hadde me dreie med Gjerdholmen, Bussholmen, Oksholmen, Lyngholmen, og Lyngholmsle, og vestan Sandøyå og så slutta me med Sloen. Og då måtte me ro ifrå Sloen og så te, og som regel va det møje sydost på den tidå og. Då var det og ta han på árane opp te Byssanvigå, og visst me då sko heim, så sette me seil og seilte heim.

På hummarfiske ein stille dag ute i holmane. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

– Ja, men kor va dokke når dokke ikkje kom heim då?
– Ja, om vinteren då låg me i hytta i Bussanvigjå. Så den hyttå, den va spesielle. Det va et svært barkakjer, så di hadde brukt te å barka brislingnøter oppi, så der va, ja der va fakta god plass inni 'na te to mann. Men fyssta året eg var med, då var me fira mann. Det var han Lars og Ole Austvoll, dei og va i den hyttå. Då låg me to mann i kvar køy. Så hadde me byssa, me måtte føre inn kol og ved og kister te å ha hummaren i, så de va møje forberedelse. Men det va den tida, den fyssta vegå, då drog me om nettene. Men så, når hummaren minkte, då slutta me med det, då drog me berre om dagen, og då, då reiste me heim kvar dag, om vinteren og altså. Det var berre fyssta vegå me låg i hyttå.

Hummarfiskarar i Magerøykeila. Her var det ei enkel hytte til å overnatta i. Slike hytter vart brukte i starten av fisket, då det var mest hummar, ogteinene vart trekte både dag og natt.

Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

– Ka e det mesta med hummar du har fått i denne båten?
– Det mesta eg nemnde her tidlegare, at me kunne få ein på teinå og så atte me brukte 130 teiner, så fyssta nåttå, fyssta drettet, så kunne me få 130 hummarar. Og så når med drog om dagjen då så kunne me gjedna få borti 100, så det blei jo 230 hummarar på eitt døgn det. Og den sko bindast. Når me kom i Bussanvigjå, så sko me binda den på klødnå, og det va ikkje nogen enkel jobb altså.

– Hadde dokke springar då?

Nei, det var ikkje spring så eksisterte i den tida, farr. Det va ein lommakniv det me måtte ha og så eit nyssta med tråd. Og så rørte me tråd rundt klonå, og så sette me fast på ein spesielle måte. Bandt han på ein spesielle måte altså.

– Kor møje fekk dokke for hummaren?

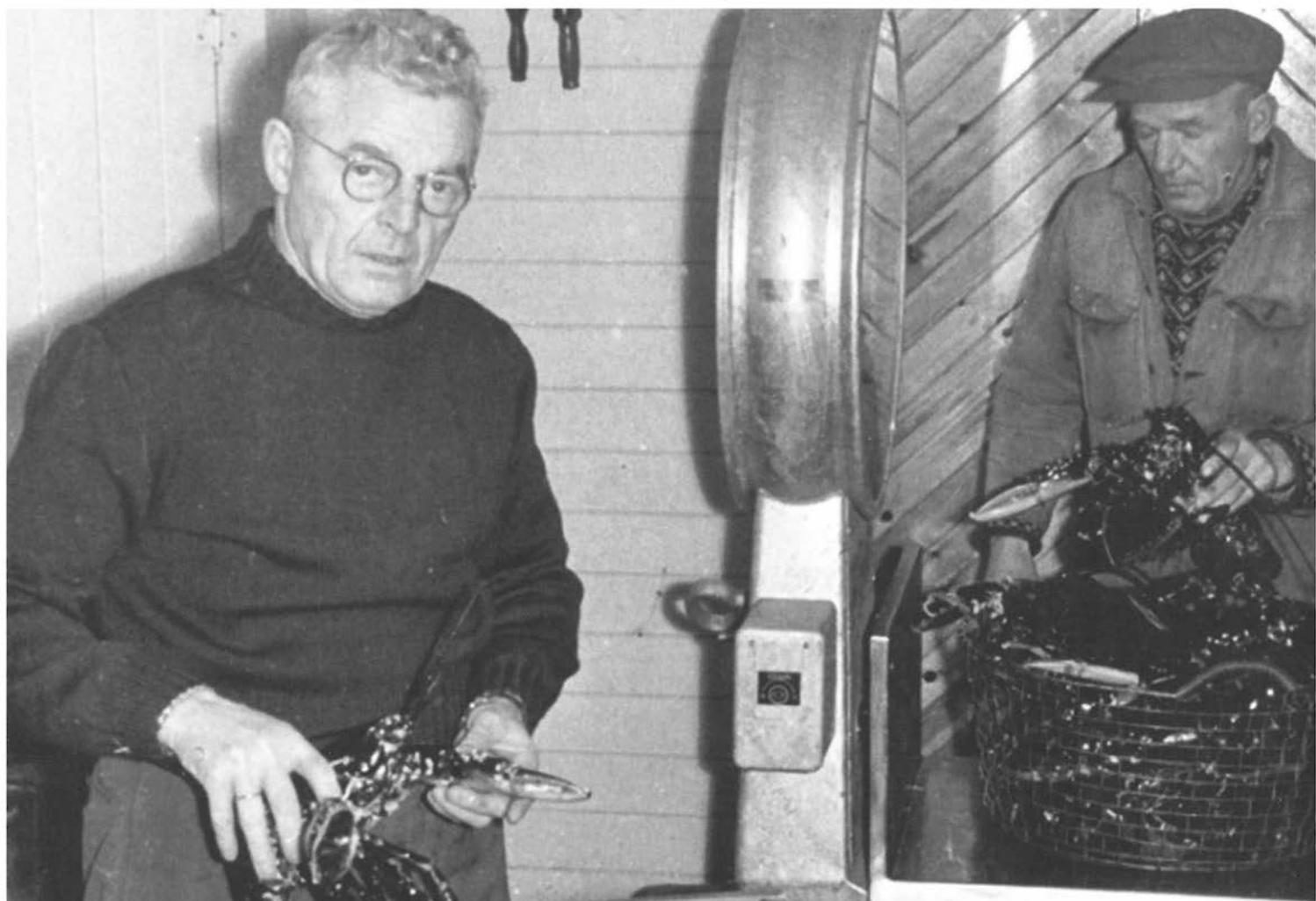
– Ja, det låg, om vinteren så låg det rundt om to kroner kiloen, men så fekk me noga litt meir om våren, for då va han som regel litt større hummaren og meir attraktive. Og så hadde me auksjon sør med Forbrugen, så humraoppkjøparane bydde på ka di ville gje for kvar kilo, og så leverte me kvar mann te han.

– Ka tid begynte du å fiska hummar?

Ja, eg begynte når, fysste vinteren då eg va med, då var eg 16 år. Og då hadde han Lars Naustvold begynt i denne båten og han Ole Naustvold, og så begynte eg etter han Ole, og så va det han Johan etter meg.

– Koffor har denne båten her hongje på land så lenge?

– Ja, det trur eg e for det atte der e ei triste historia om denne båten her. Han far og bestefar var på vei te Indre Holmane og sko dra teinene. Det var om våren det. Te Indre Holmane og sko dra teinene, og så kollseilte di. Og så, han far han kom opp på kjølen, og han bestefar han sko prøva å få fatt i årane, som rek i frå båten og ha di under armane og så symma te lands. Men så fekk han ikkje fatt i årane, og så drukna han. Den båten han blei så kjære for han far at der var ingen så fekk låna han eller brukta han. Han sko hengja der. Me meinte det at han hong så møje i veien og me trong sjøhuset, men båten den sko hengja.

Laurits Ydstebø (til venstre) og Reinert Isaksen pakkar hummar i pappkortongar for eksport. Fleire andre kommunar dreiv det større i hummarfisket enn Kvitsøy, men på eksportsida hadde Kvitsøy ein dominerande posisjon. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

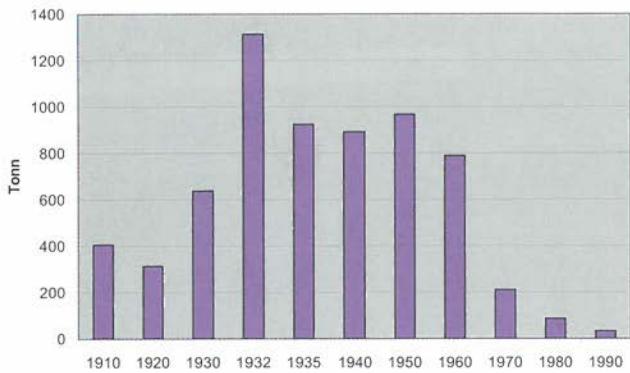
Hummarfisket har vore prega av store svingingar i fangstane. På 1800-talet nådde fisket sitt maksimum i 1865 med nesten to millionar hummar på landsbasis. Seinare gjekk det tilbake, og mellom 1890 og 1920 låg oppfiska mengde på mellom ein halv og ein million stk. hummar. Etter 1920 auka fangstane, og maksimum vart nådd i 1932 med 2,8 millionar hummar. Dette tilsvara vel 1300 tonn. Fisket heldt seg bra oppe fram til 1960, men etter den tid har det vore ein kraftig tilbakegang. I 1990 vart det fiska berre 33 tonn i Norge, som utgjorde kun 1/40 av kvantumet i 1960.¹⁵

I dei gode tidene i 1950-årene blei det fiska rundt 200 tonn hummar i Rogaland. På Kvitsøy blei fangstane ofte 16–18 tonn i året. På ein tomannsbåt kunne sesongfangsten bli 400–600 kilo.¹⁶ Då blei det bra utbytte av hummarfisket.

Minstemål for hummar:

1762:	22,5 cm.
1879:	21 cm.
1964:	22 cm.
1989:	24 cm.
1993:	25 cm.

Figur 2: Hummarfisket i Norge 1910–1990.

HUMMAREKSPORT

Hummarfisket har alltid vore eit reint kommersielt fiske. Det hadde betydning berre dersom fangsten kunne omsetjast, seljast for pengar. Hovudmarknaden for den norske hummaren har alltid vore i utlandet. Det var eksporten som gav inntekter – sal av levande hummar på utanlandske marknader.

Oppkjøparar frå Holland og Skottland kom til Norge for å kjøpa opp levande hummar. Borgarar i Stavanger var kommisjonærer for dei utanlandske oppkjøparane. Dei kjøpte opp hummar på Kvitsøy, på Karmøy og mange andre stader. Hummaren vart mellomlagra i store hummarkister i sjøen. Når han skulle eksporterast, vart han lasta over i brønnbåtar, såkalla hummarbysser. Desse brønnfartøya kunne ta 10–15 000 hummar pr. last, og dei gjekk gjerne i fast rute og gjorde fem-seks turar over Nordsjøen kvart år til mottakshamnene i Skottland, England og Holland. Tapsrisikoen var stor både under oppsamling og oppbevaring i Norge og under transporten over havet.¹⁷

Utover mot slutten av 1700-tallet blei England den totalt dominerende marknaden for norsk hummar. Firmaet Groom & Son var lenge den største oppkjøparen. Stavanger-firmaet Jacob Kielland & Søn var også ein stor aktør. I boka «Stavanger Amptes udførlige Beskriffelse» fra 1742 skriv amtmann Bendix Christian de Fine at det var sju hummarhamner i Rogaland i 1740-åra. Det var Vatnemo ved Egersund, Tananger, Kvitsøy, Sjernarøy, Bokn, Åkra og Presthavn på Karmøy.¹⁸ I 1740-åra låg prisane på 1,5–2 skilling for hummarar større enn 9 tommar. For mindre hummar var det halv pris.¹⁹

På 1800-talet var eksportfiskeriet lenge basert på utlendingars kapitalinnsats og aktive oppkjøp. Fra ca. 1870 gjekk meir av eksporten pr. rutegående dampskip, der hummaren var nedlagt i kassar. England vart ikkje lenger ein så dominerande marknad. Land som Danmark, Belgia, Nederland, Tyskland og Frankrike spelte stadig større rolle. Etter 1900 var Chr. Bjelland & Co. det største firmaet i hummarhandelen i Rogaland.²⁰

Frå 1924 gjekk ein over til auksjonssalg av hummar på Kvitsøy. Det hadde dei hatt i Tananger siden 1908. Auksjonen føregjekk i Ydstebøhavn, «sør med Forbrugen». Då blei all fangst kjøpt av ein av oppkjøparane, og alle fiskarane leverte til han. På denne tida gjekk dei også over til sal av hummaren etter vekt. Tidligere hadde det vore pris pr. stk. Frå 1930-åra

opplyser ein informant at dei fekk to kroner kiloen for hummaren om vinteren. Om våren hadde han blitt litt større og vart då betalt noko betre.²¹

All Rogalandshummar til Kvitsøy

Fra 1950-åra og utover blei størstedelen av hummaren som blei fanga i Rogaland ført i land på Rogaland Fiskesalgslag sitt mottak på Kvitsøy. Det låg på Grøningen og vart drive av Richard og seinare Thorleif Ydstebø. 20 prosent av fangsten skulle omsettast av fiskesalgslaget. Resten vart fordelt mellom dei fire andre eksportfirmaa etter denne nøkkelen:

Laurits Ydstebø	36 %
Chr. Bjelland A/S	32 %
Groom & Son	17 %
Rudolf Haaland	15 %

På Kvitsøy har det vore seks hummarparkar. På bildet ser vi hummarparken til Lauritz Ydstebø. Foto: Ryfylkemuseet.

HUMMARPARKANE

På Kvitsøy vart det bygd hummarparkar, og dermed vart Kvitsøy eit senter i hummaromsetninga i Rogaland. Groom & Son og Chr. Bjelland & Co. bygde hummarparkar her like etter

Her er det Einar Ydstebø (til venstre), Reinert Isaksen og Per Gran Ydstebø som held på med pakking av hummar for eksport.

Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

1900. Disse parkene var blant dei første i sitt slag i landet. Etter kvart kom det flere hummarparkar. Laurits Ydstebø bygde sin park i 1931. Rudolf Haaland fekk bygd sin park i 1947 og Rogaland Fiskesalgslag sin i 1949.²² Dermed var det fem hummarparkar på Kvitsøy, med samla kapasitet på rundt 50 tonn hummar. Kvitsøy var ein veleigna stad for bygging av hummarparkar. Her var god straum og frisk sjø og liten fare for skadevirkingar fra ferskvatn.

Hummarparkane fungerte som mellomlager for hummar. Her vart det samla store mengder hummar, og når det var tid for salg og eksport, blei dei tekne opp og pakka i kassar for transport til mottakarane, som ofte var å finna i europeiske hamnebyar på den andre sida av Nordsjøen. Hummaren blei frå gammalt av samla i store trekister i sjøen. Sidan vart det bygd hummarparkar i avstengde pollar og sund. Men hummaren kan ta skade av temperatursvingingar. Dette gjorde at hummarparkane etter kvart vart overbygde med tak, slik at temperaturen i vatnet kunne haldast mest muleg konstant.

Hummarparkane var svære byggverk med solide veggar og tak over det heile. Dei første blei bygd av granittblokker, seinare vart det brukt betong. Størrelsen låg mellom 600 og 900 m². Heile parken var eitt stort rom. Når det skulle henta opp hummar, rodde ein rundt med pram og brukte hov.

Otto Ydstebø håvar hummar frå kummane på sjøhuset på Grøningen, der hummarmuseet held til i dag.

Hummaparkane på Kvitsøy

På Kvitsøy har det vore ein åpen og fem overbygde hummaparkar:

1. Toskaparken.

Åpen park, den eldste. Bygd i 1892 av Stavanger filial av Selskapet for de norske Fiskeriers Fremme.

2. Groom & Son A/S

Firmaet grunnlagt i 1777. Eigarane var engelske, men dei hadde kontor i Stavanger. Overteken av Otto Ydstebø i 1936. Parken bygd i 1903. Kapasitet: 20 000 stk. hummar.

3. Chr. Bjelland A/S

Firmaet hadde hovedsete i Stavanger. Dei starta med hummareksport på 1880-tallet. Lokale folk på Kvitsøy stod for drifta. Parken vart bygd like etter 1900. Kapasitet: 30 000 stk.

4. Lauritz Ydstebø

Starta med innkjøp av hummar i 1918. Dreiv saman med broren Erling Ydstebø. Magne og Einar Nordbø overtok seinare som eigarar. Hummaparken blei bygd i 1931 med lagerplass for 30 000 hummar.

5. Rudolf Haaland

Firmaet starta i 1932. Dreiv hummareksport til utlandet. Firmaet blei overteke av Kjell Meling i 1972. Hummapark med lagerplass til ca. 30 000 stk. hummar vart bygd i 1947.

6. Rogaland Fiskesalgslag

Laget vart oppretta i 1946. Hummaparken bygd i 1949. Kapasitet: 30 000 stk.

KVITSØY OG HUMMAREN

På Kvitsøy har fiske og maritime aktivitetar vore hovudnæringa. Hummarfisket var nok ikkje det som kasta mest av seg for bygdesamfunnet som heilskap, men det var likevel

Hummerparkene på Kvitsøy

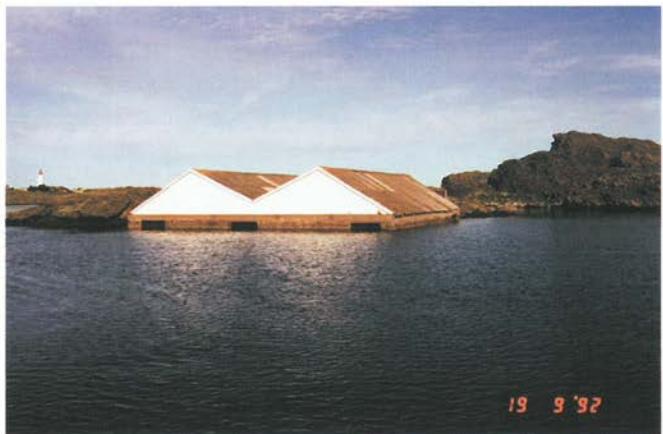
○ Hummerpark

viktig. Jakta på havets kardinal til dei rikes bord vart driven med levande interesse.

Kvitsøy har ikkje spelt nokon dominerende rolle i hummarfisket i Rogaland. Mange andre kommunar var sterke enga-

sjert i fangstleddet og hadde større oppfiska kvantum. Men så hadde dei også mange fleire utøvarar som dreiv fisket. I *hummaromsetninga* derimot kom Kvitsøy etter kvart til å spela ei dominerande rolle. Mykje av hummaren fiska i eit stort distrikt

Den siste hummarparken som var i drift på Kvitsøy var hummarparken til Rudolf Haaland. Kjell Meling overtok eksportfirmaet i 1972 og dreiv hummareksporet til 2002.

blei samla på Kvitsøy og eksportert herfrå. Etter kvart som det lokale hummarfisket gjekk tilbake etter 1960, blei det importert hummar frå Skottland som blei mellomlagra på Kvitsøy for så å bli eksportert til marknadene på kontinentet.

Fleire av hummarparkane blei nedlagt i tida 1975–1980. Kjell Meling, som overtok eksportfirmaet etter Rudolf Haaland i 1972, var den som dreiv lengst med hummareksporet. Han dreiv til 2002.

Hummarfisket blir drive på Kvitsøy framleis. Men i dag er fangstane svært små i forhold til dei gode tidene før 1960. Hummaren blir levert til andre mottaksanlegg i fylket, direkteseld i Stavanger eller bruktil eige konsum. Berre noke få yrkesfiskararar driv hummarfiske på Kvitsøy i dag. Men svært mange kvitsøybuar har framleis hummarfisket «i blodet» og driv det med stor entusiasme på hobbybasis. I tida før fisket startar den 1. oktober pågår det førebuingar til fisket, og særlig dei første dagane i fisket er det for mange ikkje aktuelt å reisa bort frå øya. Då skal ein vera heime og driva på med hummarfisket i ledige stunder. Mange brukar haustferiedagar på hummarfisket.

Hummaren var i ferd med å bli utrydda på grunn av overfiske fram til 1960. Når hummaren tillegg lever eit hardt liv, veks seint og har store sjansar for å bli eten av fiendar før han når lovleg fangststørleik, tar det tid før bestanden tar seg opp. I lys

av dei sterkt fallande førekostane av hummar i havet i dei siste årtier, har det blitt forsøkt med to strategiar for å auka volumet. Det er havbeite og landbasert oppdrett.

Ved *havbeite* set ein ut hummargyl i havet og håpar på gjenfangst av denne når han har vakse seg stor. For at dei som set ut yngel skal sikrast gjenfangsten er det nødvendig med konsesjon for å få einderett til hummarfisket i eit område. Firmaet Aegir Havbruk fekk i første omgang slik konsesjon i Hålandsvik på nordsida av Kvitsøy i 2005, men konsesjonen blei sidan trekt tilbake av Fiskeridirektoratet.

Mange meiner at framtida ligg i *landbasert hummaroppdrett*, med mulighet til kontrollerte forhold. I denne metoden lever hummargelen heile sitt liv i forskjellige kummar på land. Dei er avhengige av nok plass og stadig rennande vatn. Fordi hummaren veks seint i kaldt vatn, er det blitt eksperimentert med å auka temperaturen noko. Etter ca to år i havvatn som er varma opp til 20°C, er hummaren blitt 300 gram og kan seljast til restaurantar som porsjonshummar.

I 2000 starta Norwegian Lobster Farm AS forsøksverksemد i eit landbasert hummarklekkeri i sjøhuset på Grøningen på Kvitsøy. Målet har vore å testa ut potensialet for oppdrett av porsjonshummar på 300 gram. I 2006 blei verdens første hum-

Norwegian Lobster Farm AS driv i dag landbasert oppdrett av porsjonshummar i ein floy i sjøhuset på Grøningen og i den store tanken som er bygd utanfor. Selskapet er i dag den einaste produsenten av dette produktet nasjonalt og internasjonalt. Foto: Ryfylkemuseet.

marfabrikk bygd, og ein gjekk over frå forsøksverksemd til fullskaladrift. I lokaler i sjøhuset på Grøningen og i den store tanken ved inngangen til Hummarmuseet er det eit kommersielt landbasert oppdrettsanlegg for hummar. Her skal hummaren veksa til 300 gram på to år i vatn oppvarma til 20 grader. I kaldt sjøvatn tek det opp til fem år. Siden hummaren er kannibalistisk, må dei oppdrettast i eigne småbur.²³

Det er også muleg at den naturlige hummarbestanden i havet kan ta seg opp igjen. Men då må det strenge reguleringsstiltak til, så som forbod mot fiske av rognhummar og strenge minstemålbestemmelser – kanskje også totalfreding i ei periode.

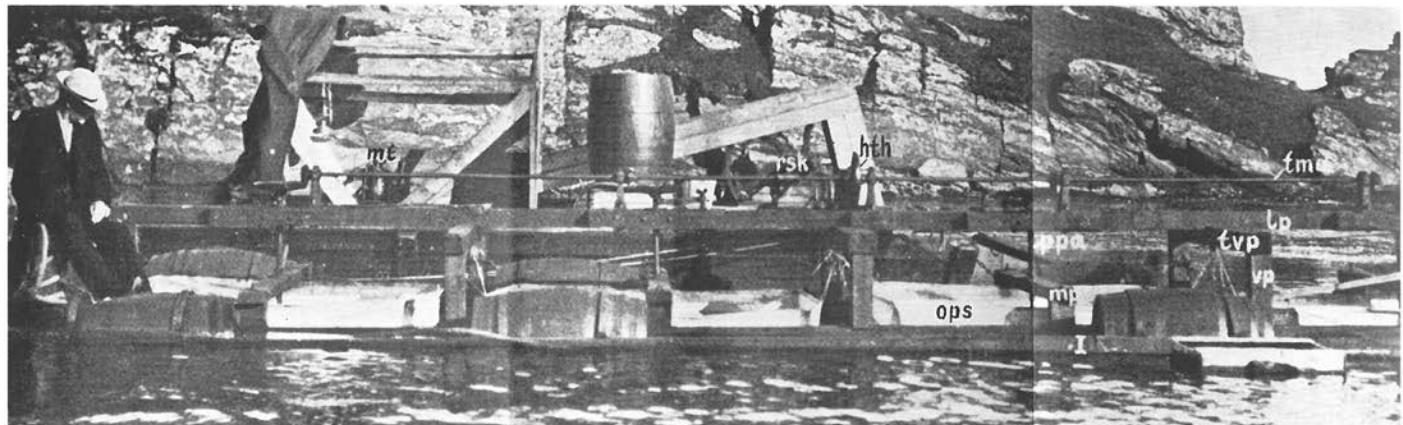
HUMMARFORSKING

Den norske hummarforskinga starta i 1880-åra. D.M. Dannevig starta då med klekking av hummar i Flødevigen ved Arendal. Til Kvitsøy kom dr. A. Apelløf, som var førstekonservator ved Bergens Museum, og starta forsøk med hummaroppdrett i 1892, i samarbeid med Stavanger filial av Selskapet for de norske Fiskeriers Fremme. Forsøka vart drivne i 16 år framover. Dei føregjekk i ein hummarpark som vart bygd, den såkalte Toskaparken, og på Grøningen, like ved Kvitsøy hummarmuseum i dag. Apelløf lukkast ikkje med sine hummarforsøk i parken. Han konkluderte med at «oppdretting i parker ikke er mulig».²⁴

Tollbetjent Jørgen Eversten var Apelløf sin hjelpesmann på Kvitsøy. Evertsen utvikla patentkalvene på hummarteina i samband med gjenfangning av hummar frå parken. Desse fungerte slik at dei hindra hummaren i å koma seg ut av teina når han først hadde krope inn. Jørgen Evertsen fikk Kongens fortjenestemedalje for sin samfunnsgagnlege innsats.²⁵

I 1980-åra kom det i gang ny hummarforskning på Kvitsøy. Tiedemanngruppa produserte hummar i ein fabrikk på Kyrksæterøra på Nordmøre og sette ut yngel fleire stader på kysten. På Kvitsøy vart det sett ut 31 000 småhummar i 1985 og 1986. Seinare vart det sett i gang eit større forskningsprogram med sikte på rehabilitering av hummarbestanden i Norge. Kvitsøy blei vald ut som prioritert område for storskalautsetting av hummarunger. Yngelen ble som før produsert i fabrikken på Kyrksæterøra, som ble overtaken av Havforskningsinstituttet. Kvart individ hadde innvendige magnetmerke, og dei vart sett ut i utvalde område ved Kvitsøy. Frå 1990 til 1994 blei det sett ut 125 000 merka hummarunger. Nesten 8000 av desse er gjenfanga og utgjer eit eineståande materiale for hummarforskninga. Havforskningsinstituttet heldt fram med nye hummarundersøkingar ved Kvitsøy dei følgjande åra.²⁶

Resultata frå Kvitsøy har ført til ei ny lov om havbeite, som sikrar rettar til gjenfangst av utsett hummar o.a. innan geografisk avgrensa konsesjonsområde. Lova vart vedteken i 2000 og trådde i kraft frå 2004.

Dr. A. Apelløf, førstekonservator ved Bergens Museum, dreiv forsøk med hummaroppdrett på Kvitsøy i åra før og etter 1900. Tollbetjent Jørgen Evertsen var Apelløf sin hjelpesmann.

REKETRÅLING

Etter at sildefisket dabba av kring 1960 måtte mange fiskarar sjå seg om etter andre fiskeri dei kunne drive. På Kvitsøy gjekk dei aller fleste over til reketråling. Nokre hadde starta med det nokre år før. Gabriel Mæland med «Hilda 2» og Ole Olsen med «Luma» var mellom pionerane. Dei eksisterande skøyteane kunne brukast etter at nødvendig utstyr for tråling vart sett inn. Utover på 1960-talet var det kring 40 reketrålarar på Kvitsøy. Mange av desse dreiv reketråling på heilårsbasis. Nokre var åleine om bord, andre var to eller tre mann. Det vart funne eit nytt stort og godt felt for reketråling vestanfor Kvitsøy. Andre felt var Skudefeltet sørvest av Karmøy, området utanfor Jæren og på Revet, kring 60 sjømil ut i Nordsjøen.²⁷

Dei som tråla etter reke i nære farvatn gjekk ut om morgonen, sette ut trålen og drog han etter fartyet i to–tre timer. Så heiv dei opp trålen, skilde frå småfisken og kokte reka. Hundre kilo reke i eitt hal var bra den første tida. Det vart gjerne gjort to hal til dagen, før skøyta gjekk til lands om kvelden. I starten

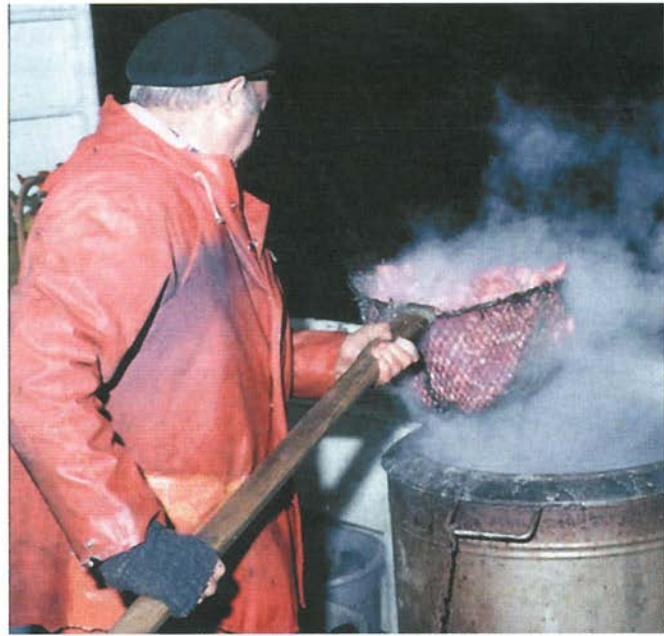

Trålposen blir teken inn om bord på «Ocean II». Denne gongen var innhaldet rundt 400 kilo med reke og fisk. Foto: Magne Nordbø.

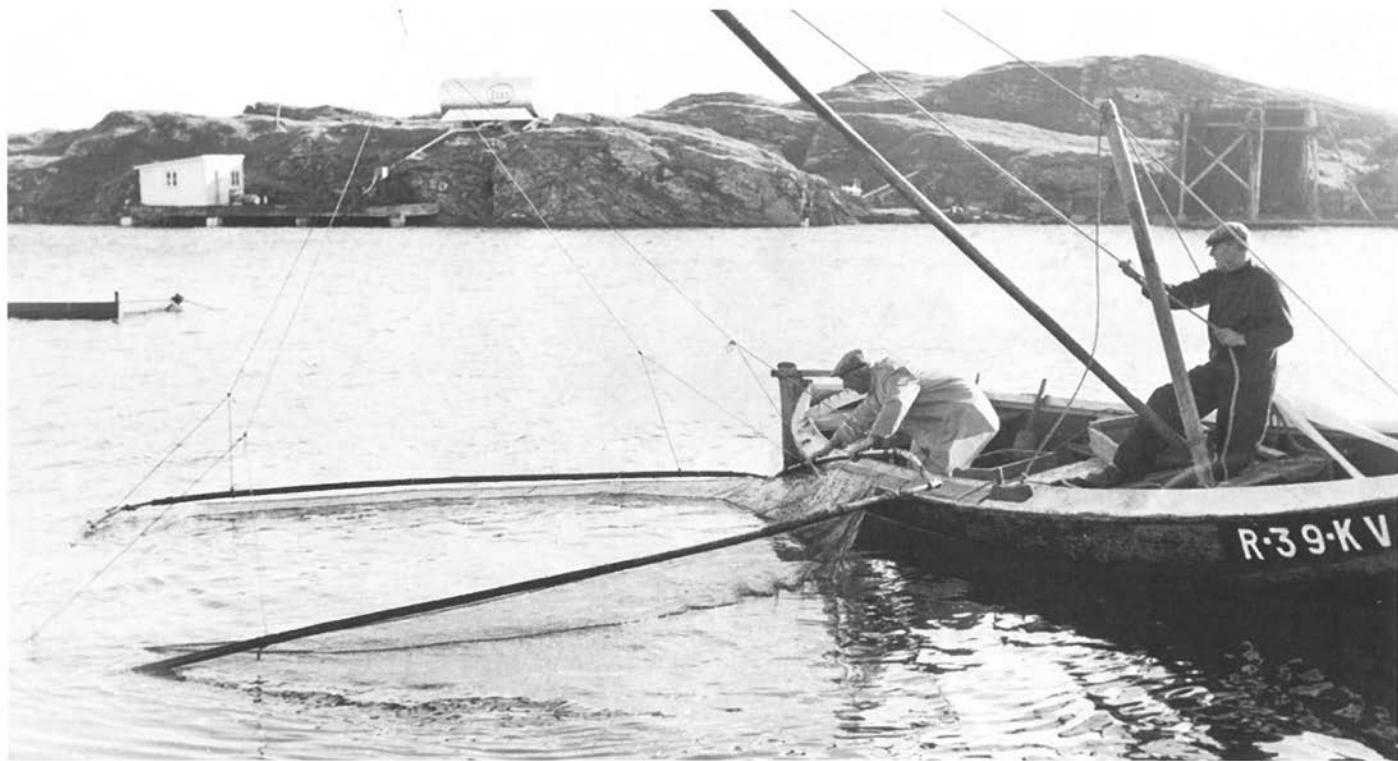
var det ikkje soldemaskin på båtane. Soldinga eller skiljinga av stor og liten reke skjedde då på land. Seinare kunne det vera fleire hundre kilo i eitt hal. Sjølve trålen vart halt inn med vinsj, men nota bak trålportane vart lenge halt inn med handamakt. Det var eit tungt slit for dei to om bord.

Reketrålarane frå Kvitsøy dreiv også fiske på Revet, på Ytre Bakken ved Norskerenna. Dit var det rundt 8 timars gange. Var vermeldinga brukande på søndag kveld, tok båtane om bord proviant, bunkers og is og gjekk vestover til Norskerenna i 11-tida om kvelden. Om vinteren kunne dei liggja ute tre døgn, om sommaren to døgn. Trålen stod i sjøen nokre timer og vart halt etter fartyet. Så vart trålen dratt inn, tömt for innhald og sett ut att. Deretter måtte fangsten sorterast for hand og rekene kokast. Dei gamle kokene vart fyrt med solarolje.

Det var lange dagar på feltet og korte netter. Etter to–tre døgn gjekk skøyteane til lands og leverte fangsten. Fiska dei langt sør, leverte dei gjerne i Sirevåg. Det kunne vera kø av skøyter på mottaket. Då tok det si tid før dei fekk levert. To turar

Malvin Mæland håvar ferdig kokt reke opp av koka. Kokinga skjedde om bord i reketrålarane.

Mortafiske med glip om hausten var eit gammalt fiske. Båten med registreringsmerke R 39 KV tilhøyrde Ole Bertelsen. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

ut på feltet pr. veke var vanleg. Var du heldig, kunne du rekka ein tredje tur.

Om kvelden etter at fiskarane hadde avslutta fisket, gav dei gjerne ein rapport heim. Det føregjekk på 90-meteren på fiskeribølgja. Folk hadde gode radioar og antenner heime, og om bord i skøytnene hadde mange gode sendarar, t.d. 40 watts Simrad, som rokk over heile Nordsjøen. Kona heime hadde radioen innstilt på 90-meteren, og fiskaren sette seg til med sendaren og kalla opp ho heime på eit avtalt tidspunkt. Etter at ho hadde fått stilt radioen godt inn så ho hørde han kvasst og fint, gav han sin rapport om korleis det gjekk på feltet. Ho hørde han, men kunne ikkje svara tilbake. Nokon annan kontakt heim var det ikkje når skøyta var ute.²⁸

På Grøningen var det mottaksanlegg for reker. Det var Rogaland Fiskesalslag sitt mottak, men lokalt var det Richard og seinare Thorleif Ydstebø som stod for drifta. På mottaket vart reka pakka i is i 15 kilos kassar og så sendt med båt til

Stavanger. Otto Ydstebø dreiv rekefabrikk og hadde eige mot tak i Ydstebøhamn. Kvitsøy Preserving i Leiasundet tok ei tid mot reker direkte frå skøytnene, men etter kvart fekk dei reker frå mottaksanlegget på Grøningen.

Fleire skøyter dreiv tråling etter såkalla skitfisk på Revet tidleg på 1960-talet, delvis i veksling med reketråling. Var rekefisket dårleg, gjekk dei over på skitfisktråling. Fiskeslag som tobis, øyepål, blåkvitling, «smelta» og andre vert rekna som skitfisk. Desse vert ikkje brukt som menneskeføde, men går til oppmaling i sildeoljefabrikkar.

MANGE SLAGS FISKE

Makrellen var borte ei lang periode på slutten av 1800-talet. Men i 1897 kom ein kvitsøybu opp i makrellen, og folk kunne dra mann av huse for å fiska makrell. I åra etter 1900 var det også eit godt fiske etter haustmakrell på bankane i Nordsjøen. Frå 1920 kosta mange seg snurpenøter for makrell i Kvitsøy. I

1930-åra var det kring 12 slike i Kvitsøy. Seinare søkte haustmakrellen lite under land, og mange av desse notbruken vart selde. Frå 1930-talet heiter det at det vart fiska mykje både makrell og sei med «flyfiske». Flyinga var at ein kasta knust høvring utover sjøen for å lokka fisken til seg.²⁹ Makrelldriving om våren og på forsommaren har gjennom lang tid vore viktig for mange fiskarar på øya.

Seifisket har vorte drive i lange tider omkring Kvitsøy. Det har blitt fiska sei med både garn og dorg, til dels også med not, og til ulike tider av året. I 1930-åra vart det fiska mykje sei med snurpenot. Etter at sildefisket var over om vinteren kunne det i mars-april vera eit bra garnfiske etter sei. Mange sildefiskarar gjekk då over på dette. Fisken vart salta og tørka til klippfisk. Denne vart selt lokalt og brukt til eigen matauk.

Småsei kunne også fiskast «i fluå» utover hausten. Då låg båten for anker og fiskaren flydde seien til seg ved å kasta hakka krabbe utover sjøen. Han laga til eit agn i munnen, hengde på kroken og fiska seien med bambusstang.

I sitt første leveår blir seien kalla for mort. Mortefiske med glip var eit gammalt fiske. Glipen var ein slags stor hov som vart senka i sjøen ved sida av båten. «Flying» vart brukt for å lokka morten til seg. Då vart småhakka høvring kasta på sjøen over glipen. Når det hadde samla seg ein del mort, vart glipen heva med morten inni. Mortafisket føregjekk for det meste etter hundredagane og i mørke haustkveldar utover hausten.

Morten har vore ein skatta husfisk. Han vart eten fersk, og han vart salta i tønner. Kvitsøybuar flest hadde ei tønne salta mort ståande, og salta mort vart selt i Stavanger, gjerne på «Marken» om hausten. Morten vart omsett privat. Det var ikkje mottak av mort gjennom Rogaland Fiskesalslag.

I landliggeperiodar med for dårleg ver til å gå på tråling på Revet vart det drive heimefiske med åpne motorbåtar i smulare farvatn rundt øya. Dei kunne levera det meste på mottaket – både sei, torsk, hyse, lange, brosme, krabbe og hummar. Mange på Kvitsøy dreiv berre med småfiske i nære farvatn og vart svært dyktige på det.

Om hausten kunne det fiskast ein del torsk med ruser. Hummarfiskarane dreiv gjerne med det ei tid før hummarfisket opna den 1. desember. Om vinteren kunne dei få mykje fin sandtorsk på pilk rundt holmane. Den vart frakta levande i bronnen i båten og sidan hadde dei han gåande i notposar i sjøen. Så kom Fiskesalslaget sin brønnbåt «Kampen» og henta det som stod i posane.

Ein moderne taretrålar er eit spesialbygd farty. På trålen er det tindar som riv laus tare på botnen. Taretråling har vore næringsveg for ein del folk på Kvitsøy etter 1960.

Hausting av tare har vore ein næringsveg for ein del folk på Kvitsøy. Den første tareskjerdinga starta tidleg i 1960-åra og føregjekk for hand om våren i nære farvatn. Då låg dei framme i ein robåt og skar laus tare ned i sjøen. Seinare kom det taretrålarar. Desse hadde tindar som vart dregne over botnen og reiv med seg tare. Thomas Holgersen i Leiasundet dreiv lengst med taretråling. Han trålte først med ein dory og seinare med «Taretrål» på 47 fot. I Leiasundet vart det drive taremottak.³⁰

Bedrifta FMC Biopolymer AS på Karmøy, tidlegare Protan AS, overtok seinare som mottakar av taren. Dei lagar alginat av ulike slag av han. Alginat blir brukt for det meste i tekstil- og næringsmiddelindustrien. Frå naturvernhald har taretrålinga møtt kraftig kritikk, fordi dei meiner at ho har skadefirkingar på miljøet.

BÅTTYPAR PÅ KVITSØY

Ein kan dela fiskeflåten i Kvitsøy gjennom de siste hundre år inn i fire grupper. Det er åpne båtar utan motor, åpne båtar med motor, dekkja seglfarty og dekkja motorfarty.

Åpne båtar uten motor

Færingen var den daglege bruksbåten i århunder. Til alle småarend på sjøen vart færingen brukt, det var gamle dagars «personbil». Og til det heimlege fisket til eiga matforsyning var færingen den vanlege båten.

Åpne båtar med årar og segl blei brukt m.a. til hummarfiske. Etter motoriseringa fekk slike båtar motor. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

Det fanst ein heil del større åpne båtar, som seksæringar o.l. «Fiskjebåtar» var større åpne båtar rundt 30 fot som vart brukte m.a. i garnfisket etter sild. Listerbåten kom som ein ny og forbedra båttype på slutten av 1800-tallet. Denne blei svært populær på Vestlandet opp til Møre og i Nord-Norge, og langs heile kysten blei det etter kvart bygd båtar inspirert av listerbåten. Hardangerbåtar var det også mange av. Desse nye båttypene var rigga med sneisegl, dei var breiare og tyngre enn før, og såleis mindre eigna til roing og til å dragast på land ofte.

Åpne båtar med motor

Melings båtbyggeri bygde mange slike. Storrelsen var gjerne på 22–23 fot, og dei vart gjerne kalla teinebåtar. Dei var bygde slik at dei skulle vera tenlege for hummarfiske med teiner. Motoren hadde gjerne 4–6 hestekrefter. På Kvitsøy var det mange Melingsbåtar, men også ein del frå andre båtbyggjarar i distriket. Ein del båtar var bygde i Hardanger. Det var breie og stødige båtar, men dei slo mykje når båten gjekk mot veret. Dei eldre Melingsbåtane var mindre utlagde og difor mindre

Typisk Melingsbåt på 22–23 fot med innvendig motor, bygd ved Melings båtbyggeri. Foto: Ryfylkemuseet.

stødige, men dei glei betre gjennom sjøane. Nyare Melingsbåtar var meir utlagde og drektige.

Dekka seglfarty

På slutten av 1800-tallet vart det importert mange seglfarty frå utlandet til bruk i bankfisket på norskekysten. Dei første kom frå Sverige, sidan kom det mange frå England. Desse blei til sals då engelske nordsjøfiskarar gjekk over til dampdrivne fartøy. På Kvitsøy var det særleg folk i Leiasundet som kjøpte engelske seilsluppar. Det skjedde på 1890-talet og dei første åra etter 1900. Mange av dei bevarte sine engelske namn etter at dei kom hit, så som «Adventure» og «Hope». Fleire av dei vart mykje brukte til fraktfart med trelast på Austlandet i tillegg til fiske.³¹

Sluppetida på Kvitsøy varte i vel 30 år, frå ca. 1890 til 1925.

Seglsluppar på Kvitsøy ca. 1890–1925

Namn	Eigar
VIBA	Bent Bentsen, Leiasundet
MARIA	Jakob Bentsen, Leiasundet
ADVENTURE	Ole Bentsen, Leiasundet
NORDHOLM	Berent Bentsen, Leiasundet
PRINS EDVARD	Bør Bentsen, Leiasundet
STRIVE	Johannes Bentsen, Oscar Nordbø, Leiasundet
HOPE	Hermann Holgersen, Leiasundet
GLIMT	Johannes Holgersen, Leiasundet
STELLA	Guttorm Larsen, Leiasundet
JONG ALFRED	Henni Larsen Guttormsen
JULI LOUIS	Henni Larsen Guttormsen
BLUBEL	Henni Larsen Guttormsen
KONKORD	Ole Knutsen, Leiasundet
BUØY	Knut Knutsen, Leiasundet
ALBATROSS	Hans Knutsen Høye, Ydstebøhavn
VISHNA	Ukjent eier, Ydstebøhavn
KRISTINA	Knut Nordbø, Nordbø
BRØDRENE	Tomas Nordbø, Nordbø

Kjelde: Jan A. Holgersen, Folk i Ryfylke 1993, s. 80.

Det vart kjøpt inn mange seglsluppar frå England til Kvitsøy i åra før og etter 1900. På bildet ligg sluppen «Vishna» fortøyd i Ydstebøhavn. Fartyet blei bygd i 1861 og innkjøpt til Norge i 1894. Det engelske registreringsmerket står framleis på skutesida. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

Seglfarty og robåtar ein spegelblank dag i Ydstebøhavn. Bildet er teke frå Hålandstranda. Til høgre for seglbåten ser vi Sjåskjeret, der rutebåtkaien vart bygd seinare. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

Dekka motorfarty

Av skøyter og kutterar var det fleire ulike slag. Etter forma vart dei kalla skøyte, kutter eller kryssar. Fartya vart bygde på mange forskjellige skipsbyggeri langs kysten. Dei aller fleste vart bygde i tre, men det har også vore større dekka jernfarty på Kvitsøy. Eit eksempel er «Kvitsøybuen» på 61,7 fot, registrert på Einar Ydstebø m.fl. i 1950-åra. Denne blei blant anna bruk til frakt av levande hummar frå Skottland.

I nyare tid har sjarken blitt ein vanleg fiskebåttype på kysten. Ein sjark er ein fiskebåt mellom 25 og 35 fot med styrehus og kahytt framme i båten. Sjarken blir brukt til fiske i lokale kystfarvatn, og oftast er det berre éin fiskar om bord. Viksund båtbyggeri på Askøy har bygd mange sjarkar, og på Kvitsøy har Ydstebø Marine bygd også denne båttypen.

FISKEFLÅTEN PÅ KVITSØY. UTVIKLINGSLINER

Frå gammalt av var alle fiskebåtar åpne båtar med årar og segl som framdrift. Dei første dekka fiskebåtane kom til Kvitsøy på slutten av 1800-talet, og motoriseringa tok til i åra kring 1910. Både åpne og dekka farkostar fekk motor.

I 1922 var det 44 åpne motorbåtar og 18 dekka motorfar-

kostar på Kvitsøy, til saman 62.³² Talet på fiskebåtar var aukande den følgjande tida. Ved fiskeriteljinga i 1948 var det ein fiskeflåte på heile 91 fiskebåtar i Kvitsøy. 60 av dei var åpne motorbåtar, 31 var dekka motorfarkostar.³³

Ti år senare, i 1958, var det registrert 81 åpne motorbåtar og 37 dekka motorfarkostar i merkeregisteret over fiskefarkostar i Kvitsøy.³⁴ De fleste åpne båtane var 19–22 fot lange. Dei dekka båtane fordele seg slik etter storleik i 1958:

30–39 fot:	9 stk.
40–49 fot:	21 stk.
50–59 fot:	6 stk.
Over 60 fot:	1 stk.

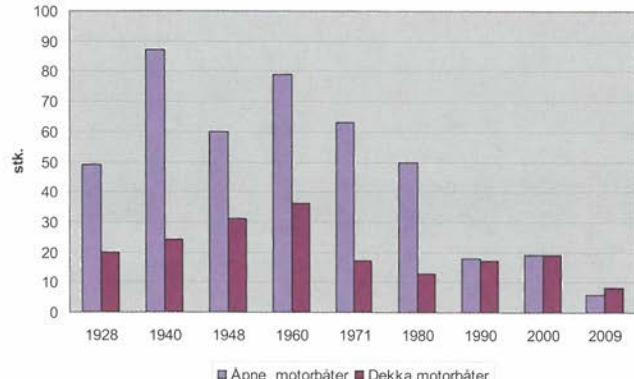
Dei mindre dekksbåtane var gjerne 30–35 fot, nokon var i ein mellomstorleik, medan dei større skøyte og kutterane var frå 45 fot og oppover. Dei fleste dekka båtane var mellom 40 og 50 fot i 1958. Dei var bygde av tre, og dei hadde gjerne ein motor på 40–60 hestekrefter.

Skøyte var ikkje så talrike som dei åpne båtane, men dei var større og gav arbeidsplass for fleire mann. Dei må difor

«Valborg» var frå 1930 til rundt 1950 registrert på Ingvald Haaland m.fl. med nummeret R 80 KV. Siden overtok Håkon, Laurits og Jakob Hansen som eigarar, og nummeret vart då endra til R 16 KV. «Valborg» var ei av dei mindre skøyte. Ho var 35,6 fot lang og hadde ein 20 hk. Ideal-motor. Foto frå Kvitsøy historielag.

Figur 3: Fiskeflåten i Kvitsøy 1928-2009

«Luma» var ei av mange skøyter som blei bygd på 1950-tallet. «Luma» var på 49 fot, vart bygd i 1953, og hadde ein Union-motor på 60 hk. Eigara var Ole Olsen, Johan Olsen og Per Gran Ydstebø. Skøyta vart seld til Strand ca. 1962. Foto frå Kvitsøy historielag.

Tabell 1: Dei største skøyteane på Kvitsøy i 1958

Namn	Eigar	Fiskerimerke	Lengde i fot	Byggeår	Motor
Kvitsøybuen	Einar Ydstebø m.fl.	R 59 KV	61,7	1955	Union 100 hk.
Aula	Peder Austbø m.fl.	R 35 KV	59	1948, forlenga 1952	Union 60 hk.
Skipper Worse	Rudolf Haaland m.fl.	R 27 KV	58,2	1954	Wichmann 100 hk.
Joodd	John og Odd Lundgren	R 19 KV	58	1954	Wichmann 50 hk.
Strandheim	Paul Nordtvedt	R 45 KV	56,3	1914, forlenga 1947	Rapp 45 hk.
Freydis	Olav Haaland	R 50 KV	52,4	1934, forlenga 1953	Union 60 hk.
Kapri	Ingvald I. Haaland m. fl.	R 70 KV	50,3	1954	Wichmann 40 hk.
Austa	Lars Holgersen m.fl.	R 28 KV	49,6	1944	Wichmann 40 hk.
Egjo	Egil Ramsland m.fl.	R 6 KV	49,5	1949	Wichmann 40 hk.
Mesan	John Edland	R 47 KV	49,5	1886, ombygd 1946	JM 50 hk.
Kaba	Thorleif Ydstebø	R 4 KV	48,7	1957	Volda 100 hk.
Luma	Ole Olsen m. fl.	R 9 KV	48,3	1953	Union 60 hk.
Larsegutt	Lars Holgersen m.fl.	R 52 KV	48	1956	Volda 100 hk.
Rossøy	Lars Helgeland	R 57 KV	48	1950	Union 30 hk.

Kjelde: Fortegnelse over merkepliktige norske fiskefarkoster 1958, utg. av Fiskeridirektøren.

«Hoiegutt» til kai ved fiskemottaket på Grøningen. Skøyta vart bygd i 1953, var 14,4 meter lang og Berner Hoie var eigar. Ho vart for det meste brukt til reketrålaring. Foto: Berner Hoie.

Sjarken «Svorting» på 35 fot (10,6 meter) blei bygd ved Ydstebø Marine på Kvitsøy i 2004 for Svorting AS.

I løpet av 1960-åra vart flåten av dekka fiskefarkostar halvert. Det var 36 slike på øya i 1960, i 1971 var det berre 17 igjen. Dette talet heldt seg nokolunde oppe fram til tusenårsskiftet. Kvitsøy hadde 13 slike i 1980, 17 i 1990 og 19 i 2000. Den store nedgangen i åpne fiskebåtar kom i 1980-åra. Det var 63 slike i 1971, 50 i 1980 og 18 i 1990. I 2000 var det like mange åpne som dekka farkostar i merkeregistret, 19 av kvar, til saman 38 registrerte fiskefarkostar i Kvitsøy.³⁵

Dei mange åpne båtane på Kvitsøy var nok ikkje alle fiskebåtar for yrkesfiskarar. Mange brukte båtane meir til fritidsfiske, og mange vart også mykje brukt til transport, som «kystens scooter» i det daglege liv i eit øysamfunn. Større dekka farty blei også brukt ein del til frakting ved sida av fiskeri.

Ved inngangen til 2009 var det i merkeregisteret registrert 14 fiskefarkostar heimehøyrande på Kvitsøy.³⁶ Den største er reketrålaren «Svorting» på 10,6 meter. Den er bygd i kompositt 37 (blanding av glasfiber og herdeplast) ved Ydstebø Marine på Kvitsøy i 2004, og har ein motor på 384 hestekrefter. Svorting AS er eigar, og bak det firmaet står fem personar fra Kvitsøy – Ørn Gudmundsson, Thorvald Ydstebø, Vidar Ydstebø, Tore Brekke Ydstebø og Edvin Ydstebø.

R 35 KV «Aula» heitte først «Nylon» og vart kjøpt av Jørgen Austbø og sonene som ny i 1948. Skøyta var 50 fot lang, men blei forlenga til 59 fot i 1952. Motoren var først ein «Union» på 60 hk., som blei erstattet med en 135 hk. «Wichmann» i 1962. «Aula» blei seld til Karmøy i 1973. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

Tabell 2: Dekka fiskefarty på Kvitsøy i 1980

Namn	Eigar	Fiskerimerke	Lengde i meter	Byggeår	Motor
Joodd	John Lundgren m.fl.	R 19 KV	17,7	1954	Leyland 150 hk.
Laksholm	Ingvar A. Meling	R 49 KV	15,1	1937	Grenaa 120 hk.
Austa	Henrik Holgersen m.fl.	R 28 KV	15,1	1944	Wichmann 40 hk.
Midtflu	Kr. Pedersen m.fl.	R 8 KV	14,9	1945	GB 183 hk.
Kaba	Thorleif Ydstebø m.fl.	R 4 KV	14,8	1957	Volvo 270 hk.
Balder	Osmund Olsen m.fl.	R 55 KV	14,6	1961	Brunvoll 220 hk.
Høiegutt	Berner Høie	R 20 KV	14,4	1953	Caterpillar 180 hk.
Eime	Andreas Høie m.fl.	R 33 KV	14,0	1966	Normo 80 hk.
Bihma	Ingbjørn Vingen	R 68 KV	12,6	1964	Leyland 90 hk.
Ternen	Ole Olsen	R 9 KV	10,9	1944	Marna 48 hk.
Balder Jr.	Ole M. Knutsen mfl.	R 54 KV	9,8		Ford 120 hk.
Janne	Olaf Holgersen	R 31 KV	9,4	1970	BMC 53 hk.
Falken	Malvin Mæland	R 21 KV	8,2	1960	Sabb 16 hk.

Kjelde: Register over merkepliktige norske fiskefarkoster 1980, utg. av Fiskeridirektøren.

R 137 KV «Spero» på 45 fot ved Ramslandsjohuset i Skjerastaen på 1950-tallet. Eigrar var Egil og Johannes Ramsland. Foto utlånt av Doris Hviding.

MOTORISERING

Overgangen til motor er ei av dei viktigaste teknologiske endringane som har føregått i fiskerihverfta. Motoriseringa starta tidleg på 1900-tallet, men gjennombrotet kom etter 1910. Til Kvitsøy kom det første fiskefartyet med motor i 1912. Det var brislingskøya «Sexænd» på 39,5 fot til Hermann Holgersen m.fl., som hadde ein 12 hestekrefters Lysekil-motor.³⁷ I starten var motoren å rekna som hjelpermaskin på fiskefartya; det var framleis seglet som var hovudframdriftsmiddelet. Etter kvart vart motorane større og sterkeare, mastene kortare og segla mindre.

Dei første motorane var små bensindrivne *glødehovudmotorar* (oppfyringsmotorar). Dei første var importerte, men gradvis vart det bygd opp ein norsk motorindustri som gjorde landet sjølvforsynt med marinemotorar. Glødehovudmotorane vart stadig forbetra. Heving av kompresjonen førte til mindre motorar med større krefter, og motoren gjekk over til å bli kalla *semidiesel*. Semidieselmotoren fekk stor tillit blant fiskarane fordi den var enkelt bygd, var driftssikker og hadde lang levetid. *Dieselmotoren* kom i produksjon før krigen, men fekk betydning i fiskebåtane først i 1960-åra.³⁸

Båtar av ulike slag fortøyd i Skjerstraen. Skøyta R 1 KV «Emma» var på 44 fot og tilhørde Erik Håland. Utanfor ligg R 80 KV «Ragnhild» på 42 fot som Paul N. Haaland åtte. Den åpne båten til venstre framfor sjøhuset var R 96 KV «Spiren» og tilhørde Lars Olsen. Heilt til høgre i bildet ligg R 77 KV «Kjeld» på 43 fot, som på dette tidspunkt tilhørde Alfred Ydstebø. Bak «Kjeld» står huset til Gabriel Mæland. Foto utlånt av Doris Hviding.

Motoriseringa hadde store konsekvensar. For det første fekk fiskarane auka mobilitet. Dei kunne lettare dra til fjernare fiskefelt enn før. For det andre førte motoriseringa til mindre slit for fiskarane. Inndraging av garn og line vart t.d. mykje lettare når ein kunne brukta motorspelet, som henta drivkraft frå motoren. For det tredje vart tryggleiken større. Større motorbåtar var stødigare i sjøen, og det vart enklare å berga seg i hamn når

det rauk opp til uver. Og for det fjerde vart sjøveigarstrukturen trygga. Alle båtar på Kvitsøy var eigde av aktive fiskarar, også etter motoriseringa. Ofte var det fleire eigarar til dei større fartya - skøytnene og kutterane.

Det vokс fram ei rekke ulike motorfabrikantar på kysten. Mange var små og hadde utspring i lokale bygdesmier. Andre utvikla seg til store motorfabrikkar. Ei oppteljing i merkeregis-

Ein motorisert fiskeflåte førte til større mobilitet. Fiskarane kunne i større grad oppsøkja fiskeførekomstane der dei var å finna. Fotograf Wilse tok dette bildet på Kvitsøy vinteren 1932. Foto: A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

37694
Wilse.Bnaret Fra Kvitsøy

teret i 1960 viser at fiskebåtane på Kvitsøy då hadde motorar av 19 forskjellige motormerke. De mest brukte båtmotorane var:

Merke	Antall motorar
Marna	19
Glimt	19
Sleipner	13
Rapp	14
RM	10
Wichmann	9

Desse var alle norskproduserte. Marna vart produsert ved Mandals Motorfabrikk, Glimt ved Karl G. Pedersen, Stavanger og Sleipner ved Sleipner Motorfabrikk, Fredrikstad. Rapp vart produsert ved A/S Motoren Rapp i Oslo, RM ved den viktigaste motorfabrikken i Ryfylke, Reilstad slipp og motorverksted på Finnøy, og Wichmann ved Wichmann motorfabrikk på Rubbestadneset på Bømlo.³⁹

Dei første båtmotorane som vart sette inn i dei åpne båtane var gjerne frå 2–3 til 8–9 hestekrefter. Dei dekka farkostane hadde gjerne motorar på 10–20 hestekrefter den første tida. Seinare vart motorane større, særleg på dei dekka båtane. Rundt 1960 var ein motor på 40–60 hestekrefter vanleg på ei fiskeskøyte mellom 40 og 50 fot.

TEKNIKK OM BORD

Før andre verdenskrig var det tekniske utstyret om bord i fiskeskøyte stort sett begrensa til kompass til navigasjon og strengelodd til fiskeleiting. Etter krigen blei ekkoloddet etter kvart vanleg, det same galdt radiomottakar og radiotelefon. Innføringa av slike instrument skjedde over tid. I 1958 var det enno berre halvparten av dei dekka fiskekostane på Kvitsøy som hadde ekkolodd og radiotelefon.

Ekkoloddet blir brukt til å finna fisk i sjøen. Apparatet skriv ut botnkonturen og markerer fiskestimer. Radiotelefonen blei brukt til kommunikasjon med andre fiskebåtar og med folk på land. Det norske firmaet Simonsen Radio (Simrad) i Oslo laga både ekkolodd og radiotelefon. Deira produkt vart mykje brukt i fiskekostar kysten rundt. Andre produsentar av instrument for fiskeflåten var f. eks. Furuno i Ålesund.

Av navigasjonsinstrumenta var det radiopeileapparat som først blei tatt i bruk. Ved å ta i mot signal frå radiofyr på kysten

kunne posisjonen til eit farty bestemast. Reketrålarar som dreiv fiske på Revet hadde bruk for slikt utstyr. Ein del av desse fekk også radar, som er eit instrument for kartlegging i horizontalplanet, for å sjå land og andre farty på havoverflata. Då radiopeilestasjonane blei lagt ned, gjekk dei over til Decca navigasjonssystem. Det har vore ei rivande utvikling innanfor navigasjonsutstyr fram mot moderne elektroniske kart og GPS-navigasjon.

BÅTBYGGING PÅ KVITSØY

Melings Båtbyggeri vart drive frå 1866 til 1973. I første driftsperiode frå 1866 til 1944 var det Jakob Larsen Meling (1842–1915), sønene Tore (1874–1951) og Ingvald Meling (1880–1930) og sidan Tore sin son Jakob Meling (1901–1987) som dreiv verksemda. Den eldste Jakob hadde gått i lære hos Øvrebo-båtbyggjarane på Bokn. Båtbygginga føregikk i eit sjøhus i Melingstranda. Det var for det meste åpne båtar mellom 20 og 36 fot som vart bygt i Melingsstranda. Båtane vart kalla Kvitsøybåtar. Men dei bygde også ein del dekka farkostar. Ein Kvitsøybåt vart sendt til verdsutstillinga i Chicago i 1893. Fem år seinare deltok ein Kvitsøybåt i kappseilinga på fjorden ved landsutstillinga i Bergen, og fekk sølvmedalje. Båtbyggeriet vart råka av brann i 1907.

Frå *Melings båtbyggeri* i 1905. Jakob L. Meling står i midten, sonen Ingvald Meling til høgre og Thore Meling til venstre. Foto fra Kvitsøy historielag.

Frå Ydstebø Marine sitt anlegg på Kvitsøy. Firmaet har drive båtbygging på Kvitsøy sidan 1985. Det kvite bygget har produksjonshall nede og utleigeeiiliheter på toppen. Rundt ligg det fire sjarkar som Ydstebø Marine har bygd. «Solagutt» står på land til høgre, «Tordenskjold» og «Svorting» ligg ved kai, og bak er «Arsbuen» under bygging. Foto frå Ydstebø Marine AS.

Etter at båtbyggeriet hadde lege nede i fire år, starta Jakob I. Meling (1908-1970) og sonen Ingvard Inge Meling (f. 1935) opp igjen i 1948 i nye lokale i eit sjøhus i Naustvollvågen. Dei dreiv i 25 år; den siste båten vart bygd i 1973.⁴⁰

I alt vart det bygd fleire hundre båtar ved Melings Båtbyggeri gjennom deira vel 100 år lange historie. Berre i perioden 1907–1944 blei det sjøsett 186 farkostar fra båtbyggeriet.⁴¹ Bygginga føregjekk med enkle handverktøy. Kvitsøybåten hadde eit godt rykte mellom fiskarane. Dei var ikkje så mykje utlagde i sidene og dermed ikkje så stødige som t.d. hardangerbåtane, som var godt utlagde i sidene. Men kvitsøybåtane var betre

med det at dei skar sjøen betre og slo ikkje så mykje når båten gjekk mot veret.

Det var klinkbygde båtar av tre som vart bygd ved båtbyggeriet. Klinkbygging er ein skalbyggingsteknikk, der bordkledninga i seg sjølv er ein tett og berande konstruksjon. Båtborda vart festa med båtsaum, spesielle båspiker som blei klinka flate i enden for å sitta godt fast.

Ydstebø Marine AS vart starta i 1985–1986 av Thorvald og Edvin Ydstebø. Dei dreiv først båtbyggeriet i kombinasjon med entreprenør- og byggmesterverksemd. Sidan 1993 har dei satsa for fullt på båtbygging. Fram til 2009 har dei bygd i alt 70

båtar i kompositmateriale (blanding av glasfiber og herdeplast) i ulike storleikar frå 24 til 43 fot. Dei har bygd lystbåtar, sjarkar, båtar for oppdrettsanlegg og forskjellige kombinasjonsbåtar. Båtane er spesiallaga etter kundens behov og blir levert langs store deler av kysten. 4–5 mann arbeider i firmaet. I tillegg til nybygg driv dei med reparasjon og vedlikehold av båtar og motorar og salg av marint utstyr.⁴²

NOTAR

- ¹ Tal frå folketeljingane, publisert i Norges offisielle statistikk (NOS).
- ² Etter oppteljing i folketeljingslista for Rennesø kommune, Hvidingsø Sogn.
- ³ NOS XII 85 Fiskeritelling 1.11. 1960, 1. hefte, tabell 1.
- ⁴ Framstillinga støttar seg på referanselitteratur som Jon Bergsåker: Rogalandsfiske gjennom hundreåra, Stavanger 1990, Bjarne Myrstad: Vestlandsfiske, Oslo 1996 og Nils Kolle og Anders Haaland: «Den sjøvende landsdelen» i Vestlandets historie. Bind 1: Natur og næring, Bergen 2006, s. 132–185.
- ⁵ Intervju med Berner Høie 8.3. 2007 og Einar Pedersen 8.3. 2007.
- ⁶ Etter taloppgåver i Kåre Fasting: Vintersildsoga, Bergen 1960, tabell 5 i vedlegg og berechninger om vintersildfisket i 1950-åra i Årsberetning vedk. Norges fiskerier, utg. av Fiskeridirektøren.
- ⁷ Trygve Solhaug: «Industrireising i en gammel sildeby.» *Stavanger på 1800-tallet*, Stavanger 1975 s. 369–400.
- ⁸ Leo Oterhals: Båter, baser og barske menn, Oslo 1997, s. 10.
- ⁹ Johs. Sætherskar (red.): Det norske næringsliv. Rogalands fylkesleksikon, Bergen 1950, s. 1025. Samtale med Øyvind Hvding 9.4. 2007.
- ¹⁰ Intervju med Berner Høie 8.3. 2007 og med Thorleif Ydstebø 9.3. 2007.
- ¹¹ Etter opplyningar frå diverse informantar.
- ¹² Jon Bergsåker: Rogalandsfiske gjennom hundreåra, Stavanger 1990, s. 183 ff og Frode Fyllingsnes: Karmøy historie, bind 3, s. 351–363.
- ¹³ Intervju med Ole Olsen, Kvitsøy ved Johannes Olsen i 1998. RFV2006-023-001.
- ¹⁴ J. Borthen, A.-L. Agnalt, E. Nøstvold og J. Sørensen: Havbeite med hummer – artsrapport. Norges forskningsråd 1998 s. 17.
- ¹⁵ Ibid.
- ¹⁶ Ibid., s. 19.
- ¹⁷ Jon Bergsåker: Rogalandsfiske gjennom hundreåra, Stavanger 1990, s. 183 ff og Frode Fyllingsnes: Karmøy historie, bind 3, s. 351–363.
- ¹⁸ Bendix Christian deFine: Stavanger Amptes udførelige Beskrivelse, utg. Stavanger 1987, s. 20–21.
- ¹⁹ Ibid.
- ²⁰ Jon Bergsåker: Rogalandsfiske gjennom hundreåra, Stavanger 1990, s. 192.
- ²¹ Intervju med Ole Olsen, Kvitsøy ved Johannes Olsen i 1998. RFV2006-023-001.
- ²² Informasjon om hummarrapportane er henta frå rapporten *Hummerhavner og hummertilhørende båter i Sørvestlandet. En registreringsrapport*, utarbeidd av Helge Schjelderup og Solbjørg Sandve, Stavanger 1994 og frå samtalar med flere informantar på Kvitsøy, særleg Kjell Meling.
- ²³ Etter samtale med Asbjørn Drengstig i Norwegian Lobster Farm AS 29.3. 2006.
- ²⁴ J. Borthen, A.-L. Agnalt, E. Nøstvold og J. Sørensen: Havbeite med hummer – artsrapport. Norges forskningsråd 1998 s. 17f. Jørg Hvding: «Undersøkelser over hummeren», artikkel i Kvitsøy-patrioten 1993.
- ²⁵ Artikkel av Jan A. Holgersen i Kvitsøy-patrioten 1992.
- ²⁶ Hummer og hummerforvaltning, prøveprosjekt på Kvitsøy, Rogaland fylke. Sluttrapport. Utg. av Havforskningsinstituttet, Fiskeridirektoratet og Norsk sjømatsenter, Bergen 2001.
- ²⁷ Avsnittet om reketråling byggjer på intervju med fleire informantar på Kvitsøy, så som samtale med Thorleif Ydstebø 9.3. 2007, med Berner Høie 8.3. 2007 og med Einar Pedersen 8.3. 2007.
- ²⁸ Intervju med Einar Pedersen 8.3. 2007.
- ²⁹ Paul Bjerkan: «Øibuen og fisket» i Stavanger Turistforenings Årbok 1930, s. 86.
- ³⁰ Samtale med Thomas Holgersen 8.3. 2007.
- ³¹ Jan A. Holgersen: «Seilsluppetiden på Kvitsøy.» Folk i Ryfylke 1993 s. 77–80.
- ³² Etter oppteljing i det første trykte merkeregisteret frå 1922, Fortegnelse over merkepliktige norske fiskefarkoster, utg. av Fiskeridirektøren.
- ³³ NOS XI 62 Fiskeritelling 1.10. 1948. 1. hefte, tabell 1.
- ³⁴ Etter oppteljing i det trykte merkeregisteret frå 1958.
- ³⁵ Etter oppteljing dei trykte merkeregistrira. Desse er å finna på internett på Fiskeridirektoratet si heimesida, http://biblioteket.imr.no/e-tidsskrifter/merke-register_oversikt/.
- ³⁶ Fiskeridirektoratets fartøyregister på internett, <http://www.fiskeridir.no/register/fartoyreg/>.
- ³⁷ Leo Oterhals: Båter, baser og barske menn, Oslo 1997, s. 10. Sætherskar (red.) 1950 s. 420
- ³⁸ Eivind Thorsvik: Mekanisering av fiskeflåten. Volund. Årbok for Norsk Teknisk Museum 1972, s. 1–131. Nils Kolle: «Gud alene vet hvor den smed ender.» 100 års sammenhengende produksjon av skipsmaskineri på Rubbestadneset. Rubbestadneset 2003.
- ³⁹ Eivind Thorsvik, Volund 1972, s. 90–118.
- ⁴⁰ Opplysingar frå Jakob T. Meling, Kvitsøy.
- ⁴¹ Etter båtprotokoll ved Melings Båtbyggeri, avskrift ved Jakob T. Meling.
- ⁴² Samtale med Thorvald Ydstebø 2.4. 2009.

Trygve Brandal (56) er førstekonservator og leiar for avdeling for samlingar og formidling ved Ryfylkemuseet.

Hummer – biologi, havbeite og oppdrett

Av Leif Ydstebø

Kvitsøy har helt siden hollenderne på 1600-tallet kom til Kvitsøy for å kjøpe hummer vært knyttet til denne mystiske og eksklusive skapningen. Mytene om hummeren er nok i stor grad skapt av at man vet ikke så mye om den, ser den sjeldent, den er relativt stor og den har et utseende som på mange virker skremmende. Den er imidlertid en delikatesse å spise og er ettertraktet mat for fine anledninger. Etter hvert ble det stor fiskeri- og handelsaktivitet med hummer på Kvitsøy, både import og eksport helt opp til 1970-tallet da bestanden og fiskeriet ble så lavt at aktiviteten stoppet nesten helt. Den lave bestanden førte til at man på 1980- og 1990-tallet startet med forskning på metoder for å øke bestanden og mulighetene for utvikling av ny næring basert på havbeite med hummer. Det hadde også i tidligere tider pågått forskning på hummer på Kvitsøy, blant annet førstekonservator ved museet i Bergen A. Appeløf gjennomførte forsøk med klekking og oppfostring av hummer fra 1892 og holdt på i nærmere 16 år. Siste tilskudd innen hummerforskning på Kvitsøy er oppdrett av hummer på land til porsjonsstørrelse, ca. 300 gram, i regi av Norwegian Lobster Farm (NLF). Hvis dette prosjektet blir vellykket så blir det verdens første kommersielle anlegg for oppdrett av hummer på land. Teknologisk har det lenge vært kjent hvordan man kan oppdrette hummer, men økonomisk har det ikke svart seg. I denne artikkelen presenteres utdrag av temaene hummerens biologi, forsøk med havbeite på Kvitsøy på 1990-tallet og landbasert oppdrett på Kvitsøy fra 2000 til i dag.

HUMMERENS BIOLOGI

Hummeren er en aggressiv skapning og holder seg derfor mest for seg selv. Aggressiviteten viser seg spesielt hvis det er en annen hummer i nærheten, da blir det ofte slåsskamp inntil den ene må bøte med livet. I naturen er det stort sett plass nok

Figur 1: Hummere i åpne bur (Foto: Norwegian Lobster Farm).

så der er nok slike trefninger sjeldne ettersom den svakeste vil kunne flykte. Imidlertid observeres dette i betydelig skala i oppdrettsammenheng hvor individene i de tidlige livsstadiene holdes flytende i kar med høy tetthet og trefninger og bespisning av egne søsken skjer hyppig. I Figur 1 kan man se hvordan hummere i fangenskap tydeligvis prøver å komme over til naboen. Hvis det skjer så vil en av dem til slutt måtte bøte med livet.

Hummeren som er tema her er europeisk hummer (*Homarus gammarus*) og er utbredt fra Tysfjord i nord og langs Europas kystområder sør til Middelhavet. Hummeren tilhører gruppen tifotkreps (decapoda), og har som navnet tilsier fem par fotter hvorav det fremste paret utgjøres av et par store og kraftige klør. Klørne er ulike med en stor knuseklo som kan brukes til å knuse skalldyr, mens den andre er en sakseklo som er noe mindre, men har mye raskere bevegelse og brukes derfor som våpen. Det sies også at knusekloen er et slags statussymbol

og hvis to hummere treffes vil den med størst knuseklo fremstå som den sterkeste, mens den med mindre knuseklo kloklig vil trekke seg unna. Det neste paret med føtter er mye mindre, men har også klør som brukes til å føre mat til kinnbakkene. Kinnbakkene er kraftige spiseorgan som maler maten til mindre biter og fører den inn i munnen. Bakover i kjeven er det flere sett med kinnbakker som maler maten i stadig mindre biter inntil den føres inn i magesekken.

Hummeren har utviklet tre egenskaper som har bidratt til deres store utbredelse: Et utvendig sterkt og lett skall som omgir kroppen både som beskyttelse og struktur (skjelett). Den har tverrstripe muskler som er en rask, sterk og lett muskeltype som gjør rask forflytning og flukt mulig. Oppdeling i ledd som gir mulighet for å bøye kroppen (vedheng) på ulike steder.

Vekst av hummer og de fleste andre skalldyr foregår ved skifte av skall. Da vil hele kroppen trekke seg ut av skallet gjennom en åpning mellom hode og hale på oversiden av kroppen. I Figur 2 kan man se en hummer som nettopp har skiftet skall, og det gamle skallet ligger ved siden av. Så starter prosessen med å lage et nytt skall, og før det nye skallet er klart er hummeren sårbar for fiender ettersom den er myk og uten skallets beskyttelse. Derfor vil den under og i tiden etter skallskiftet holde seg mest mulig i skjul. Det trengs mye kalk og andre

mineraler for å lage nytt skall og det får den blant annet gjennom å spise opp sitt gamle skall. Vekst skjer ved at kroppen ekspanderer gjennom oppfylling av vann før det nye skallet dannes og dermed vil veksten tilsvare utvidelsen av skallet. Hvor mye hummeren vokser i løpet av et skallskifte avhenger av dens størrelse, og størst er økningen i forhold til størrelse når de er små. En hummer på 25 cm vil typisk øke sin lengde med ca 1–2 cm. Skallskifte skjer oftest når hummeren er liten og veksten er størst, mens voksne individer skifter skall vanligvis en gang om året eller sjeldnere. Dette avhenger også av miljøfaktorer, spesielt temperatur samt tilgang på mat. I fangenskap med gunstig temperatur (20 °C) har man observert inntil seks skallskifter i løpet av et år for hummer på 10–12 cm. Man regner med at hummeren kan bli ca 50 år og produserer relativt få avkom per år, men formerer seg til gjengjeld hele livet. Det er rapportert en Europeisk hummer på 8.4 kg og 25 cm carapace (lengde på hodet) noe som tilsvarer minst 50 cm total lengde. Amerikansk hummer (*Homarus americanus*) er en større slekting av vår hummer og holder til på den Nord-Amerikanske østkysten og til sammenligning er det rapportert en amerikansk hummer på 19.25 kg og 37.9 cm carapace. Historisk er hummeren en gammel skapning og det er funnet fossiler av den helt tilbake til kritt-tiden (142 – 65 millioner år siden).

Livssyklus

Hummeren blir i våre farvann normalt kjønnsmoden ved 5–7 års alder og er da mellom 22 og 25 cm. Størrelsen avhenger imidlertid av temperaturen og det er rapportert om rognhummer på 16 cm i Tysfjord, som er den nordligste forekomsten av hummer. De er ikke nødvendigvis yngre enn hummeren her i våre strøk når de blir kjønnsmodne, men på grunn av den lave temperaturen vokser de senere. Små individer produserer færre egg enn store og generelt så er kvaliteten på eggene og overlevelsesevnen fra store individer betydelig større enn fra små individer. Typisk har en hunn på 25 cm (tilsvarende minstemålet) ca 6000 egg, mens en 10 cm større hunn har ca 18 000 egg. Ved et tilfelle på Kvitsøy ble det faktisk talt over 40 000 egg på en stor hummer (1,5 kg), noe som er usædvanlig mange for en hummer av den størrelsen. En årsak til at mindre hummerne har færre egg er at de fortsatt vokser og bruker derfor relativt sett mer energi til vekst og har mindre energi til eggene som dermed blir mindre robuste. I tillegg til å

Figur 2: Hummer som nettopp har skiftet skall og det gamle hvite skallet ligger fortsatt i karet (Foto: Norwegian Lobster Farm).

Figur 3: Første stadium hummerlarver
(Foto: Norwegian Lobster Farm).

produsere flere og mer livskraftige egg så kan store hunner gyte oftere enn mindre hunner, noe som gjør de store «gamle damene» til de beste reprodusentene. Dette er imidlertid opp til en viss maksimal størrelse (ca. 1,5 kg) og alder, ettersom de aller største og eldste hunnene har noe lavere fruktbarhet.

Parringen foregår vanligvis i forbindelse med skallskifte ved at hannen legger en dose spermier i et hulrom ved kjønnsåpningen til hunnen. Etter parringen bygger hunnen opp innrøgn og etter omrent et år gyter hunnen. Når egg fra hunnens hode passerer spermiedosen på sin vei ut til halen blir de befruktet og plassert under halen hvor de ligger godt beskyttet i et år. I våre farvann vil hunnen klekke når sjøtemperaturen passerer ca. 15 °C om sommeren. Larvene som nå er frigjort fra moren vil holde seg svevende (pelagisk) i vannet i 3–5 uker. I Figur 3 kan man se nyklekte larver på første stadium. Larvene bærer på en plommesekk med næring som holder dem i live i en tid, men de må også etter hvert skaffe mat selv i form av alger og små krepsdyr. I løpet av denne perioden gjennomgår larvene

fem ulike larvestadier hver atskilt med skifte av skall, hvor det femte stadiet innebærer bunnslåing. Dette er en meget risikabel periode for hummerlarvene ettersom de svever fritt i vannet og blir dermed et lett bytte for rovdyr, samt at de er sensitive for miljøforandringer som strøm, temperatur og salt. Mens eggstapet i løpet av det året de ligger under morens hale begrenser seg til noen få prosent så er tapet i det frittsvevende larvestadiet inntil bunnslåing meget høyt og man regner bare mellom 0,2 og 0,4 % overlevelse. Etter bunnslåing vil hummeren finne seg et skjulested hvor den vil oppholde seg mesteparten av tiden – alene! Den er et nattdyr som går ut om natten etter mat og holder seg i skjul om dagen. Små hummere er også utsatt for rovdyr og vil derfor normalt holde seg mest mulig i skjul.

Bosted og diett

Habitatet til hummeren er vanligvis steinbunn fra grov sand/ singel til steinrøyser bestående av stor stein. Dette gjenspeiler typen skjul hummeren søker og reflekteres gjennom dens

Figur 4: To hummere i skjul under stor stein.

(Foto: Norwegian Lobster Farm).

størrelse. I Figur 4 ser man et typisk hummerskjul for store individer. Det er uvanlig at to hummere ligger så tett, men ved nærmere ettersyn kan man se at det er en hann (nærmest) og en hunn så det kan være i forbindelse med parringstiden. Små hummere vil finne best skjul i urer med mindre stein, mens stor hummer vil befinner seg i urer laget av større stein. Dette vil også reflekteres i dybden de lever ved – de minste lever normalt på grunnere vann enn de største. Dietten er mindre bunn-dyr som kreps og bløtdyr, samt åtsler. Mens de enda er relativt små, det vil si mindre enn 12–13 cm, vil de holde seg mest mulig inne i skjulestedet ettersom de er utsatt for rovdyr, som fisk og krabbe. Når de blir større kan de bevege seg mer ute på jakt ettersom trusselen fra rovdyr avtar med hummerens størrelse.

Vedrørende vandring så har man alltid oppfattet hummeren som rimelig stedbunden, men noe vandring forekommer. Sesongmessig så skifter hummeren oppholdssted fra dypere vann om vinteren til grunnere vann om sommeren og man regner med at de har relativt faste steder de vandrer mellom. Ettersom den vokser vil den også vandre til mer hensiktsmessige områder hvor den finner passende oppholdssteder, og jo større den blir jo lengre ser det ut til at den vandrer. Et inntrykk fra hummerfisket på Kvitsøy er at de største individene fanges på mer eksponerte plasser enn mindre hummer, noe som tyder på en gradvis vandring utaskjær. Gjennom undersøkel-

ser av hummerfisket i områdene rundt Kvitsøy, på Karmøy, Bokn, Rennesøy og Randaberg, kunne man ikke finne utvandring av hummer som var merket og satt ut rundt Kvitsøy. Det tyder på at det er lite, om noe, vandring av hummer ut av Kvitsøy. Til det må de i så fall passere dype områder hvor man normalt ikke regner som naturlige områder for hummer. Man har alltid regnet hummeren for å leve på relativt grunt vann, men man har også ved fiske på dypere vann, rundt 40–50 meter, fått en del hummer. I tillegg har det hendt at rekefiskere har fått hummer i trålen og da snakker man om dybder på mer enn 100–150 meter. Disse individene kan man nok regne med som unntak.

Dietten til hummeren er nok et felt som mange som har vært på hummerfiske har fundert på og spekulert i hvilken mat den egentlig foretrekker. Fersk eller gammel fisk, sur eller salt, makrell eller sei, med eller uten «hummerdråper»? Hummerdråper var for øvrig hemmelige miksturer som man dryppet på teinematen (Kvitsøy-uttrykk for agn) i teinen for å tiltrekke seg hummeren. Hva disse bestod av vet man lite om, men det sies at en fisker (NB: Ikke Kvitsøybu) rett og slett brukte fin konjak som han dryppet på teinematen rett før teinen ble satt i sjøen. Det vites ikke hvorvidt konjakken bidro til økte fangster. Tradisjonelt så brukes teinematen som er råtten med en stram lukt for at lukten skal kunne kjennes over lange avstander. I tillegg har man observert at krabbe ofte foretrekker fersk fisk fremfor råtten fisk og ved å bruke råtten fisk unngår man at krabben går først i teinen og spiser teinematen før hummeren ankommer. For øvrig finnes det nok like mange oppfatninger om den optimale teinematen som det finnes hummerfiskere. Ved å se på alle de ulike typene teinematen har fanget hummer på, så kan man vel konkludere med at hummeren nok er mer eller mindre altetende.

Gjennom undersøkelser av tarminnhold i forbindelse med skallskiftet har det vist seg at den foretrekker den kalkrik mat (Kalsium) som sjøstjerner og kråkeboller, i hovedsak for å lage nytt skall. Hunner som bærer egg har gjennomgående stor appetitt ettersom eggene krever mye energi. Dette har også blitt sett ved at det har vært større innslag av hunner i hummerfangstene om våren og sommeren når det nærmer seg tid for klekking. Dietten har også mye å si for fargen på hummeren. I våre farvann er hummeren normalt svart, men innslag av brunlige og blå individer er ikke unormalt, som vist i Figur 5. Disse fargeforskjellene tilskrives i hovedsak kostholdet, og i

mindre grad miljøforhold der den oppholder seg. Lignende observasjoner har blitt gjort med hummer i fangenskap hvor ulike typer mat resulterte i farger fra hvit til blå, brun og sort (*mer under avsnitt om oppdrett*).

UTSETTING AV HUMMER RUNDT KVITSØY

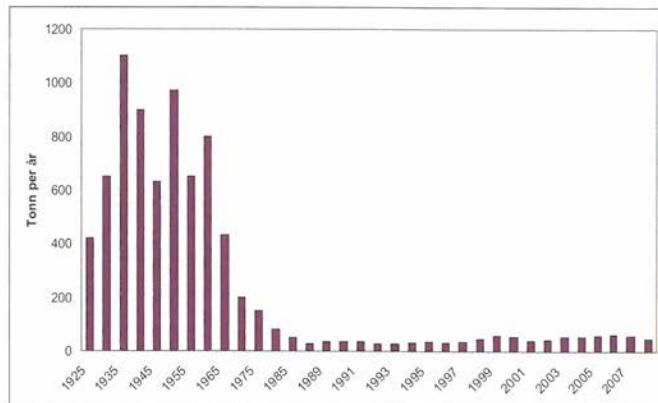
De første 50 år av forrige århundre var det jevnt over store hummerfangster i Norge med årlige leveranser fra 400 og opp til 1300 tonn, Figur 6. Etter et meget godt år i 1960 så man en betydelig nedgang i fangstene utover 1960 og 1970 tallet og i 1985 var leveransene nede i 50 tonn. I 1988, 1992 og 1993 ble det rapportert bare 28 tonn fisket hummer som er minimumskvantum registrert. Utviklingen er illustrert i Figur 6 og tyder på et sammenbrudd i den Norske hummerbestanden. Man kan ikke konkludere med noen eksakt årsak, men fisket antas å ha vært en viktig faktor som har bidratt til denne utviklingen. Man kan heller ikke utelukke andre naturlige forhold og svingninger har påvirket utviklingen. Historisk har det vært rapportert svingninger i bestanden som ikke bare kunne ha vært på grunn av fisket, ettersom fiskemetodene som ble brukt var langt fra effektive nok til å gjøre så store innhogg i bestanden. Utviklingen de siste 50 år kan være kombinasjon av flere faktorer som i sum har gitt utviklingen vi ser i Figur 6.

Tallene i Figur 6 er basert på offisielle tall for leveranser til mottak, mens man i dag vet at veldig mye av hummeren som

Figur 5: Hummere med ulik farge fisket på Kvitsøy.

(Foto: Havforskningsinstituttet).

Figur 6: Hummerfangster i Norge siden 1925 basert på levert kvar-tonn til mottak. 1932 var topp-år med leveranse av ca. 1300 tonn (etter Fiskeridirektorats statistikk og Van der Meeren et al. 1995).

fiskes omsettes gjennom andre kanaler og i vår tid blir også mye av hummeren fisket av fritidsfiskere til eget bruk. Så tallene i Figur 6 er sånn sett mindre enn de reelle mengder som fiskes, spesielt for de siste 30 årene.

Etablering av PUSH programmet

Denne utviklingen i bestanden førte til at hummer ble en del av et nasjonalt forskningsprogram for stimulering og utvikling av havbeite (PUSH) som ble initiert av regjeringen i 1990. I tillegg til hummer omfattet dette programmet torsk, laks og arktisk røye. Programmets målsetting var å kartlegge biologiske, økologiske, juridiske og økonomiske forhold for å etablere en ny kystnæringsbasert på havbeite av de nevnte artene. Havbeite går i korte trekk ut på at en person eller bedrift kan oppdrette og merke individer som på yngelstadiet slippes ut i havet. Produsenten av denne yngelen får da enerett på gjennfangst av de merkede individene vedkommende har sluppet ut. Valg av arter ble derfor gjort ut fra at de har potensial for stor gjennfangst ettersom de enten er stedbundne slik som hummer og torsk eller at de vandrer ut og i voksen alder returnerer til området hvor de ble produsert slik som laks og arktisk røye. I dette prosjektet ble Kvitsøy valgt som lokalitet for storskala forsøk med utsetting av hummeryngel. Bakgrunnen for dette valget var den historiske tilknytningen Kvitsøy har til hummer og hummerfiske og ikke minst at man antok at oppvekstfor-

holdene for hummer der måtte være meget gode på basis de store fangstene som ble gjort på Kvitsøy tidligere. Det første hummerfisket på 16–1700 tallet ble faktisk gjennomført ved at man gikk og plukket hummer på grunt vann med hjelp av noen spesielle klyperedskaper, noe som viser at det må ha vært store mengder hummer i sjøen den gang. I tillegg så er Kvitsøy en avgrenset øygruppe med relativt grunt farvann omkranset av dype fjorder slik at man regnet ikke med noen særlig utvandring av utsatt hummer fra Kvitsøy, og dermed ville den gjenfangsten man registrerte tilsvare reelle tall.

Utsetting av Tiedemanshummer

Noen år før PUSH programmet ble startet ble det også satt ut hummeryngel ved Kvitsøy. Dette var ettårig yngel produsert i klekkeri på Kyrksæterøra og var finansiert av Tiedemans

Figur 7: Tiedemanshummer med to sakseklor.

(Foto: Havforskningsinstituttet).

Tobakksfabrikk. Det ble totalt satt ut 34 000 hummeryngel i 1984 og 1985 og noen år senere begynte de utsatte hummerne å bli observert i fangstene. Hummerne var ikke merket, men de var allikevel lett gjenkjennbare ettersom de hadde utviklet to sakseklor i klekkeriet (*årsak forklart i neste avsnitt*) og hadde en mer blålig farge enn den lokale ettersom stamdyrene var importert fra Skottland, som eksemplaret i Figur 7. Dermed oppstod nye begreper på Kvitsøy som Tiedemanshummer og Tobakkshummer, som ble betegnelsen på hummer med to sakseklor. Basert på fangstdata fra Kvitsøy så utgjorde Tiedemanshummeren 40–50 % av de totale fangstene mellom 1989 og 1991, for deretter å avta gradvis til nær null i 1995. Disse observasjonene viser at de fleste Tiedemanshummerene ikke nådde å bli ti år før de var utfisket og dermed har de bare hatt noen få år til å reproduksjonse seg ettersom de blir kjønnsmodne rundt 5–7 års alder. Størrelsesfordelingen på fangstene viste også at en meget stor del av hummerne ble fisket rett etter de nådde lovlig størrelse.

Utsetting av hummer i PUSH programmet

I 1990 ble de første hummerne i PUSH prosjektet satt ut, yngel klekket i 1988 og 1989. I de påfølgende år til og med våren 1994 ble yngel satt ut to ganger om året, på våren og høsten. Ved de første utsettingene hadde også disse hummerne to sakseklor, men etter hvert fant man ut årsaken til det. Det viste seg at når yngelen gikk på glatt bunn i klekkeriet og de ikke hadde noe å jobbe med (eller leke med) som de ellers vil ha i naturen ble resultatet at de utviklet to sakseklor. Etter at man begynte med skjellsand i hummerkarene slik at yngelen hadde noe å jobbe med (eller leke med) så utviklet de knuseklo og sakseklo som i naturen. I alt ble det satt ut 128 000 yngel i perioden 1990 til 1994, og gjenfangst ble registrert i de påfølgende årene inntil år 2000 (Tabell 1). Ved å sette ut så mange hummeryngel rundt Kvitsøy var det ønskelig å bruke lokale stamdyr i yngelproduksjonen. Rognhummer ble kjøpt av fiskere på Kvitsøy og sendt til Kyrksæterøra for klekking. Når yngelen var klar for utsetting, det vil si omrent et år gammel ble den sendt til Kvitsøy for utsetting. Utsettingen ble gjort på dugnad av lokale fiskere som kjente farvannene godt. Etter hvert ble også rognhummeren returnert og satt ut på Kvitsøy.

Ved utsetting av hummeryngel så deltok fiskerne på Kvitsøy aktivt. Det var meget viktig at de stilte opp ettersom det var nødvendig å få hummeryngelen raskt i sjøen etter transporten

Tabell 1: Oversikt over utsetting og gjenfangst av hummer på Kvitsøy frem til 1999.

Utsettingsår	År klekket	Antall merket	Antall gjenfangst over minstemål*	Antall gjenfangst under minstemål **	Total gjenfangst, %
1990	1988	14 977	523	21	3,6
1990	1989	8 726	774	48	9,4
1991	1990	29 693	1 607	103	5,8
1992	1991	29 919	1 894	205	7,0
1993	1992	11 784	523	64	5,0
1994	1993/4	32 846	668	108	2,4
Total		127 945	5 989	549	5,1

* Basert på levert fangst. ** Basert på utvalgte prøver.

fra Kyrksæterøra. Transporten foregikk med fly og yngelen ble lagt lagvis i isoporkasser med kaldt og fuktig avispapir mellom lagene. Dermed oppnådde man meget lav dødelighet under transporten. Yngelen ble så fordelt mellom fiskebåtene som møtte opp og fiskerne ble tildelt områder de satte yngelen ut i. Dette var vanligvis i de områdene fiskerne normalt fisket selv.

At metodene for utsetting slik den foregikk de første årene av PUSH-programmet ikke var optimal vet man mer om i dag og årsakene til dette var flere. Tidspunktet på året for utsetting må være når det er minst mulig fiender tilstede som kan ta yngelen, det vil si om vinteren når sjøtemperaturen er lav. I løpet av tiden det tar for yngelen å synke til bunn og finne skjul er den meget utsatt for å bli spist av fisk eller krabbe. Yngelen er rimelig redusert og sjokkert etter all behandlingen den har vært utsatt for under transporten. Temperatursvingninger mellom de ulike transportetappene og til sist møte med sjøen var rimelig tøft for de små krabatene. Derfor var de temmelig forsvarsløse den første tiden i sjøen inntil de kom til hektene og kunne reagere normalt. Etter de fant et godt skjul så var de berget. Observasjoner gjort i klekkeri senere viste faktisk at hummeryngelen til en viss grad kunne trenes til å møte predatorer gjennom oppdrett i kar sammen med andre hummere. Der måtte de hele tiden være skjerpet og skjule seg for de andre hummerne. Dermed ble de vant med å leve i et risikabelt miljø og da de ble satt ut i sjøen var de meget raske med å finne seg et skjulested. Yngel som vokste opp alene uten fiender i nærlheten hadde derimot ikke denne egenskapen og ved utsetting i sjøen brukte de mye lengre tid til å finne skjul og komme i sikkerhet, noe som reduserte deres muligheter for å overleve.

Dybden hummeryngelen ble satt ut på var også av betydning ettersom utsetting på dypere vann førte til at det tok relativ lang tid før de traff bunn og var dermed mer eksponert for fiender sammenlignet med de som ble satt ut på grunt vann. Bunnforholdene spilte også en rolle i overlevelsesraten ettersom disse små hummerne trengte bunnforhold med skjulesteder som var tilpasset deres størrelse. Hvis man da satte dem ut hvor man vanligvis fikk mye stor hummer så var det sannsynligvis en plass godt tilpasset stor hummer, men ikke yngel. Et eksempel på dette var at man ved en av utsettingene i 1994 satte ut yngel i to grunne viker med stein og sandbunn. Utsettingen foregikk tidlig på våren mens vannet var kaldt og dybden var bare en halv meter og mindre. Etter noen år ble det gjennomført prøvefiske med åleruser her og man fikk store mengder hummer på 12–13 cm. Man kunne da se at hummerne hadde etablert seg tett i tett mellom steinene og områdene rundt hummerboligene var ryddet og rensket for stein og tang som var i veien. Området var i tillegg blitt nærmest fritt for andre dyr, mens slike grunne viker er vanligvis tett bebodd med strandkrabbe. Så hummerne hadde tydeligvis fortrent annet liv. Normalt vil en åleruse på en slik plass være full av strandkrabber, men her fikk man bare hummer. I viker i nærlheten var derimot ålerusene fulle av strandkrabber og ingen hummer. Så her fikk man et godt eksempel på betydningen av utsettingsteknikk for overlevelsen. Alle hummerne som ble satt ut der var merket med et metallmerke som kunne detekteres med en metalldetektor (se avsnitt *Registrering av gjenfangst*), og alle hummerne som ble fisket i de to vikene var merket.

Ved noen av utsettingene ble det gjennomført fiske med garn i områder hvor hummer var satt ut for å se om fisk eller krabbe som hadde spist utsatt yngel. Dette kunne påvises ettersom yngelen var merket med metallmerke. På de fleste plassene hvor slike prøvefiske ble gjennomført ble det funnet både fisk (leppefisk) og krabbe (strandkrabbe) med metallmerker i magesekken, som et tegn på at de hadde spist hummeryngel. Omfanget av dette fisket var imidlertid såpass begrenset at en kunne ikke si noe eksakt om hvor mange yngel som ble spist, men trolig en betydelig del av de som ble satt ut.

Erfaringene fra disse utsettingene viste at best tid for utsetting av hummeryngel er når sjøen er kald og det er lite fiender som er aktive. Grunt vann er en fordel slik at de har kort vei til bunn og kan finne skjul. Bunnforholdene må være slik at yngelen fort kan finne et passende skjulested uten å måtte lete for lenge og dermed eksponeres for fiender. Alternativt kan man slippe yngelen ned til bunnen gjennom rør, og dermed unngår tiden de ellers er eksponert for fisk. Videre kan man gjennomføre fiske (teiner, garn, ruser) på forhånd på lokalitetene hvor man skal sette ut yngelen for på forhånd fjerne mest mulig fiender.

Registrering av gjenfangst

Yngelen som ble satt ut var merket med et lite metallmerke i kjøttet, rett innenfor bakerste venstre fot. Det måtte gjøres slik ettersom et ytre merke på skallet ville mistes når hummeren skiftet skall. Dermed kunne man ved bruk av en spesiallaget metalldetektor gjenfinne utsatte hummere i fangstene som ble registrert. Samtidig ble det av enkelte fiskere ført fangstdagbok med informasjon om antall teiner, fangst av lovlig og for små hummer, rognnummer, Tiedemannshummer, fiskeområde og dyp. På denne måten fikk man inn store mengder informasjon som kunne brukes både for å lære mer om hummeren og dens biologi og hvordan utsettingsforsøk ville fungere i forhold til å øke den naturlige bestanden. Utsettingene var delt inn i ulike geografiske soner og man kunne dermed ved registrering av gjenfangsten se om hummeren vandret mye mellom sonene.

Gjennom hele 90-tallet og ble nærmest all hummerfangst på Kvitsøy registrert av medarbeidere fra Havforskningsinstituttet og Kvitsøy kommune (Tabell 1). Det gjaldt hummer fisket både av yrkesfiskere og fritidsfiskere. I tillegg hadde man dispensasjon til å ta inn hummer som var under minstemålet for regis-

trering og merking, for så å sette dem tilbake i sjøen igjen. Tabell 1 viser at i overkant av 5 % av utsatt hummer ble registrert gjenfanget. Dette er nok et underestimat ettersom ikke all fisket hummer ble registrert i løpet av prosjektperioden og at da registreringen tok slutt i 1999/2000 så var det nok fortsatt en del utsatt hummer igjen i sjøen.

Andel av utsatt hummer i fangstene

Etter hvert som de utsatte hummerne vokste til utover 90-tallet økte andelen av utsatt hummer i fangstene gradvis. Andelen utsatt hummer var større under høstfisket enn i vårfisket, samtidig som en generelt fikk større hummer om våren enn om høsten. Disse observasjonene skyldes flere forhold.

En av årsakene til at man fikk større hummer om våren var at været vanligvis er bedre på den tiden og man kunne dermed gå ut til eksponerte lokaliteter medteinene hvor hummeren generelt er større enn hummere innaskjær. Om høsten er været ofte dårlig og ustabilt slik at redskapene måtte settes på mer beskyttede lokaliteter hvor mindre hummer dominerer. Samtidig så foregikk utsettingen av yngel i all hovedsak på beskyttede lokaliteter og dermed fikk man en større andel av utsatt hummer når fisket i hovedsak foregikk i de områdene om høsten. Videre ser man av Tabell 2 at utsatt hummer utgjorde etter hvert en betydelig andel av fangstene og viser at bestandsøkning gjennom utsetting er fullt mulig. Selv om det var bare ca 5 % av totale antall utsatt hummer som ble registrert gjenfisket så utgjorde det antallet en betydelig del av det totale fisket på Kvitsøy i denne perioden. Det første imidlertid også til økt fiskepress utover 90-tallet ettersom fangstene økte på grunn av den utsatte hummeren.

Man fikk også i prosjektperioden dispensasjon til å ta i land og registrere hummer under minstemålet for så å sette de tilbake i sjøen igjen der de var blitt fisket. Innslaget av utsatt hummer i fangstene med hummer under minstemål ble etter hvert betydelig, Tabell 3. Det var en økning i andelen frem til 1997, for deretter å avta som resultat av at også de siste utsatte hummerne fra 1994 var i ferd med å bli større enn minstemålet. Dette ser man også i økningen av andelen for lovlig hummer som fortsatt stiger til og med 1999 (Tabell 2).

Kjønnsfordeling mellom vår og høstfiske

Registreringene av hummerfisket på 90-tallet gav også interessant informasjon om kjønnsfordelingen mellom vår og høst-

Tabell 2: Andel utsatt hummer i fangstene på Kvitsøy – %.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Vår	–	0	5	3	8	14	13	21	26
Høst	0	10	19	27	29	39	43	59	61

Tabell 3: Andel utsatt hummer under minstemålet registrert på Kvitsøy – %.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Høst	–	53	49	58	65	70	72	62	62

fisket. Om høsten var kjønnene nærmest representert likt men med en liten overvekt av hanner, ca. 55 % hanner og 45 % hunner. Om våren dominerte imidlertid hunnene stort i fangstene med opptil 65 % hunner og 35 % hanner. Det var ingen umiddelbar forklaring på forskjellene om høsten, mens om våren antar man at da har mange av hunnene innrogn som har krevd mye energi gjennom vinteren og våren. Om sommeren skal de gyte og sannsynligvis også skifte skall og alt dette innebærer økt behov for mat og dermed større tilbøyelighet til å gå i teiner i sin jakt etter mat. Også hunner med utrogn hadde stort energibehov før klekking om sommeren og gikk derfor oftere i teinene om våren enn om høsten. Dermed førte vårfisket til at en større andel av hunnene ble tatt ut sammenlignet med hannene. Dette har nok bidratt til at man nå har sluttet helt med vårfisket på Kvitsøy. Som nevnt ovenfor så var det generelt større hummer som ble fisket om våren og flertallet av disse var hunner. Når man da vet at disse store hunnene er de klart beste reprodusentene med flest egg og mest levedyktig yngel, så følte nok det til at deler av de beste reprodusentene ble tatt ut i løpet av vårfisket.

Har utsetting av hummeryngel noe for seg?

Svaret på spørsmålet i overskriften må gis med visse forbehold. Basert på erfaringene fra PUSH prosjektet på Kvitsøy så kan utvilsomt utsetting av hummeryngel bidra til å øke den naturlige bestanden. Både forbedrede metoder for utsetting og riktig tid og sted for utsetting vil bidra til en mye høyere overlevelsesgrad av yngel sammenlignet med tallene i PUSH prosjektet. Optimal utsetting kan oppnås ved å sette ut når det er kaldt i vannet og sette på grunt vann med steinbunn hvor det er gode skjulesteder for hummeryngelen. I tillegg til dette må

det være kontroll med fiskeriet slik at man ikke tar ut mer enn bestanden tåler. Erfaringene fra Kvitsøy var nettopp at med økning i bestanden som følge av utsetting av yngel førte også til økning i fisket slik at uttaket av hummer økte og bestanden ble dermed ikke nevneverdig større. I tillegg utvikles stadig bedre og mer effektive fiskeredskaper som bidrar til større fiskepress. Alternativet for dem som vil investere i produksjon og utsetting av hummeryngel er å skaffe seg konsesjon for et avgrenset område i sjøen hvor vedkommende har førsteretten til å fiske hummer. Dermed kan en i løpet av en tid produsere store mengder med hummer innen konsesjonsområdet som så fiskes opp når de er store nok. Dette er det man har kalt havbeite og utvikling av metoder for dette var et av målene med PUSH prosjektet. I ettertid har slike konsesjoner vist seg vanskelig å skaffe ettersom det å begrense fisket i slike områder ikke er populært verken blant profesjonelle fiskere eller fritidsfiskere.

Så i den grad utsetting av hummeryngel skal brukes for å øke naturlige bestander så må det være tett kontroll og strenge begrensninger på fisket for å hindre at økningen i bestanden fiskes ut fortløpende. PUSH-programmet førte også til stor oppmerksamhet om hummeren og på Kvitsøy fisker mange flere i dag hummer på hobbybasis enn før prosjektet. I tillegg var all aktiviteten rundt hummeren en medvirkende årsak til at museet på Kvitsøy valgte å fokusere på hummeren.

OPPDRETT AV HUMMER PÅ LAND

I kjølvannet av den store aktiviteten på hummerforskning som foregikk på Kvitsøy på 1990-tallet og publisiteten omkring var det mange som fattet interesse for Kvitsøy og hummer. I tillegg ble klekkeriet på Kyrksæterøra nedlagt og klekkeutstyret ble

flyttet til Kvitsøy og nytt klekkeri etablert der i samme huset som Hummermuseet i dag holder til. Dette huset var opprinnelig et hummerpakkeri med betongbassenger for oppbevaring av levende hummer. På midten av 1990-tallet kjøpte Kvitsøy kommune dette huset for å sikre det til fremtidig bruk uten at planene den gang var veldig konkrete. Imidlertid ble det en naturlig plass å etablere et hummerklekkeri og også etter hvert Hummermuseet. Hummerklekket ble brukt til mindre prosjekter i regi av PUSH og Havforskningsinstituttet. Blant annet ble et europeisk prosjekt som skulle kartlegge genetiske forskjeller mellom europeisk hummer ved ulike steder i Europa. Til dette prosjektet trengte man hummeryngel og Kvitsøy var det eneste stedet med klekkeri så de fikk en sentral rolle i prosjektet. For øvrig fant man ingen vesentlige genetiske forskjeller mellom hummer fra ulike steder i Europa.

Norwegian Lobster Farm (NLF)

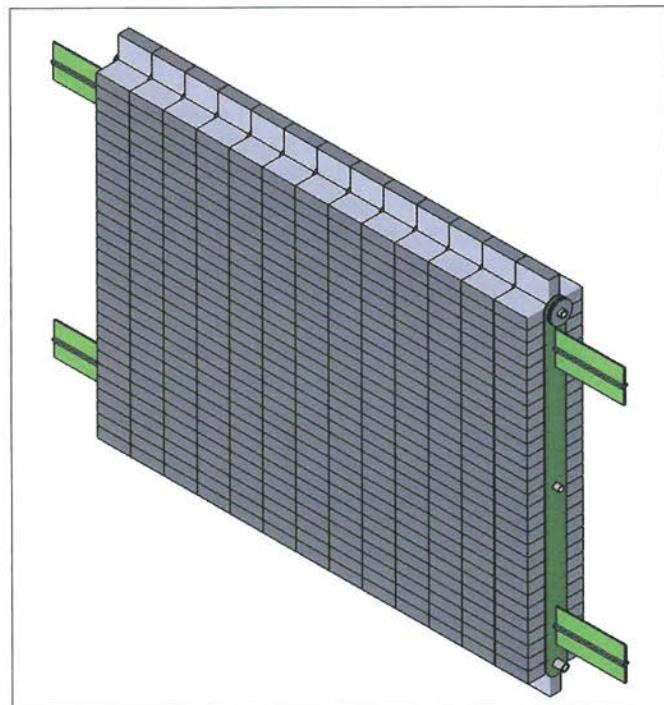
starter forsøk med oppdrett

NLF ble opprettet i år 2000 med målsetting om å oppdrette hummer til full størrelse på land. Til da hadde ingen fått til kommersiell hummeroppdrett i fullskala noe det var flere årsaker til og som NLF måtte kunne håndtere. I utgangspunktet er hummeren en hardfør og grei art å dyrke opp i fangenskap, men flere faktorer vanskeliggjør kommersiell oppdrett av hummer på land. Den er kannibal og må derfor ha eget rom – noe som krever stor plass. Den vokser sent ved de lave temperaturene som er i Norge, så man må ha oppvarmet vann på 20 °C for å korte ned produksjonstiden – noe som krever mye energi. Maten påvirker både smaken på hummeren og spesielt fargen på skallet så man trenger et billig, energirikt før som gir riktig farge og smak.

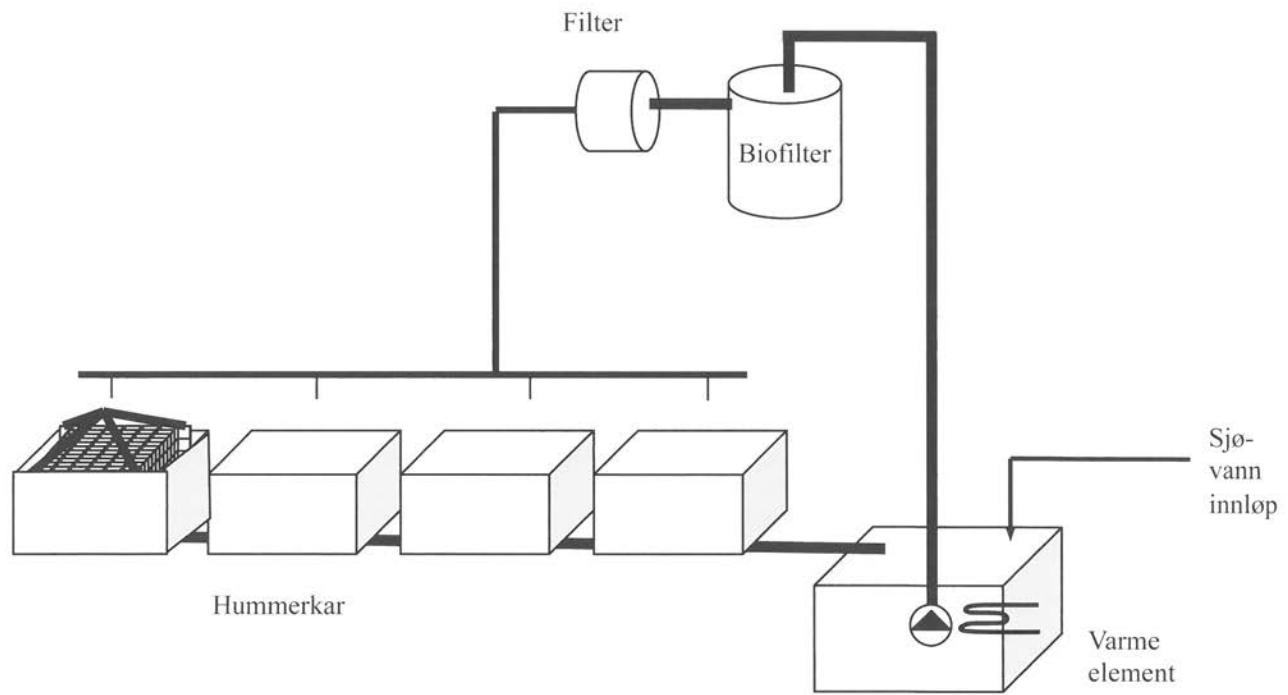
Et spørsmål man lurte på var om det var mulig å ha flere hummere sammen i et kar hvis det var nok skjulesteder til alle og de ble gitt rikelig med før slik at de ikke angrep hverandre. I et slikt forsøk ble 50 små hummere plassert i samme kar med skjulesteder til alle hummerne i form av stein, ulike rør og lignende. De ble holdt der en periode og gitt rikelig med før og i løpet av forsøket så man lite til hummerne ettersom de stort sett lå i skjul. Etter en tid tok man ut inventaret og avdekket at det var bare en stor og noen få små hummere igjen. Den store var da blitt totalt dominerende i karet mens de små som var igjen virket som de levde på nåde til den store. I et annet lignende forsøk så man samme utvikling hvor den store hum-

meren etter hvert lagde seg en høyde slik at den hadde full kontroll på hele karet og viste liten sympati med de andre små som fortsatt befant seg i karet. Den nærmest diktatoriske oppførselen til den store hummeren førte til at den ble gitt tilnavnet Idi Amin.

Erfaringene med flere hummere i samme kar bekreftet at her måtte man satse på eneboliger til hummerne i oppdrett. NLF foretok en reise til Israel hvor de besøkte et anlegg med intensiv landbasert oppdrett av Crayfish (en krepsetype). Oppdrettshuset var utformet som en cylinder med oppdrettsbur plassert på utsiden av sylinderen. Dette var en relativt plassbesparende løsning, men det var fortsatt mye ubenyttet volum inni sylinderen. For også å utnytte dette volumet begynte NLF å prøve ut en oval og avlang konstruksjon hvor man benyttet nær sagt hele volumet og kunne dermed oppnå

Figur 8: Oppdrettmodul med hummerbur. Hummerburene roterer rundt modulen (Foto: Norwegian Lobster Farm).

Figur 9: Skisse av oppdrettsanlegg med resirkulering. Vannet passerer hummerkarene og blir forurensset, deretter renses det i biofilter og mekanisk filter før det tilbakeføres til hummerene (Foto: Norwegian Lobster Farm).

stor tetthet av hummer i et anlegg. Dette ble utgangspunktet for løsningen de har i dag, se Figur 8, som viser en modul med hummerbur. Burene roterer rundt modulen og når de er øverst tilføres de fôr og når de er nederst faller avfallstoffer ut.

Det var også nødvendig med et system hvor man hadde kontroll på hvert individ og kunne røkte på en måte som ikke krevde konstant tilstedevarsel av røktere. Dette ble løst gjennom utvikling av et automatisk system som ivaretok disse behovene. Systemet er datastyrt og sørger for føring av hvert individ ved bestemte tidspunkter. Samtidig med føring blir det tatt bilder av hummeren for å se om den er i live. Det blir gjort hver gang hummeren føres ettersom den umiddelbart vil gå etter føret. Hvis den ikke går etter føret er den mest sannsynlig død. Derfor tas et bilde rett før føring og et bilde rett etter føring og

ved å sammenligne hummerens posisjon på de to bildene kan man se hvorvidt den er i live eller ei.

Rengjøring av karene er en viktig del av røktingen og dette skjer automatisk ved at burene med hummer i roterer i en modul og når de befinner seg på nederst faller matrester og annet avfall ut av buret gjennom en perforert plate i buret, Figur 8.

Energiforbruk til oppvarming av vannet har blitt redusert til et minimum gjennom resirkulering og gjenbruk av vann, som vist skjematisk i Figur 9. Etter at vannet har passert hummerburen ledes det inn i et renseanlegg hvor avfallsstoffer fjernes fra vannet med mekanisk siling og biologisk rensing. I tillegg luftes vannet slik at det blir rikt på oksygen. Deretter pumpes det tilbake til hummerburen. Det tilføres også friskt sjøvann til

anlegget slik at det blir en gradvis utskiftning av vannet, men denne tilsettingen er lav sammenlignet med hva man måtte tilsette uten resirkulering. Dermed er det bare den lille strømmen av nytt sjøvann som trenger oppvarming. Sjøvannet hentes på 52 m dyp for å få unngå smittestoffer og giftige alger. Oppvarmingen av vannet reduserer produksjonstiden til ca 24 måneder for en 300 gram hummer noe som normalt vil ta nærmere 5–6 år i naturen.

Mange ulike typer før til hummeren har vært prøvd og som tidligere nevnt påvirker føret både farge og smak. Gjennom et samarbeid med Fiskeriforskning fikk NLF utviklet et før som gir hummeren både god farge og smak. De har også fått testet oppdrettet hummer ved Gastronomisk Institutt som har sammenlignet den med vill hummer etter bestemte kriterier. Konklusjonen var at oppdrettet hummer var like god og nesten bedre enn villhummer på smak. Så man konkluderte med at det utviklede føret ville gi hummer med smak nær opp til vill hummer. NLF valgte å bli på Kvitsøy ettersom det har et godt navn tilknyttet hummer både i Norge og Europa, så det å si at man har Kvitsøyhummer er visstnok et meget godt for salget og prisen.

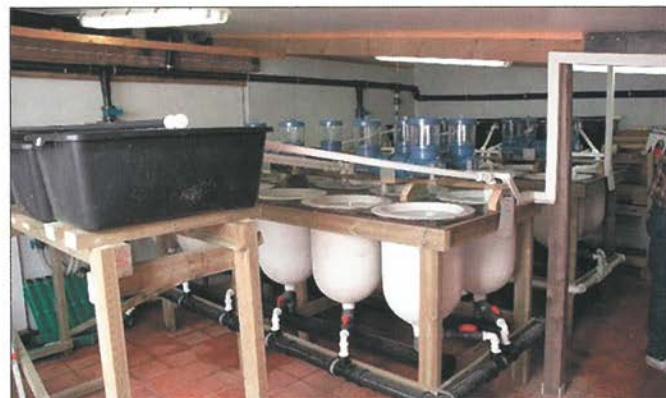
Klekkeprosess

Klekking av hummer starter om høsten med kjøp av rognhummer av lokale fiskere som oppbevares i en hummertilgang til våren. I hummertilgangen steller man godt med rognhummerne og gir de mye og god mat slik at rogningen får best mulige forhold. Om våren tas så rognhummerne inn i klekkeriet og når eggene nærmere seg klekking legger man rognhummeren i et klekkekar, de sorte karene til venstre i Figur 10. Man kan se at rogningen nærmer seg klekking ved at eggene endrer farge og blir rødlige og man kan etter hvert skimte larvene. Når hunnen slipper eggene vil vannstrømmen gjennom karet frakte larvene ut og ned i et yngelkar, de hvite karene midt på Figur 10. I yngelkarene holdes larvene gjennom de fire første larvestadiene. De holdes i konstant bevegelse med hjelp av kraftig omblanding av vannet og på denne måte reduseres kannibalismen til et minimum. I tillegg sørger man for rikelig med før til dem slik at de ikke skal spise sine søsken. Opprinnelig ble de gitt naturlig før på dette stadiet som artemia og mysider, men i senere tid har man gått over til kunstig før. De blå beholderne som står oppå yngelkarene i Figur 10 er føringssystemer. Etter fjerde stadiet er nådd tar man larvene ut av yngelkaret og

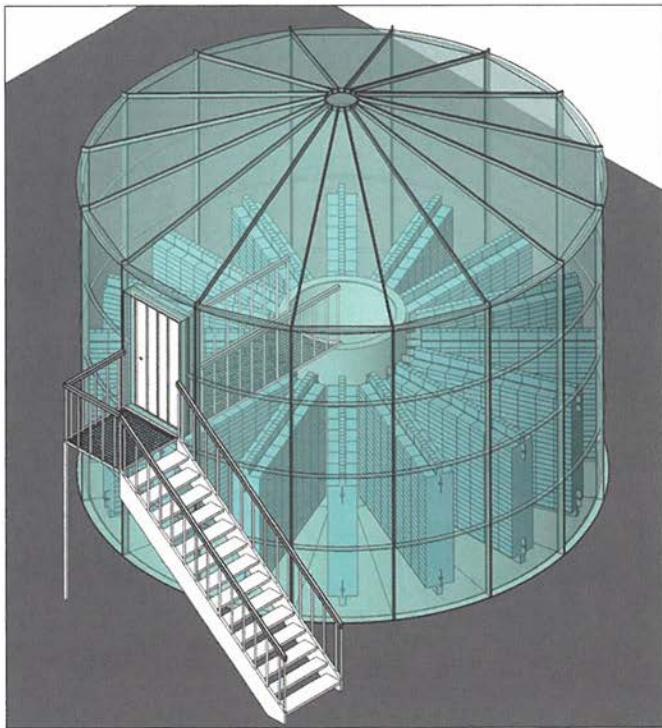
plasserer dem i hvert sitt bur hvor de kommer til femte stadium og trekker til bunn. Herfra tas de ut i oppdrettstanken for oppføring til endelig størrelse. Med denne prosessen for klekking så kan man oppnå omtrent 5 % overlevelse av de opprinnelige larvene, noe som regnes som et bra resultat.

Oppdrettsanlegg på Kvitsøy

Basert på erfaringene fra forsøkene som ble gjennomført fra år 2000 og de påfølgende årene besluttet NLF å lage en prototype av et fullskala oppdrettsanlegg for hummer på Kvitsøy. Det er i dag plassert ved siden av Hummermuseet og hummerklekkeriet og består av en rund tank fylt med sjøvann, Figur 11. I midten av tanken er det en sirkel som danner et rom for plassering av renseanlegg, pumper og annet utstyr. Fra veggen av den indre sirkelen ut til ytre vegg av tanken plasseres de avlange modulene med hummerbur, se Figur 11. Modulene roterer rundt i tanken trinnvis, slik at hver modul vil stoppe rett under føringssystemet som står plassert i tanken. Når modulen med hummerbur stopper under føringssystemet vil før bli fordelt til rekken av hummerbur som ligger øverst på modulen. Når den rekken har fått før og blitt inspiseret med kamera roterer hummerburene på modulen et trinn slik at en ny rekke med hummerbur plasseres på toppen for føring og inspeksjon. Dette fortsetter til alle rekken med hummerbur i modulen har fått før. Deretter roterer alle modulene ett nytt trinn inntil en ny modul stopper under føringssystemet. Rotasjonen av hummerburene på modulene bidrar også til

Figur 10: Klekkeri for hummeryngel (Foto: Norwegian Lobster Farm).

Figur 11: Snitt av oppdrettstank som står på Kvitsøy (Foto: Norwegian Lobster Farm).

fjerning av avfall ettersom hver gang et bur havner nederst på modulen faller avfall og matrester ut av buret og ut i tanken. I bunn av tanken er det et system som så samler opp og fjerner dette avfallet. Oppdrettstanken som står på Kvitsøy er 178 m³ og der har de for tiden (Oktober 2009) 35000 yngel på ca 6 cm og 2000 porsjonshummere på ca 20 cm. Hummerburene er i tre størrelser hvor hummeren plasseres avhengig av størrelse. Yngelen mellom 0 og 6 måneder plasseres i såkalte yngel1-bur som er på størrelse med en fyrtikkeske. Mellom 6 og 12 måneder plasseres de i yngel2-bur som er på størrelse med et knekkebrød. Til slutt, 12–24 måneder plasseres de i porsjonsbur, som er på størrelse med en skoese. Erfaringene så langt er at oppdretting av hummer på denne måten har en forfaktor på 1,3.

Med denne løsningen har NLF laget et oppdrettssystem for

hummer som krever lite plass, krever lite energi, gir hummer med god smak og mer eller mindre helautomatisert. Imidlertid opererer man her med levende individer så et visst tilsyn er nødvendig. Spesielt det å sjekke for døde dyr og vannkvalitet er kritiske faktorer man må ha god kontroll på.

TAKK

Stor takk til Einar Nøstvold, Kvitsøy og Tormod Drengstig, NLF for verdifulle bidrag til artikkelen i form av informasjon og bilder.

Leif Ydstebø (42) er førsteamanuensis ved Universitetet i Stavanger der han arbeider med miljøteknologi. Ein viktig bakgrunn for arbeidet med denne artikkelen er at han ein periode sjølv arbeidde med eit program for havbruk som medarbeidar i PUSH (sjå artikkelen). Leif Ydstebø er også varaordførar i Kvitsøy og ein viktig medspelar i arbeidet med oppbygging og drift av hummarmuseet.

KILDER:

- Gro I.van der Meerden, I. Uglem, S. Tveite, E. Korsøen og K.E. Jørstad. 1995. Hummer – biologi, fiske og forvaltning. *Fisken og havet*, nr. 20, 36 s.
Anthony J. Provenzano, JR (1985). Commercial Culture of Decapod Crustaceans pp. 269–v305. IN: *The Biology of Crustacea*, vol. 10. Academic press Inc.
J. Stanley Cobb and Denis Wang (1985). Fisheries of Lobsters and Crayfishes pp. 167–195. IN: *The Biology of Crustacea*, vol. 10. Academic press Inc.
T. Svåsand, A-L. Agnalt, O. T. Skilbrei, J. Borten og T. G. Heggberget (2004). An integrated development programme for marine stocking; the Norwegian example, pp. 19–72. IN: *Marine ranching*. Editors: D. M. Bartley and K. M. Leber, FAO 2004.
A-L. Agnalt, G.I. van der Meerden, K.E. Jørstad, H. Næss, E. Farestveit, E. Nøstvold, T. Svåsand, E. Korsøen and L. Ydstebø (1999). Stock enhancement of European Lobster (*Homarus gammarus*): a Large-scale Experiment off South-western Norway (Kvitsøy) pp. 401–419. IN: *Stock enhancement and sea ranching*. Edited by: Bari R. Howell, Erlend Moksness and Terje Svåsand. *Fishing new books*.
A. Drengstig, A. Bergheim, T. Drengstig, I. Kollsgård, R. Svendsen and E. Nøstvold (2005). Assessment of a single cage technology for land-based farming of european lobster (*Homarus gammarus* L.). *Report RF – 2005 / 135*.

Fiskarheimar i Ydstebøhavn, med sjøhusa fram mot sjøen. Me ser huset til Ole Høie til venstre, Hemingstad sitt med ark, og Anna Jacobsen sitt med kvist. Foto utlånt frå Statsarkivet, Stavanger.

Fiskarheimen

Av Grete Holmboe

Me skal i denne artikkelen sjå litt på rama rundt fiskaren, på huset han budde i, folka rundt han og kva som skulle til for å reisa til havs for å tena det som skulle til for å halda hjula i gong heime. Artikkelen bygger på intervju med nolevande fiskarar og fiskarkoner om deira barndom og oppvekst i fiskarheimen. Historia her er såleis avgrensa til åra frå 1920–1960.

Dei aller fleste på Kvitsøy hadde sitt yrkesaktive liv knytt til sjøen, og dei aller fleste var knytt til fiske. Så snart guttungen var velsigna av presten, bar det ut på sjøen. Skipsekken sto klar på konfirmasjonsdagen. Han var så høg at han rakk mest over guten. Ikke før hadde dei svelgd konfirmasjonsmiddagen, så var det ut av døra mandag morgen, ut på brislingfiske. «Første lotten eg hadde var på to tusen kroner. Då var eg 14 år, og hadde vore med då dei stengde silda i Kråkøyvågen. Då kjøpte eg konfeksjonsydd dress, frakk og sko hjå Grude til konfirmasjonen for tusen kroner. Resten sette eg i banken». (Thomas Holgersen).

Det var aldri snakk om at ein skulle noe anna enn ut på fiske, om ein hadde aldri så godt hovud, som det blei sagt. Sjøen var ikkje framand. Frå dei var ungar, hadde leiken gått i fjoresteinane, der robåtane låg i kvar strand. Så det var å dorga, henta måkeegg og fanga måkeungar som dei ala opp. Eller dei var ute på holmane og henta rekved. Det var både kjekt, spennande og nyttig. Dei heldige hadde eigne hummarteinar alt frå 6–7-års alderen som dei styrte med sjølv. Redningsvestar visste dei ikkje kva var. Det gjekk helst godt. Thomas Holgersen hadde verkstad hjå far sin der han laga båtar som dei leikte seg med. Det var fine båtar, med styrhus og det som skulle til. Dei laga endatil nøter som passa til leikebåtane.

Som andre stader, gjekk ungane på skule på Kvitsøy i sju år. Etter det kunne dei gå på framhaldsskulen. Det var frivillig. Dei

Soskenparet Torvald og Tora Nøstvold med kjelke og i helgaklede. Biletet er frå rundt 1905. Foto utlånt frå Kvitsøy historielag.

Olav Holgersen, Odd Høie og Thomas Holgersen framfor hytta aust i Galten. Hytta bygde Thomas saman med brørne sine og noen soskenbarn i 1950. Då var han 11 år. Der var både stove og kjøkken der dei kokte seg mat. I påska kokte dei egg og hadde kjøpt mocca-kake og anna snop som dei koste seg med. Foto utlånt frå Statsarkivet, Stavanger.

gjekk kvar dag. Men skulehuset hadde berre to rom, slik at 1.–3. klasse gjekk tre timer om morgonen, og så overtok 3.–6. klasse. Dei eldste gjekk heile dagen. Ikke alle treivst like godt på skulen. Det var strenge lærarar, og «me sat som lys med folda hender». (Nikoline Fuglestad). «Det gjekk betre når me fekk lærarane frå oss». (Einar Pedersen). Det mangla i alle fall ikkje noe på kreativiteten: «Ski? Me hadde då ski. Slo ei sildefodynna sundt, og brukte stavane og sette på banda. Dei vippa litt, og var mest som ski. Me pussa dei godt, batt eit grasband rundt føtene, og så gjekk me på noen svære plankar. Du veit, dei var livsfarlege.» (Einar Pedersen). «Snöskeiser hadde me og.»

Ungane blei fødde heime. Det var det vanlege. Maria jordmor budde på Kvitsøy og hjelpte til når det var behov. Då hette det seg at ho gjekk og henta ungen i tjøndnet.

SOSIALE FORSKJELLAR

Fisket på Kvitsøy var sesongfiske, og blei mykje drive i kombinasjon med anna virke. Fleire dreiv gardsbruk, medan andre dreiv ulike former for handverk, ved sida av at dei var yrkesfis-

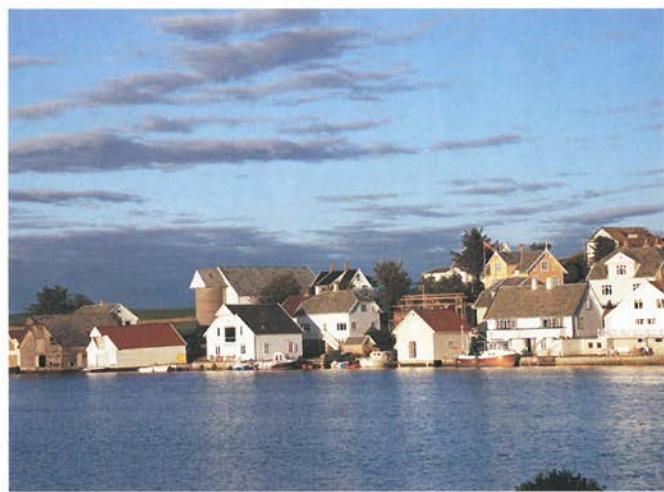
karar. Slik har det vore i generasjonar hundrar av år tilbake. I dag er der få yrkesaktive fiskarar på Kvitsøy.

Som elles i samfunnet, var det sosiale forskjellar også mellom fiskarane. Det var stor forskjell på å vera grunneigar og ikkje. Det var ikkje rare greiene når ein hadde hus på bygsla grunn. Når avtalen gjekk ut, kunne grunneigaren forlanga huset fjerna. Då var det å gå runden og be om å få kjøpa grunn annan stad. Å gi frå seg grunn sat ofte langt inne, og det hende huset var rive før ein hadde fått sett opp nytt hus.

Det var forskjell på å vera bonde og det å ikkje vera knytt til gard. Ved sida av fisket hadde bonden dyr han skulle ta seg av og onner som skulle passast. Han var heldige med det at han var mest sjølvberga med mat.

Det var forskjell på å vera notbas på sildefiske, og det å vera vanleg fiskar. Ein fekk lottar etter kor mykje som blei fiska. Då hadde ein notbas fire til fem gonger meir enn ein vanleg fiskar. På 1950-talet var det gode tider for sildefisket, som igjen ga grunnlaget for at notbasane kunne starta opp med anna verksemid når eventyret var slutt.

Dei gamle fiskemottaka var privateigde. Som vanleg fiskar hadde du ikkje så mykje å stilla opp med då fisken du leverte blei gjort opp i noen kilo smør eller andre naturalia. Heldigvis

Familien Holgersen i Leiasundet har vore markerte notbasar og fiskarar i fleire generasjoner. Her ser me Leiasundet i dag, med huset og sjohuset deira midt i biletet. Foto: Ryfylkemuseet.

var det noen som såg dette, tok fatt og fekk danna eit fellesmottak, Rogaland fiskesalslag. Då blei det orden.

Men heime ser me at livet er mykje det same, med same buform, same døgnrytme og same arbeid som skulle utførast. Medan mannen er ute på sjøen, er det ho mor som rår heime. Ho hadde ei sentral rolle i heimen og i oppdraging av ungane.

DET STÅR ALLTID EI KVINNE BAK

I sildefisket og brislingfisket kunne fiskaren sitt fråvær frå heimen strekka seg over veker og månadar, i rekefisket over to til tre dagar. Kona måtte vera både mor og far for barna, og vera den som måtte ta seg av husdyrstell der det var gardsbruk. Mange fiskarkvinner blei sterke og meir sjølvstendige enn husmødrer flest.

I det gamle fisket var heile huslyden med på førebuinga til fisket. Kvinnene spant garnet som mennene batt reiskap av og dei eigna liner som mennene sette ut. Dei sytte for maten mennene hadde med seg ut på sjøen, og dei stelte og foredla fisken dei drog i land. Kvinnene kunne og ta eit tak med i fiskebåten når dei var i heimlege farvatn, trass gamal overtru om at kvinner i båten førte ulukka med seg. Nikoline fortel ho var med mannen sin på sjøen og skar tare. Mannen skar, og ho rodde.

Det gjekk i sokkar og fiskavetter av grå ull. Kvinnene karda og spann. Dei som hadde rokk og hadde taket på spinninga gjekk rundt med rokken og spann tullene som kvinnene i heimen hadde karda. Så var det fram med spøtet. «Du såg aldri ei kone utan spot på vegen.» (Nikoline Fuglestad). Nøstet hengde dei i nøstekroken i linninga på stakken. Vettene skulle tåla mykje vatn, og blei strikka så store som råd for å tåla krympinga. Alle mannfolka heime skulle ha heimestrikka sokkar og vetter. Før dei skulle ut på sildefiske rett over nyttår, skulle det ordnast med klede, og pakkast for heile vinteren. Hjå Holgersen var det tre–fire mann som for ut for 10 veker med 10 sett klede, og som kom heim att til ho mor med like mykje som då skulle vaskast. Det var islendarar som dei kjøpte, og kjeledressar. Hjå Thomas Holgersen hadde dei ei tante buande som satt i rullestol. Ho sydde kleda til familien og andre i bygda. Det var fleire fiskarkoner som hadde det som ei attåtnæring å sy og lappa klede for folk. «Mor sydde alle skjortene til far. Han skulle ha dei i skikkeleg flanell.» (Nikoline Fuglestad). I tillegg til alle gjeremåla i heimen, var det dei som i tillegg måtte ut og arbeide på Kvitsøy Preserving der dei

Kvinnene på Kvitsøy arbeidde med pakking og foredling av fisken når det var sesong. Her er det Solveig Nordbø som fyller krabbeskall på Kvitsøy Preserving i Leiasundet. Foto utlånt av Øyvind Hvidding.

tredde brisling, pilla reker, eller skar, salta og pakka på mort. Kvitsøymort. Ungane var og gjerne med i brislingen i skuleferien og fekk tent seg noen kroner. Det var sesongarbeid som kom godt med. Det var ikkje uvanleg at kona på mottaket, i tillegg til alt anna ho dreiv med heime, at ho også heldt rekneskapen for morten.

På dei store fiskebåtane kunne det vera opp i 21 mann om

bord. Då var der eigen stuert som provianterte. Elles var det dei unge gutane som blei sett til å koka når dei reiste ut med far sin første gongen. Dei blei riktig gode mange av dei.

Felles for fiskarfamilien var at dei hadde han far på sjøen i veker og månadar, utan kontakt, og utan å vita korleis det gjekk, og om han kom heim. Det hendte meir enn ein gong at

Radioen hadde ein sentral plassering i fiskarheimen. Biletet er frå utstillinga «Året rundt på fiske» på Humermuseet.

Foto: Ryfylkemuseet.

fiskerbåtar som hadde vore ute i storm og uvær dukka opp att etter at familien hadde avskrive dei som omkomne. Barn i fiskarfamiliar såg mindre til far sin enn dei som hadde fedre med arbeid på land. Dette var med på å prega forholdet mellom barna og faren. Det var ei stor lette då radioen kom på 1940–50 talet. Då kunne dei følgje med på korleis det gjekk med menn og søner på fiskebåten.

Dei som dreiv med reketråling hadde ein muleg einvegs kommunikasjon med heimen. Om kvelden etter at fiskarane hadde avslutta for dagen, ga dei gjerne ein rapport heim. Det gjekk føre seg på 90-meteren på fiskeribølga. Folk hadde gode radioar og antenner heime, og om bord i skøyte hadde mange gode sendarar, for eksempel 40 watts Simrad, som rakk over heile Nordsjøen. Kona heime hadde radioen innstilt på 90-meteren, og fiskaren sette seg til med sendaren og kalla opp ho der heime på avtala tidspunkt. Etter at ho hadde fått stilt radioen godt inn så ho hørte kvast og fint, ga han sin rapport om korleis det gjekk på feltet. Ho hørte han, men kunne ikkje svara tilbake. Noen annan kontakt heim var der ikkje når skøyta var ute.

Når mennene var heime, blei stova gjort om til verkstad for reparasjon av reiskap. Då var det opp i stova med garn og hummarteinene der teinene fekk nye band, eller pella garnet. Me kan berre tenka oss kva me ville sagt om dette i dag. Men den gong var det sjølvsagt. «Mor sa'kje noe om det. (Arthur Meling)

STOVEHUSET

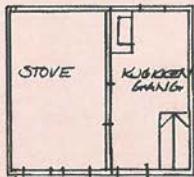
Det gamle stovehuset på Kvitsøy har følgt same utviklinga som elles i Ryfylke. Stova var ei lafta tømmerkasse, med gang og kammers i reisverk.

Det tredeitlhuset kjenner me frå andre Ryfylkebygder frå første del av 1800-talet og fram til godt utpå 1900-talet. Det blei bygd med to lafta stover, og med gang og kjøkken i mellom. Den eine stova var til dagleg bruk, medan den andre var til gjestebruk. Bestestova, kallar dei ho. Når det var trøngt om plassen, blei ho tatt i bruk som soverom, eller leigd ut. I større hus kunne det vera kammers bak stovene. Frå gangen går det trapp opp til lemmen. Her kunne det vera ein ark eller kvist med eit soverom, pluss sovesalar i begge endar.

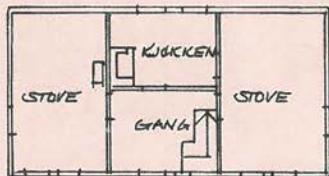
Mot slutten av 1800-tallet fikk husa ei 4-kanta form, med to stover fram i fasaden, og med kammers, kjøkken og gang bakom. Frå gangen gjekk det trapp opp til 2.etasje, der det var

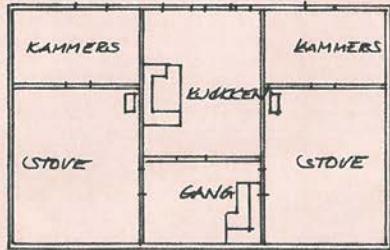
Husrekke i Ydstebøhavn med huset til Anna Jacobsen framme til høgre. Det er eit tredelt hus, med fine sveitsardetaljar rundt empireglasa. Bustadhus og sjøhus skapar gode møteplassar mellom husa. Her på biletet er det nok helgefreden som rår. Foto: A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

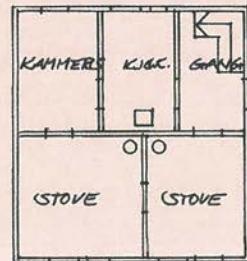
TODELT HUS

TREDELT HUS

TREDELT HUS
M/ KAMMERS

FIRKANT HUS

soverom og kammers. Sandnes Trelast starta opp produksjon av sine Sandneshus mot slutten av 1800-talet. Dette var prefabrikkerte hus av lafta plank, som blei tilpassa av lokale handverkarar på staden. Me finn også eksempel på desse på Kvitsøy. Dei hadde to stover i framkant, og så kjøkken og gang med trapp opp til 2. etasje.

Husa var enkle. Likevel ser me klare stilhistoriske trekk som viser at ein følgde med dei europeiske moteretningane i detaljer som vindauge, dører og listverk. Dei me har snakka med har vakse opp i eit tredelt hus eller eit firkanthus. I dette avsnittet skal me sjå litt på korleis dei har brukt husa sine.

Peder Meling vokste opp i eit tredelt gardshus på Meling som var bygd i 1904. Heile huset var tømra. Det var kammers bak begge stovene. I det eine låg mor og far, i det andre låg bestefar, medan ungane sov på salen i 2. høgda. På kjøkkenet var det delt av spiskammers. Veggene i stova var tapetserte, og golvet var tregolv med filleryer på. Det var eldhus på garden der dei vaska klede, salta kjøt og hadde separatoren.

Den meir moderne bustaden var firkanthusa. Her var det

Huset til Lars Larsen i Ydstebøhavn er eit typisk tredekt hus, med tømra stover på kvar side av midtpartiet med kjøkken og gang. Huset har empire glas og listverk som var på moten frå tidleg 1800-talet fram til krysspostglasa tok over. På Kvitsøy har det truleg vore rundt århundreskiftet 18–1900. Biletet er tatt rundt 1900. Foto: Utlånt frå Kvitsøy Historielag.

også stove og bestestove. Bestestova ser me at dei har brukt på forskjellige måtar når det har vore behov for det. Men når ho har fungert som bestestove, så har ho vore avstengt mesteparten av året, og berre tatt i bruk til jul, ved høgtider og ved spesielle besøk. Å ha ei stove til slikt bruk, var nok noe som var ein form for luksus som ikkje var vanleg for den alminnelege fiskaren. Ho var innreia med dei finaste stasmøblane. Tidlegare var prinsippet for innreiing av bestestova den same som for stova, men på den tida me snakkar om her, var det gjerne sofa og salongbord.

Holgersen tente godt på sildefisket på 50-talet. Då kjøpte ho mor inn linty og alt dekkety som skulle til til konfirmasjons-selskapet. Seinare lånte ho ut når det var andre i bygda som hadde bruk for det.

Stova var innreia med firkanta, beisa bord midt i rommet med 4 stolar rundt. På, eller over bordet, var der ei oljelampe, eller det hang ei lysekrone over. I kroken mot kjøkkenet var det pipe og omn. Vidare var der divan med divanteppe, kanskje eit skatoll og ein kommode. På kommoden sto radioen, og var ein

På grunnlag av informasjon frå medlemmene i venneforeininga, har me innreia ein fiskarheim med stove og kjøkken i museet. Biletet er frå stova med godstolane, radioen og klokka på veggen. Divanen med divanteppet og sofaputer er også kome med, og dekketøykap. Alt saman er gåver som er gitt til museet. Foto: Ryfylkemuseet.

Mange på Kvitsøy jobba for Christian Bjelland. Til jul ga han portrett av seg sjølv til sine tilsette og til sine kontaktar. Biletet fekk plass i stova, slik som her i hummarmuseet. Det er ei gåve til museet frå Thorleif Ydstebø. Foto Ryfylkemuseet.

Huset til Torleif Ydstebø er eit typisk firkanthus, med to stover framme, og kammers, kjøkken og gang bak. Huset er bygd i 1932 med lafta plank. Det brann i 1937. Då blei det kledd inne med blank huntonitt med lister over skoytene. Huset har fått nye glas i seinare tid, og er i dag kledd med vedlikehaldsfree plastpanel, og skrekt for unødige detaljer. Foto: Ryfylkemuseet.

På dekketøyskapet er detaljane på plass, med stor krabbeklo, lysestakar og karaffel. På veggen heng sjølvsagt skutebilete. Foto: Ryfylkemuseet.

viktig del av inventaret. Vidare var der klokke på veggen, og mykje blomar. Ein måtte og passa på at der var ei lampe eller talglys så ein hadde til å bera med seg rundt. Møblane i stova var av meir kvardagsleg slag. Det var gjerne voksduk på det bordet, så ein kunne sitta å arbeida der. Det hette seg det at «dei skulle ikkje ha finare møblar enn at dei hadde råd til å sitta i dei». (Torleif Ydstebø.) Stova var eit samlingspunkt. Her kvilte dei, åt, arbeidde og høyrt på radio. Mengda og kvaliteten på møblar var etter som økonomien og den sosiale statusen tillét

det. Likevel var måten å innreia stova på, og korleis stova blei brukt, den same anten ein hadde mykje eller lite å rutta med.

Det var kjøkkenbenk, med fine avrunda kantar, på kjøkkenet, med innlagt vatn og vask i benken. Ikkje alltid var der avlaup ut. Då måtte ein samla skitvatnet i bøtter og bera det ut. Midt på golvet var det eit firkanta bord med stolar rundt. På bordet låg det alltid voksduk. Det var her dei åt til kvardags. Det var store ungeflokkar i tillegg til andre som budde i huset. Når alle var heime, kunne det bli fullt rundt bordet.

Dette er «Kvitsøykomfyren», ein parafinkomfyre som dei kalla «kvikmil». Han kunne ha eit, eller to bluss, og der var ein steikeomn til å setta oppå. Denne komfyren står på hummarmuseet. Foto: Ryfylkemuseet.

Kvitsøy fekk straum frå Lyse i 1953. Før det hadde Kvitsøy kommune ordna seg med eit dieseldrive straumaggregat, «Lysverket», så mykje at folk fekk straum i ei lysekrona midt i rommet. Lysverket låg i Melingstraen. Først var det ein motor. Sidan kom der to til. Den minste kalla dei for natteranglaren. Det var den som gjekk heile natta. Ein teikna abonnement på denne straumen. Men det var ikkje nok til kokning og oppvarming. Til kokning hadde dei ein såkalla Kvitsøykomfyre, «kvikmil», ein parafinbrennar med to eller tre bluss. Til den

engelske Kerogas modellen var det ein steikeomn som kunne settast oppå. Han var veldig god til julekaker. Der var tank på sida der ein fylte på 5 liter parafin, og så veika i blussa som ein kunne regulera opp og ned. Det gjekk fint å koka på han. Svina god.

Under krigen var det vanskeleg å få tak i parafin. Då var det fram att med den gamle vedakomfyren. Det vakte stor begeistring då Kvitsøy blei tilkopla straum.

Mor og far sov gjerne nede i den eine senga, eller i kam-

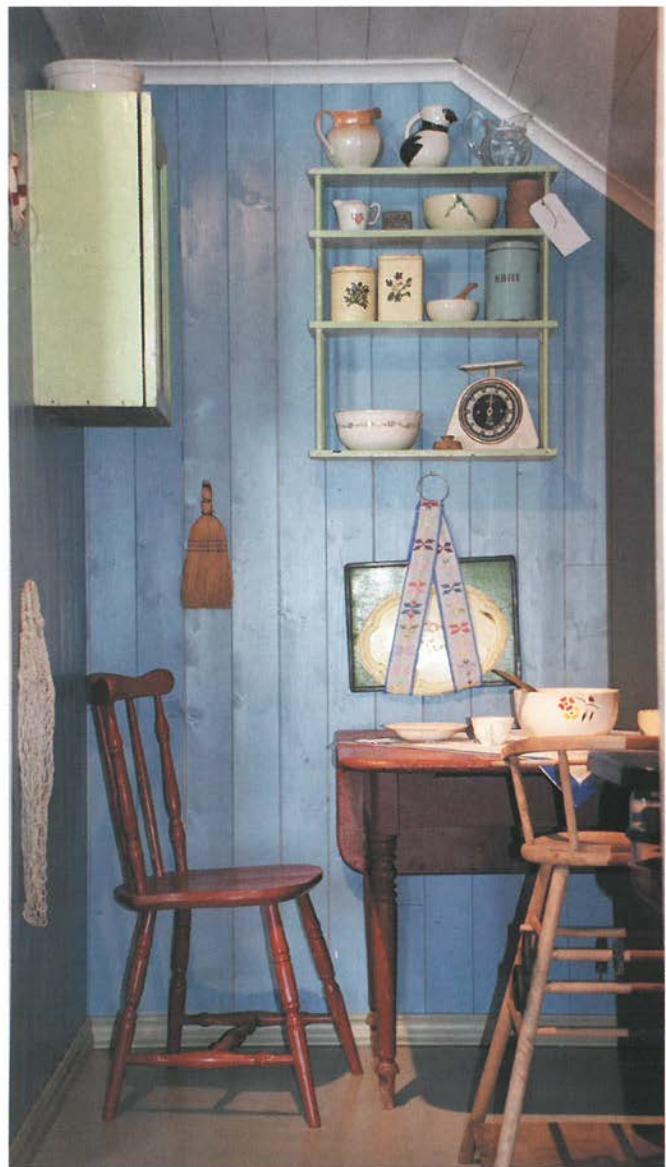
merset. Var der ei tante eller bestefar, fekk dei kvistrommet opp av trappa. Unganesov på salen, gjerne fleire i kvar seng. På lemmen var det elles oppbevaring av tørrmat og klede. Hadde ein klesrulle, sto den på loftet.

Klesvask gjekk føre seg i vaskehusa, eller i kjellaren i dei nyare husa. Der var mura opp ein omn som blei fyra med ved, og så kokte dei i ei stor kjele. Kjeledressane kunne vera så skjetne, det var berre å dryssa ut Blenda og skura med stive kost så det skumma kvitt. Så var det oppi kjelen. Skyljingen gjekk føre seg der det var vatn å finna, ved kjelda, pumpa eller springen. Så var det å gnikka på vaskebrettet oppi sinkbalja.

KJØKKEN OG MATSTELL

I fiskesesongane starta dagen tidleg. Det var opp nattetid, i fire- femtida for far og gutane. I noen heimar hadde mor alt stelt til frukost til karane og mat dei skulle ha med seg. Til morgenmat var det kaffi og skjeve med sirup og syltety. Elles var det morgenmat til vanleg tid. Middag var det presis kl 12. Då var det varm mat, mykje fisk og poda (potet). Det var all slags fisk, kokt, steikt eller turka. Og så røykt sild. Nam. Fisken blei turka på sjøhusveggen og på netting som ein spente over ei trerama på berget. (Einar Pedersen.) Dei som hadde gard turka fisken på steingjerdet. «Han ble beste då». (Peder Meling.) Ein turka ikkje om sommaren når floga var på det verste. Når fisken var turr, blei han lagra på skukken, på ein lem som blei lagt oppunder loftet på sjøhuset. Der var det turt og luftig, eller i vaskehuset, for dei som hadde det. Den turka fisken var god å ta til når det var ruske vær, og ein ikkje kom seg ute. Og så var han anngleis på smaken. «Eg hugsar han far var stad og henta fisken på sjøhuset og hogg av stykkjar på hoggestabben. Den lukta godt.» (Einar Pedersen.) «Fekk me kjangs, så åt me han bare. Svingodt.»

Det blei og laga mykje fiskemat. Kvitsøykomla kjenner me som eit omgrep. Sjølv på Karmøy kallar dei det for Kvitsøykomla. Mor til Einar Pedersen var nøye på kva fisk ho brukte. Ho skulle ikkje ha «sprengde» fisk, noe som kunne skje når fisken blei fiska for djupt og halt for fort opp. Nei, fisken til komla måtte fiskast med snøre skulle ho bli god. Kvitsøybuen er flaska opp på Kvitsøykomla. Nikoline Fuglestad har gitt oss denne oppskrifta på komlene sine:

Kjøkkenet på hummarmuseet er laga slik våre informantar hugsar det frå dei voks opp, med «kvikmilen», kjøkkenbenken og spisebordet. Foto: Ryfylkemuseet.

KVITSØYKOMLA

600 gr fisk
1 ss kveitemjøl
1 ss potetmjøl
1 ss salt
4 dl mjølk
1 egg

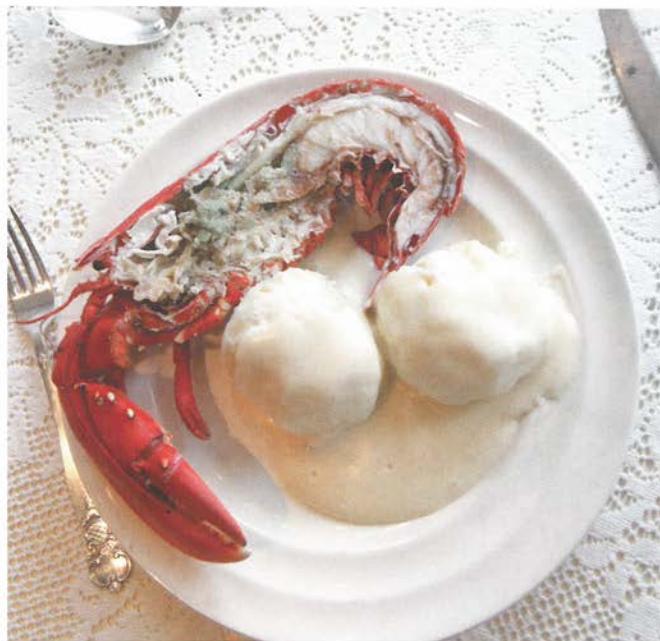
Ta ei god hand med fiskefarse og form ho i handa. Legg ein god smørklatt inni, klapp til og form til ein rund ball. Ha komlene i kald kraft kokt på fiskebein. Kok opp, og la det trekka ca. ½ time. Server med poteter, kokte grønsaker og gjerne litt flatbrød.

I sesongane blei det mykje hyvring (krabbe) til middag, med «kvide sos og poda», eller på kvite skjeva. Hummar blei brukt til festmat til jul, og kan hende til pinse. Ein brukte gjerne pilegrimar, hummar utan klør, til eige bruk. Hummaren blei servert med kvit saus og potet, eller han kunne blandast i kvite saus, med og utan fiskepuddingbetar. Noen brukta også kålrabi-stappe til hummaren. Thomas Holgersen fortel om ho mor som safta og sylta på bær og på kjøt. Dei kjente Mikal Vika i Hjelmeland, og fekk plommer av han som ho hermetiserte. Dei hadde gjerne saftsuppa til middagen. Maten blei oppbevart i ei matbu i kjellaren. Om sundagen var det kjøttkaker. Alltid det.

I firetida var det mellommat, med ein kopp kaffi og noko attåt. Så var det kveldsmat med skjeva, eller rester frå middagen.

Det var vanleg å halda ein gris til eige bruk. Grisen blei fora opp på potetskrell og andre matrestar, og slakta før jul. «Skikkeleg flesk og turre fisk, det e det besta.» (Peder Meling.) Med skikkeleg flesk meiner han at det måtte vera minst tre tommar. Noen hadde høns så mykje at dei hadde eigne egg. Når hønene var gamle og slutta å verpa, så var det på hoggestabben med dei. Då blei det mat.

Der var bakstekone som gjekk rundt å bakte i heimane. 5 kroner dagen hadde ho. Då fyrté dei opp i vaskeomnen i kjellaren eller vaskehushuset og la hedla oppå, og hadde eit stort bakstebord kor dei baka ut. Der blei det steikt lefser, kråtakker og flatbrød, og så rennekaker (små pannekaker) og potekaker. Mor var med og steikte. Det var kjekke dagar som ho såg fram til. (Nikoline Fuglestad.)

Hummar var festmat, også på Kvitsøy. Her serverast han med kvit saus og potet. Foto Sigbjørn Sørensen.

Einar fortel at dei som ungar var ute på holmane og henta måkeegg og fanga måkeungar. Egg la dei i ein pytt. Flaut egget, så var der unge i, sokk det, kunne dei eta egget. Dei hadde med seg bolleboksar, laga bål og kokte egg på holmane. Måkeungane fora dei med stintar og små bersuggar til dei blei store nok til å eta. Det blei søndagsmiddag av det. Veldig godt. Då dei fekk råd til børser, vanka det både skarv og alker. Særleg alkene hadde godt kjøt. Dei gjorde det mest for moro skuld, men så var der litt matauk i det og.

Det var ikkje uvanleg med mange munnar å metta. Det var store ungeflokkar. I tillegg til familien, hadde dei gjerne ei tante buande pluss folk i arbeid på sjøhuset og nottørka, så det blei mange mann i kosten. Hjå Holgersen har det alltid vore gjestfritt og ope for slekt og vener, og for emissären når han var på øya. «Det var ikkje fritt for at også Gudrun (dottera i huset) måtte henga i.» (Thomas Holgersen.) Dei hadde i periodevis hjelp i huset under barnefødslar og slikt, men for det meste var det mor som måtte ta stoyten.

Sjøhusa ligg som perlar på ein snor. Her frå Ydstebøhavn i 1932. Foto A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

Tilgongen på fisk og dyktige husmødrer gjorde at ungane fekk mat, anten det var romslege forhold, eller det var i ein vanleg fiskarheim. «Me hadde møje gode mad, eg skjønar ikkje koss hu fekk det te.» (Einar Pedersen.)

SJØHUSET

Sjøhusa ligg som perlar på ei snor langs strandlinja på Kvitsøy. I 1948 blei det registrert 44 sjøhus på øya.

Dei er ein svært viktig del av kulturlandskapet, og dei har

hatt ein sentral funksjon i fiskeriet. Sjøhusa blei bygd som lagerrom for fiskereiskap og anna utstyr til fiske. Tomtegrunnen var ein del av garden. Dei fiskarane som ikkje hadde plass til å bygge eige sjøhus, leigde seg inn hjå andre.

Frå gamalt har det vore naust bygd i stavkonstruksjon (grind), og sperretak. Desse låg heilt i stranda, og hadde ikkje golv. Dei fekk hatt robåten under tak, og ein hadde ein stad for oppbevaring og reparasjon av reiskap.

Sjøhusa er bygd i bindingsverk, gjerne med rotkne som

Sjøhus i Ydstebøhavn. Foto: A.B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

forsterkingar. Stendarane hadde ikkje noe fast mål. Dei brukte det beste dei fann. Bygningen låg heilt ned i sjøkanten, delvis ut i sjøen, fundamentert på tørrmur eller bolverk. Det kunne vera ein etasje, halvannan, eller to. Mot sjøen var der ein stor opning med dobbel dør i første etasje, og gjerne også i andre. Øvst oppe var der eit utbygg for vindehjul. Det heile var toppa med sperretak. Størrelsen på sjøhuset hadde å gjera med kva det skulle brukast til. Ved sida av sjøhuset var der gjerne eit båtopptrekk.

Ein vanleg fiskar hadde gjerne ein verkstad i øvre enden av bygget, medan resten blei brukt til lager av fiskeutstyr. Kvitsøy fiskarlag hadde bestemt at kvar mann ikkje skulle få ha meir enn 55 hummarteiner, og to mann 100. Var der fire mannsfolk i familien, kunne det fort bli 200 teiner som skulle lagrast. Garn og nøter blei lagra på sjøhuset, og ved og vedastabbe skulle og ha sin plass, og nedst i hjørne var der ei luke i golvet der mannsfolket gjorde sitt fornødne. Framfor sjøhuset låg motorbåten eller skoyna. Oppå bjelkene la ein bord der ein turka fisk.

Hummarsteinene blei lagra på sjøhuset når dei ikkje var i bruk. Kvar mann på Kvitsøy hadde lov til å ha 55 teiner, to mann kunne ha 100 til saman. Det kunne fort bli fullt på sjøhuset. Foto frå Statsarkivet, Stavanger.

Vindehjulet var godt å ha når ein skulle ha løfta ting frå båten og inn på golvet. Dei salta sild i støypte kummar på sjøhuset. Der låg ho eit par månadar før silda vart salta om i tønner. Tønnene trilla dei ut på brygga, og selde til Vestlandske Sildesalslag for eksport til Russland.

Sjøhuset var tilhaldstaden for fiskaren når han ikkje var på sjøen, når det ikkje var sesong, eller det var for dårlig vær til å gå ut. Då blei det arbeidd med reparasjon og istrandsetting av fiskereiskap. Det var, og er, ein viktig sosial møteplass der drøsen går godt, og store samfunnspørsmål blir løyst. Det var noen spesielle sjøhus der folk samlast.

SOSIALE MØTEPLASSAR

Folk treftest innimellan andre gjeremål på butikken. Rutebåten kom to gonger i døgnet. Då møtte folk fram og sto i pakkhuset og drøste lenge før båten kom. Posten blei lese opp og delt ut, og så tusla ein heim att.

Nikoline Fuglestad minnest frå ungdommen at dei møttest i losjen. Her stelte dei til revyar og dans. Då tyskarane kom under krigen, tok dei huset losjen låg i, og det blei slutt. Dansen heldt likevel fram på sjøhusa, eller ute. Det gjekk i polka, vals, reinlendar og tango til trekspelmusikk og sveive-

grammofon. Det var dans kvar laurdag, der dei dansa like til morgons. Det var mange på øya som spelte både trekspel og toradar. Dansen kom i stand ved at spelemannen sette i gong å spela i det sjøhuset der det var ledig, så var det i gong. I Leiasundet var det mykje borte på platttinga ved kummane på sildesalteriet. Etter krigen starta idrettslaget opp i den gamle kantina til tyskarane. Frå då av var det dei som arrangerte dans og sette opp revyar.

Når det var vekkingsmøte på bedehuset gjekk dei dit. Noen blei verande der, medan andre heldt fram i losjen. Bedehuset var for dei såkalla kristelege. Men når det var juletrefestar eller andre samankomster, så gjekk alle dit.

Både kyrkja og bedehuset var viktige møtestadar. Det norsk lutherske indremisjonselskap og Vestlandske indremisjon-forbund var, og er, representerte på Kvitsøy, men veldig mange hadde eit forhold til Den indre sjømannsmisjonen. Dei dreiv Elieser-båtane som hadde sjukestover der dei tok seg av skadde fiskarar når dei var nordover på fiske, og dei hadde fiskarheimar kor ein kunne søkja ly når ein var på fiske nord på. På bedehuset var der barneforeining og ungdomsforeining kor dei fleste har vore innom. I tillegg til det var der kvinneforeiningar som gjekk rundt i heimane. I tida me har snakka om, var der misjonsbasar ein gong i månaden, der det blei loddet ut på heimelaga gevinstar av alle slag, laga på kvinnekjønna. Om somrane reiste dei ut på misjonsstemne og trefte folk utanfor eiga bygd.

HO MOR

Om Kvitsøy er prega av menn i blå kjeledressar, hummarfiske og sildeskøyter, så skjøner me at det ligg noe bak, noe usynleg noe som heiter omsorg, som kvilar på kvinna. Ho mor har vore den som har halde familien gåande medan far har vore på

Brødrene Henrik, Lars og Håkon Holgersen gjer klar hummarsteinene på sjøhuset. Foto utlånt av Jan Holgersen

fiske. Ho er den som har stulla og stelt i heimen, halde reint og pynta med blomar. Ho har hekla gardiner, laga småkaker og bedt aftensbøna med ungane.» Det var ikkje ein kveld utan at hu kom opp til oss og ba aftensbønen.» (Einar Pedersen). Samtidig hadde ho hovudansvaret for ungar og oppdraging, og ho var den som sytte for kleda mannfolket skulle ha med seg på sjøen. Ho måtte sjølv syta for ekstrainntekt med å ta arbeid utanfor heimen eller hjelpe mannen sin i heimlege farvatn. Endå var det ho som trødde til når andre trøng hjelp, strikka sokkar på kvinnemøta og gjekk på bedehuset. I tillegg skulle ho bera angsten for om mann og søner kom levande heim att. «Kan ikkje hugsa at husov. Eg syns det var hu mamma så hjelpte alle. Ufatteleg kva krefter. Kan ikkje hugsa han pappa solst». (Einar Pedersen). Stødige mannfolk får tårer i auga når dei snakkar om mor si.

Om det har vore sosiale skilje på Kvitsøy, med meir og mindre mat og klede, og meir og mindre staselege møblar, så har dei ein felles bakgrunn med ein far på sjøen, og ei mor som var alt.

Grete Holmboe (60) er antikvar og leiar for bygningsavdelinga ved Ryfylkemuseet. Ho har vore prosjektleiar for arbeidet med Kvitsøy Hummermuseum.

Ydstebøhamn. Foto: Lauritz Haaland, Stavanger Sjøfartsmuseum.

INFORMANTAR

Nikoline Fuglestad, f. Holgersen, f. 1921, Leiasundet
Thomas Holgersen, f. 1939, Leiasundet
Peder Meling, f. 1929, Meling, Ydstebøhamn
Arthur Meling, f. 1934, Ydstebøhamn
Einar Pedersen, f. 1943 på Neset, Ydstebøhamn
Torleif Ydstebø, f. 1934, Ydstebøhamn

«Det var ikkje noe lettlig yrke.» Einar Pedersen fortel om reketråling på Revet

Av Trygve Brandal

Einar Pedersen (f. 1943) frå Kvitsøy begynte på sjøen som 15-åring, på sildefiske på svogerens Sigbjørn Lunde frå Åmøy si skøyte «Dønning». Som 17-åring kjøpte han skøyta «Midtflu» på 50 fot saman med den fire år eldre broren Inge Pedersen. Dei starta tidleg med tråling etter reke og skittfisk i Nordsjøen, på Revet. I eit intervju med Trygve Brandal, gjort den 8. mars 2007, fortel Einar levande om sitt fiskarliv. Her tek vi med det som handlar om reketråling i Nordsjøen. Reketrålinga føregjekk mykje i Ytre Bakken på Norskerenna. Dit var det 65 sjømil frå Kvitsøy, og når skøyta med sin 56 hestekrefters Rappmotor gjorde åtte knops fart, var det åtte timars gange ut dit.

– Koss føregjekk denne trålingen?

– Me begynte å gå søndagskvelden. Me var og provianterte som regel borte på Forbrugsforeningen her i 10-tidå når me hadde hørt 10-meldingane. Og så hørde me at han gjedna ikkje skulle bli så voldsmot friske, så gjekk me jo då og purra han bestyraren. Me slo lag då alle me som var på hamna her og så gjekk me alle i lag og så kjøpte me inn brød og bacon og slikt og fekk det i lugaren. Du veit me var jo ikkje noken kokkar, så det var enkel mat.

– Men hadde han så mykje brød på søndags kvelden?

– Ja, de visste om det. Her var jo ein stor flåte, ein svære flåte her på Kvitsøy i den tidå som gjekk på regå. Og så bunkra me, solar, atte me hadde fulle tankar og så gjekk me her bort til han Thorleif og henta is. Måtte ha ein masse med is, veit du, for å kjøla ned regå. For me låg, om vinteren så kunne me ligja tre døgn ute, viss me hadde is nok. Om sommaren så låg

me to døgn. Og så gjekk me då, etter me hadde teke is her, sei i 11-tidå, så dogga me utigjønå, og sei då at me gjedna var på plass i 7-tidå om morgonen. Og så langde me dette her ut, og fekk strekke opp alt og gå ut vaier og bretrer og fekk det i botn og såg at alt spreidde og alt såg fint ut med trålå og atte det såg ut til å virka, oppante ialfall. Når me det hadde gjort då så sette me eit klokkeslett kor lenge me skulle hala, for eksempel til klokka 12, og så gjekk han som då hadde vore oppe om nattå, for me skifte annenkver nattår me gjekk ut, og så gjekk eg eller han (broren Inge Pedersen) te køys då og så fekk han prøva å sova då te hu var 12 eller halv 12. Så var det te å få ei skjeva i munnen og så var det te å begynna å hiva.

Ja, ja så var det som regel at der var noko rega alltid, og så var det te å få dette om bord då, og når klokka var halv to så hadde me det gjedna ut igjen og, og gjedna to. Atte me hadde toge inn, og fått det inn og fått sett og fått det ifrå oss. Og så var det te å renska opp alt dette her. Sei der låg 3–400 kilo med rega og småfisk, og så sko du pitla alt dette her.

– Koss gjorde du det?

– Då sleppte me dette her oppi ein svære bing, og så hadde me to luker i dette her. Me sette rekkekassane under, og så begynte med å henta, og skubde regå neri, og den skittfiskden heiv me oppi dei skittfiskkassane. Så me sorterte alt for hånd og fekk reine rega oppi rekkekassane. Så hadde me jo sett på vatnet på rekkekakå, så den var varme og klar, når me hadde fått renska oppi første kassen, så var det berre te töma oppi. Kakå i den første tidå var som regel ei oljetønna som me skar toppen av, og så hadde med då ei gryta så me sette oppi der naturlegvis. Men så hadde me då eit oljefat og, så me brukte olja, eller solar, te å koka på i den tidå, og så hadde me då lufttrykk nerante motoren. Me ápna ein nippel på motoren

«Midtfjell» på veg ut fra Ydstebøhavn til rekefeltet. Skøyta var på 40 fot og hadde lenge ein Rapp-motor på 56 hestekrefter. Seinare vart den skifta ut med ein GM-motor på 183 hestekrefter. Foto utlånt av Einar Pedersen.

for å få luft inn te den tynnå med solar for te å få fres i solaren når han gjekk inn i brennaren. Det fungerte godt, me kokte på tonnavis. Så det var solar me kokte regå med, og det var effektivt. For å få ei god rega så gjorde me det på den måten at rega skal jo aldri koka anna enn eit oppkok, men når hu då får oppkoket og frauett kjem ove 'na, så var der då ein ting så me alltid gjorde, me sette hoven nedi og så vende me 'na, og då fekk du det som låg inni denne stabben, det fekk du fordela rundt i fysta oppkoket, såls atte viss du ikkje gjorde det, så kunne hu gjedna vere litt seige. Det var jo dei som ikkje gjorde det, for dei hørde alltid det at det var eit oppkok, og det skal det vara, men du skal neri 'na, såls at den stabben inni blir i koket. Så hadde me då ei tynna ligavel på dekket med spyleslangen i, med eit nettingtrau oppi, så stappste me trauet nedi tynnå og så hadde me spyleslangen i tynnå slik at vatnet rann over øvste kantane på det. Når du hovte regå opp, så gjekk hu då rett frå kogå og opp i det vatnet, og så kjølte hu seg ned og så blei hu reine og fine, så du kunne toge 'na på hotell med ein gong. Då behandla du regå skikkelegt. Og så sette du 'na i kassane derifrå og så kjølte du 'na på dekket, og så var det til å hiva 'na ner i rommet. Og når du hadde fått 'na i rommet så måtte du ta ein for ein kasse og isa. Me hadde is i rommet. Så iste me kvar kassen og sette oppå kvarandre og skåra dei av, for der kunne jo vera både kuling og storm.

– Kor mykje gjekk der oppi kokå av reke?

– Me brukte ifrå 20 til 25 kilo. Kunne nok få 30 og, men då hadde hu vore så stappa at hu hadde ikkje blitt fint kokte, og slingring og såvort så, du veit, me ville jo ikkje ha 'na på dekket.

– Så når dokke hadde fiska bra, så vart det fleire koker?

– Åja, sei du hadde 4–500 kilo så blei det ei og ei koga, der kunne gå mangfoldige timer, så det var ikkje sprekt etterpå te å få noke sovn. Og så gjorde me desse to halå då, og så sette me ut etter me hadde toke inn, og så kokte me mens me trålte, og så halte me gjedna opp då i 7–8 tidå om kvelden. Og så måtte me gjere same prosessen om kvelden, og så var me gjedna ferdige i 11 – halv 12-tidå om nattå med kokingå, og stua 'na nedi rommet og ist 'na. Då hadde me hatt to omgangar. Og når hu gjedna var 12 då, så stoppte me motoren og skrudde på drevlyset. Du veit me måtte jo sova, så då gjekk me ner. Det var jo som ein by utpå. Du vil ikkje tru det viss du

aldri har sett det. Der var så mykje båt vestpå Revet at det var som ein by. Når alle skrudde på drevlyså for å ligga og reka. Så stoppte me motoren og sette på alt dette her og så gjekk ned og sov til hu var halv 5. Det var det me sov.

– Då dreiv dokke berre på sjøen?

– Då dreiv me på sjøen, og var det vinter og det var bra ver, så låg me tre døgn, og viss det var på sommaren, så låg me to. Så då når me hadde gjort siste halet etter to-tre døgn, så var det te å gjera i stand og koga og så begynte me å gå inn igjønå. Og så gjekk me då til Kvitsøynå eller til Sirevåg eller kor som helst og så leverte me. Viss me låg langt sør, så gjekk me til Sirevåg og leverte regå, og viss me låg langt i sektorane her, så gjekk me til Kvitsøynå. Der var fleire mottak langs kysten, me kunne levera i Egersund, i Stavanger, på Karmøy og diverse plassar. Alle desse tok imot, men du måtte innom lovleg mottak på fiskesalslaget før du gjekk inn og få leppar. Prisen var den same for oss, me fekk av salslaget me altså. Når me kom inn, så låg der gjedna 30 party, sei der låg iallfall ein 15–20 føre deg som var komne inn. Så måtte du faktisk talt ligga på tørn utføre dei andre. Og då i den tidå så var der ikkje soldemaskin om bord i fartøyene, då måtte du inn på stasjonane og solda dette her, for te å få store... Den salta regå, den måtte du sortera, men så løypte, den slapp du i den tidå å sortera, den leverte du, både rå og løypte regå, den leverte du såls så du hadde 'na. Løypte rega det e når du berre koka 'na i vatn. Men når me salta så hadde me salt oppi vatnet og kokte 'na i salt, så då var hu skarpsalta. Og den gjekk til eksport. Den løypta den gjekk på alle pillefabrikkane, veit du, der var jo ein haug av dei langs norskekysten, så dei fekk avsetning alltid te dei, det var aldri problemer med den løypta regå.

– Kor var det mottaket her på Kvitsøy?

– Ja, det var hjå han Thorleif på den sida. Han Thorleif han dreiv mottak i 40-45 år, og faren hadde det vel liga lenge. Så der var det me leverte når me leverte på Kvitsøynå.

– Så då blei dei isa kassane tatt på land?

– Ja, så måtte me ta det på land, og så når vår tørn kom at dei var ferdige dei som var føre oss, så måtte du begynna å solda på dette her, og det kunne gjedna bli klokka 10 om morgonen igjen før du var ferdige med dette her og hadde levert fisken opp. Der var jo mykje fisk som fylgte med på sida av regå.

– Så her vart det lasta reke på land natt og dag?

– Ja, stort sett, så lenge der var båtar på sjøen. Så hadde dei første gjedna gått for mange timer sidan og hadde fått sett ut på Revet dei, mens du gjedna måtte gå heilt til middag før du fekk det uti. Og så når me då fekk det uti igjen, så tok me dei nye to døgna, viss veret holdt. Og me var ikkje så voldsomt skogaredde, der var mykje stygt ver mens me trålte og, så måtte opplevde me jo at dei fór, der var fartøy som låg på sida av oss som kom vekk og. Der var jo ein her heimante som kom vekk då den eine turen, heile fartøyet, den eine var ein ganske unge mann og så ein som var 10-15 år eldre, så dei var ganske unge altså. Det var ein skikkelege storstorm, nordveststorm. Då heiv jo alle opp og me provte å komma oss inn. Men alle hadde nok med seg sjølv. I såvort ver, veit du, så kan du ikkje fylgja med den andre. Me gjekk i 15 timer for å koma oss inn då, det var eit ruskje ver. Og då veit du kom den eine etter den andre, og me låg jo her og trudde at alt var i orden med alle, men «Veiflu» den kom aldri.

– På ei veke då, blei det to turar, eller blei det meir?

– Nei, det blei to, for når du kom til fredag, det var akkurat etter kor heldige du var om du fekk levera voldsomt kvikt. Det var jo dei som kunne ha tri turar og, men viss du for eksempel kom inn i mellom heile den store flåten og ikkje fekk benytta... Du måtte jo gjera klar regå di her, veit du, og du var med og vegte 'na, og du måtte solle 'na sjølv. Det kunne ta mange, mange timer. Då misste du jo det skikkelega døgnet der som du kunne fiska på. Men var du først, så kunne du rekka ein liten korte tur til.

– Var det full last om bord når dokke gjekk inn då?

– Ja, me hadde jo oppi 1800-1900 kilo på det mesta, og det var jo stort i den tidå. Eg veit iallfall det at me ein gong hadde 1400 kilo ein gong som me kokte, og så gav me, for me hadde kvotar då, me leverte 400 kilo som me hadde for mykje på kvoten til eit mindre party herifrå. Og så hadde me eit heilt loft som me hadde i bingen som me ikkje hadde fått åpna. Då hadde me jo gått 8–9 timer heim og enno hadde me ikkje fått gjort noko med den regå. Då måtte me berre åpna mulen og sleppa 'na rett ut føre øynå på sjøen, for då var hu så stive som pinne, veit du. Så var der nok ei 350 kilo der, veit du, som me måtte sleppa for hu var ikkje lenger eigna til menneskemat. Så det var utruligt, eg har aldri vore med på såvort hav eg

noken gong. Men mykje 700 og 600 kilo og såls, det fekk me i den tidå.

– Denne døgnrytmen som du har skissert, var den lik sommar og vinter?

– Ja, det var nokså likt. Om vintrane kunne der faktisk vera betre ver den tidå, for då var der litt halvkaldt, det var ikkje såls som nå, då var der frost, veit du. (--) Der var svinkaldt, me gjekk der og trødde, ikkje noko varme anna enn av eksosen. Me måtte kle oss godt om nettene når me gjekk der og vakta, sørnige og fele, drakk på kaffi og røykte. Det er derfor me røyke så følt, veit du.

– Var det tungt fysisk arbeid å dra inn dette?

– Ja, når med dreiv på Revet så var der mykje tungt fysisk arbeid. Då var der ikkje nogen hjelpermidler, det var nevane alt i saman. Me hadde kun vinsjen, og så heiv me tauer og hanaføter, som me seie, det som er føre nøtene, det heiv me jo på nokkane på vinsjen, koppane, så heiv me tauene på dei. Men når me fekk nota inn, så veit du det var med bare nevane. Så fekk me liksom enden på nota mot rekkå, så måtte me stoppa vinsjen og så måtte me ta av på nokkane, og så måtte me då, ein på den armen og ein på andre armen, og så var det å slita dette her med nevane inn. Så det var tungt, det var veldig tungt. Av og til hadde du gjedna soyla oppi, så det kunne bli gjedna tre gongar så tungt som vanleg. Du sleit og sleit og sleit.

– Har det blitt mekanisert etter kvart?

– Å jøsses! I dag er det berre..., du trykke på knappar og hendlar. Dei siste åra, etter at me fekk dei hydrauliske greiene, det var jo ingen ting. Me blei utskjemde, heilt utskjemde blei me.

– Kor mange reketrålarar kunne det vere på Kvitsøy i denne perioden?

– Ja, viss eg ikkje lyge nå, så vil eg ha til, men då er det med smått og stort, med det som var av dei heimetrålarane og det som gjekk på Revet, så har dei no alltid sagt til meg at der var 42 trålarar.

Inge og Einar Pedersen framfor styrehuset på «Midtflu» ein solskinsdag. Foto utlånt av Einar Pedersen.

– Forstår eg det rett at dokke dreiv både reketråling og skitfisktråling?

– Ja, det kombinerte me. Viss der var därlege tider, gjedna om det var sommar og, og därlege tider, så begynte me gjedna på skitfisken. Det kunne vera både ei og to og tre veker, at me låg og trålte på den, og så hørte me at dei hadde fått rega igjen. Då gjekk me og losste ifrå oss, me losste alltid i Koparvik, og så fór me av gárde igjen på regå, for det var det som var hovudgeskjeften. Det var ei tid då det var lite både med skitfisk og rega, og då var det me og «Kaba», Thorleif si skøyta, me slo lag og så fór me til Tampen, og det var ein longe tur, 48 timer i eitt kjør, ut føre Ålesund. Då trålte me skitfisk der nord. Og når me då hadde trålt så var det tilbake igjen alle dei timane, og då leverte me i kassar, for då skulle det gå til minkafor, så han Thorleif han hadde ei frysa nerpa der han, så me heiv dei inn i der. Han hadde hundrevis av kass frose, og så selde han det til minkamat. Då var me heilt nord på Tampen og trålte. Så me for langs heile havet kan du sei med desse fartyene.

– Du seier at når dokke var utpå og tende lys om natta så var det ein heil by av lys. Kor stor kunne den flåten vere som låg ute?

– Ja, sei der kunne vere 20–25 berre frå Kvitsøyenå, og så kunne der gjerna ligga ein 100 frå Karmøyenå, og så gjedna 40–50 frå Egersund og Sirevåg. Så du kan sei at når du låg slik så var det råd å sjå dei nærmeste, men var det mykje sjø så kunne det plutselig koma opp ein by lenger unna. Så dette var berre fiskarar som trålte og som låg og kvilte om natta og så slo dei av motorane og sette på lanternane for trafikken. Såls at dette her kunne gå over mange sektorar, at dei låg såls. Så eg trur dei har mista mykje som ikkje har sett det altså, det var eit eventyr.

(--)

– Var det landligge i periodar?

– Ja, då låg me stilt. Då gjorde me ting, bøtte nøter, gjedna fiffa litt i motoren, det var jo gammalt, desse steinhoggarene, desse motorane, der var alltid noko å gjera der. Når hausten kom og det sette inn med hauststormar, då kunne du gjedna få eit par månader med skittver så du måtte ligga. Då kom du ikkje på sjøen. Sei du fekk to-tri da'r inni ein månad, men

samanhengande så blei det gjedna mykje uver på haustane. Dei som var på innsida og trålte i smulare vatn, dei hadde gjedna anledning til å gå ut om der var uver og. Men skulle du vestigjønå, så var det jo Nordsjøen, og då var det jo ope utgjønå. Me hadde noko hav utføre øynå, men der var jo lika vilt der mesten, du har jo Nordsjøen heilt inn til øynå, men då gjekk me inn om kvelden. Me låg ikkje ute då, veit du.

– Så vermeldinga, den var viktige?

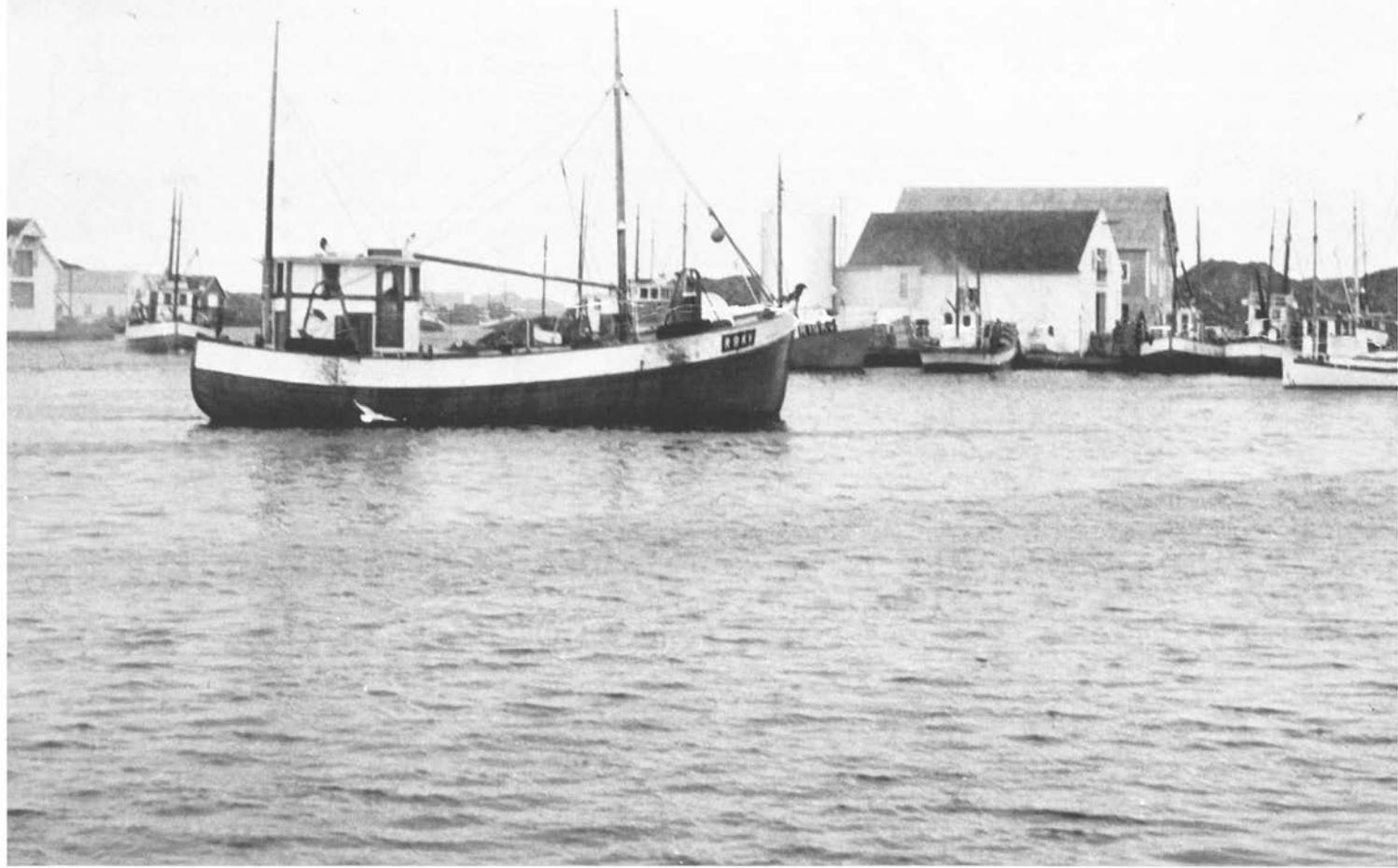
– Den var alltid viktige. Me hørte alltid vermeldinga klokka 10, og så heiv me på oss, anten du budde vest eller aust eller nord på øynå, så heiv du på deg ein kjeladress og så sykla du det du vann, for du visste at dei stod på eit sjøhus og diskuterte om dei skulle gå. Og så når du då kom, så stod der gjedna 15–20 fiskarar då, og der var vel ikkje ein som hadde hørt same meldingå. Noken som ikkje hadde lyst å gå dei hadde gjedna hørt kuling, og han som hadde lys å gå, han hadde gjedna hørt friske bris. Så blei der då diskusjon. Der var alltid noken som sytte seg litt av når du kjende trekken begynte å koma inn sundå her, og litt halvsurt. Det var jo ikkje noke kjekt, du skulle gå 60–70 mil vestigjønå med desse skøytna.

– Så der var ein slags felles bestemmelse på dette?

– Ja, så var der noken som ville gå då, og så begynte dei å starta opp og bort her og fekk bunkers og is. Så kom dei som hadde hørt kuling og, for du veit der var ingen som ville sleppa den andre, så kom dei og. Så der var alltid, der var mykje løye når du sitte 40–50 år etterpå og tenke på det, der var mykje komisk, kan du sei. Glad er eg at eg har opplevd det altså, men der var mykje hardt, det var ikkje noke lettlig yrke altså, det var det ikkje.

– Var det tråling dokke dreiv, eller deltok dokke også i mindre fiskeri?

– Nei, ikkje med skøyta. Men me hadde jo motorbåtar heima, og når det var landligge og mykje uver, så brukte du jo det så du hadde for handa. Du var gjedna ute med krabbeteiner, du var gjedna ute med äläruser. Du kunne jo ikkje stoppa å virka, veit du. Nærfiske i smulare farvatn fekk du til om det var därleg ver. Så der var jo det innimellom, men hovudfisket det var tråling.

Ein del av skøyteflåten på Kvitsøy ved fiskemottaket på Grøningen. Mange av desse skøytene dreiv med reketråling. Foto frå Statsarkivet i Stavanger.

– Leverte du den slags fisk også her på mottaket?

– Jadå, alt gjekk der, både hummar, sei og torsk og... Der kom «Kampen», eit brunnfarty som Fiskesalslaget hadde liggandes i byen. Det var brunnbåt, ein lange trekutter. Og så når du då fiska, du var gjedna ute og pilka rundt holmane, for då var der mykje torsk å få. Så pilka du gjedna opp fine levandes torsk om vinteren som du hadde i brunnen, og så gjekk du heim og så sette du han i pose i sjøen, og så gjekk du gjedna ut neste kveld, og så låg du gjedna då og pilka ut over nattå, og så fekk du gjedna då halve brunnen med fine levandes torsk, og så gjekk du gjedna då 4–5 da'r. Og så når du hadde fulle pose, og det hadde gjedna mange her ute, for dei låg på sama fisket, stort sett, så måtte han som eigde stasjonen melda inn at nå måtte dei koma ut med brunnbåten. Så kom den ut, og så var det alle då til å hala opp desse posane, veit du, med den levandes fine torsken. Å du og du, når eg tenke på kor flott det var, fine, sånn skikkelege sandtorsk, gråprikkete. I dag er det berre taretorsk, veit du. Nei, det var noke heilt anna. Og då tok han han levandes i brunnen på fartyet sitt, og så for han inn til byen. Og så var det vel å eksportera det rundt frametter og senda det her og der.

– Så desse heimlege fiskeria dei spelte også ei viss rolle?

– Ja, dei har alltid gjort det, også for oss som dreiv med tråling. Viss der var mykje uver og me såg at me ikkje kom ut, så ville me alltid prøva litt med småbåten. Og der var jo mange fiskarar frå Kvitsøynå som berre dreiv med småfiske og gjorde det godt. Der var noken som blei voldsomt flinke, veit du, som hadde halde på eit heilt liv med dette her. Såls som eg, veit du, er jo ikkje noken småfiskar, kan du sei, eg har trålt i heila livet mitt, veit du. Men eg veit jo alt koss du skal gjera, veit alt koss det foregår, men desse gamle, som antagelig ikkje leve meir, dei var jo mykje flinkare enn oss. Dei hadde sine plasser og..., hadde me visst alt dei visste, så hadde me antageligt fått det betre til alle, men dei tar mykje med seg dei så fere og.

– Men det heimefisket der gav også brukande utbytte, du leverte fisken og fekk oppgjer?

– Ja, du fekk oppgjer, og hadde du levandes fisk så var der ein visse god pris på det altså.

– Koss var det å vera fiskar på den måten, dokke var mykje ute om netter og kveldar. Kunne dokke vere med på ting i bygda, møter og samlingar og slikt på kveldstid, eller var det så som så med det?

– Me har jo opplevd at når me kom voldsomt seint om kveldane... Når der var aktiviteter her, dans og såvort, så var det ikkje så som i ein by at der var visse lukke- og åpningstider. Det var jo på noken svære barakkar som tyskerane hadde bygt opp, som du leigde eller hadde fått lov å bruka. Der styrte du deg sjølv, så sei om det begynte klokka åtte og så kunne det gjedna ikkje slutta før hu var åtte om morgenens heller det. Så for oss som var på sjøen var det full fart heim og så var det til å få vatn over seg og så för me ut. Me var jo ungdommar.

– Familieliv og slike ting?

– Me var ein del ute då ja, når me var nygifte og mangfaldige år etterpå og. Og det var vel enklare for oss å vera på sjøen enn for dei som sat heime.

– Så sånn så desse søndagskveldane, dei var alltid urolege?

– Ja, dei var alltid urolege, det var ei plaga. Du skulle gjedna kvila då, for du fekk alltid beskjed av kånå at gå nå til køys to–tre timer før de skal gå. Men du og du ka du sov! Aldri det bitten! Men når me då fór vestgjønå så gløymte me alt det, då fokuserte me på det me skulle gjera. Men så sat dei igjen heima, veit du, og høyrt på meldingar. Og då i den tidå var der verken mobiltelefonar eller noken ting. Men då hadde me noke som heitte 90-meteren på fiskarbølgene. 21 82 det var jo den vanlege som du snakte på, men så var det 90-meteren, det var ein spesielle kanal på fiskarbølgene. Kvar kveld etter at me hadde hive opp, i halv elleve tidå, så sette eg sendaren på den 90-meteren, og så gjorde hu Inger det heima, for me hadde sånn svære radioar der og. Så ropte eg då, sa «hallo, hallo, er du der Inger», så hu oppfatta det og fekk stilla det fint og kvasst inn. Så sa eg gjedna at no hadde me hive opp siste gongen og me fekk så og så mange hundre kilo og har kokt og skal legge oss til, og så koss veret var og såls, og så sa eg slutt. Dette var voldsomt fint for dei som var heime, veit du, å høyra. Det var kun einvegs kommunikasjon på eit avtalt klokkeslett. Det var det dei hadde å gå etter. Likavel så var det mykje uroleg for dei, det var mykje verre for dei heima til å sitta og venta og høyra på ver og vind.

– Rogaland Radio?

– Ja, me kunne jo ropt over der og, men me gjorde aldri det. Me gjorde det såls at me tok 90-meteren, og så hadde me gode mottakarar og antennar heima, og så hadde me då ein 40 watt Simrad, veit du, så han rokk over heile Nordsjøen den. Ja, dei rokk over heile, halve verden. Det var noke heilt anna enn dei VHF-greiene me har i dag, det er jo ingen ting, du rekke aldri femtedelen ein gong. Dei sendarane me hadde var kraftige.

Trygve Brandal (56) er førstekonservator og leiar for avdeling for samlingar og formidling ved Ryfylkemuseet.

Fiskemottaket til Thorleif Ydstebø ligg på Grøningen på austsida av hummarmuseet (til venstre på bildet). Sjøhuset er bygget i 1925.

Det e'kje trudleg noko av det du seie

– Thorleif Ydstebø og fiskemottaket på Grøningen

Av Roy Høibo

Ved sida av hummarmuseet på Kvitsøy ligg eit litt mindre sjøhus. Det har vore brukt til salteri og fiskemottak. Nyleg kjøpte Kvitsøy kommune huset. Dermed ligg det til rette for ei vidare utvikling av hummarmuseet mot eit større kunnskaps- og opplevelingscenter. Den siste eigaren av sjøhuset var Thorleif Ydstebø.

Det var far til Thorleif, Richard Ydstebø (1896-1976) som bygde sjøhuset. Han hadde drive salteri i eit hus på andre sida hamna tidlegare, murane står ennå, men kring 1925 bygde han huset på Grøningen. Thorleif (f. 1934) hugsar han var med faren på salteriet det første etter krigen. Da var han ikkje gammal. Var med og låste sild og salta.

Korleis det gikk i hop med skulegang?

– Du veit den eine veka gjekk me tidleg på skulen, og den andre veka på ettermiddagen. Og så gjekk me to eller tre timer på dagen. Nå går de frå morgonen til kveld. Og det er vel ingen i denne verden som har skifta meir lærarar og lærarinnes enn vår generasjon. Me hadde nye lærarar og lærarinnes i eitt kjør. Og ikkje alle var gode å læra i frå seg. Og det som me har lært, det som me kan, nå på våre eldre da'r, eg trur ikkje det er skulen som har lært oss det. Det trur eg ikkje. Nokon kan mye og andre kan lite, men me har klart oss igjennom livet. Og det er jo ein store ting berre det.

Thorleif var einaste guten i søskensflokken. Han hadde tre søstrer. Utanom arbeidet med salteriet og fiskemottaket arbeidde faren som likningssekretær.

– Eg sa til min far ein gong atte nå må du sjå å få det i frå deg, og ikkje berre tenka på dei i byen, for du får ikkje takk når du er ferdige på denne jord. For arbeidet skulle han ha 2000 kroner året. Og så var det neste som skulle overta det, trur nok

han hadde mye meir han. Kunne ikkje leva av 2000 kroner året, og eg sa til min far, nå må du få det i frå deg.

Thorleif kom med onkelen sin på fiske, og i 1953 kjøpte dei ei skøyte i lag med eit syskenbarn. Ei brukta skøyte. I etterpå-klokkap kan ein sjå at det ikkje var det luraste ein kunne gjort.

– Då hadde me kjøpt den fysste skøyta, og så sa eg atte «tenk at me skal tene pengar på noko som andre har slete ut». Derfor fekk me ei nye skøyta. Men då var me for seine. Med det og. Me kunne hatt ei nye skøyte i -53. Ikkje i -57. Så hadde det vore mye lettare.

Det var «Kaba» som blei kjøpt i -57. Den hadde Thorleif i over 50 år. Først saman med onkelen og syskenbarnet, men etter berre tre år blei han aleine om skøyta etter at både onkelen og syskenbarnet hadde gått bort.

Hovudnæringa vart tråling etter reker. Han var på andre fiske og, men det blei bare tråling til slutt. Men dei første åra, da var det sild. Når nyttår kom så var det sildefiske. Så var det noen som gikk på makrell, noen gikk gå på brisling. Og før dei var retteleg vaksne, over 20, da henta dei brislingrisp, henta risp under netene, når dei tok opp brisling. Dei fekk mye for kiloen for det. Men så blei det og slutt. Kva det blei brukt til? Noe kosmetikk, trur Thorleif.

I 1961 var Thorleif saman med ein svoger i Oslofjorden i meste ti veker i brislingfiske.

– Me var eventyrarar. Tenkte ikkje på pengar i den tid. 1100 kroner veka, og skulle du halde då farty og to mann, 1100 kroner veka, å fy og fy, hadde ikkje fått det for 10 000 i dag.

Ein annan gong gikk dei i møbeltransport.

– Eg kom heim og så gjekk me heimante på laurdag, det er lengste vakta eg har hatt. Då gjekk me til Ålesund, og lasta

M/S «Kaba» på notfiske etter makrell. Thorleif Ydstebø kjøpte skøyta sammen med ein onkel og eit syskenbarn i 1957. Foto utlånt av Thorleif Ydstebø.

M/S «Kaba» på reketråling. Det var tråling etter reker som blei hovudnæringer. Foto utlånt av Thorleif Ydstebø.

møblar. Og så gjekk me rett heim. Me kom til Bergen seint om kvelden, og så kom me hjem om morgonen, og såsov me frå seks om morgonen til middag, då kom di og ropte «nå er det middag», og så måtte me gå til byen. Så gjekk eg hjem aleine med min båt. Då sto mannskapet på kaien og venta til eg kom. Og så gjekk me rett på havet. Så dreiv me om notto, kunne ta ein tur slik innimellom, med heljå. Gikk heimante om morgonen, og så hadde me middag i Bergen. Eg berre kvilte litt når det va over fjordane. Da sa eg til han gutten som var med, son til syster mi, «nå styrer du over den fjorden, og så styrer eg i trangt farvann». Så det gjekk. Eg trur det var 64 timer.

Men det blei for smått med brisling og makrell og tilfeldige møbeltransportar. Dei gjorde det betre på tråling. Om vinteren kunne ein treffen å få eit tonn i eit hal. Og det blei det pengar av.

– Nå på slutten kunne me reise ut og koma heim same dag. Før gjekk me på Revet. Då gjekk me ut og sette klokka seks om morgonen. Gjekk ut på kvelden. Heile notto seilte me og var framme til mårråns. Gjekk heimante slik i ti-tida om kvelden. Og så var me ute så det passte med eit hal til morgonen. Så drog vi til ca kl. 12. Mellom tolv og eitt heiv me opp og ordna med det som var. Det neste va å hala dagen ut. Når me sette klokka eitt var det til i sju-tida om kvelden. Sjeldan me halte lenger. Så gjorde me ferdig og gjorde greitt til natta. Så dreiv

me då til morgonen og så sette me, og så tok me opp til middag. Då skulle me gå i land til kvelden, kom heim i 5-6-7-tida. Så va det å levera, og så rett ut igjen. Va ute to døgn i gangen.

Blei ikkje mye sovn?

– Me tenkte ikkje på det. Thorleif dreiv fiskemottaket samtidig som han drei aktivt som fiskar. Fiskemottaket blei kveldsarbeid. Sjølv måtte han alltid vera siste mann i land for at dei andre skulle vera vekke frå kaien når han kom. Så når han kom inn med sin båt til kaien, var det om å gjera å bli ferdige, slik at han kunne få skrive dei papira som skulle følgje lasta. Fiskarane vog opp og fylte i kasser sjølve når dei kom inn. Når Thorleif kom inn så var det ferdig. Men så måtte fisken transporterast vidare, og det var ikkje før på 90-talet det kom veg til Grøningen.

Og det var ikkje så farleg så lenge det var båt som kom og henta fisken, men så gikk transporten over på bil.

– Når me fekk godsruta her, då måtte den komma om kvelden, og så måtte me laste opp den med 4–5 tonn makrell. Me måtte føre den med båt fyst te bilen som sto på kaien og venta. Du vil ikkje tru ka me ha slete. Du veit, det er ikkje trudleg noko av det du fortelje. Fysst sku du fylla i kassene her på stasjonen, og så sku du ta kasse på kasse i båten, men så blei det nå te det at eg fekk den bommen der ute. Og vinsj. Då kunne eg ta 50 kasser, ti om gongen, 50 kasser i båten. Så skulle dei

Notbeting. Thorleif Ydstebø og Berner Høie. Foto utlånt av Thorleif Ydstebø.

All verksemd ved fiskemottaket er ikkje slutt. Thorleif Ydstebø driv framleis med sal av diesel. Her er det ei Colin Archer-skøyte som er inne og fyller i september 2009. Thorleif på kaien.

lossast. Så var det ein gong me var to båtar. Då sleppte di hivet ned på sida, på esinga, og det blei for tungt, for det var fire-fem hundre kilo, så la båten seg øve og så datt alt. Men det hende på ein ettermiddag, og vi hadde god tid, så me fekk det opp att, kver ein. Då måtte me fiska med stang. Måtte hale fisk for fisk. Kunne ikkje gje oss før alt var oppe. Kver ein fisk. Som me såg i alle fall. Å du og du. Så me ha slete. Men det er ikkje trudleg alt me seie. Du må oppleva det.

– Eg kan ikkje seia det va noen butikk. Bare slit.

Da Thorleif blei 67 måtte han gi seg. Det var i 2001. Ikkje først og fremst fordi han nådde pensjonsalder, men fordi fiskemottaket ikkje lenger blei godkjent som fiskemottak. Og så hadde han vorte hjerteoperert.

All verksemd på Grøningen er likevel ikkje slutt. Thorleif overtok ikkje berre fiskemottaket etter faren, han overtok også dieseltanken som faren hadde sette opp. Den er framleis i drift.

Thorleif Ydstebø i båten han har nå. Han er klar til å krysse sundet i Ydstebøhavn for å komma heim til middag.

Tidlegare var det tank utfor handelslaget. Der spurte faren seg føre om det var råd for fiskarane å få ein nøkkel, slik at dei kunne gå bort og fylle på kveldane og nettene utan å tòrna ut folk frå handelslaget. Det fekk dei ikkje.

– Og då hadde me berre eitt alternativ igjen, det var te få opp ein tank.

Forretningsideen til Thorleif har vore å vidareføre erfaringane frå fiskemottaket, at folk kunne betjene seg sjølve og skrive opp kva dei fylte. Og det gjekk bra?

– Det går ikkje bra. Når du har millionar å ta av så er det ikkje farleg, men eg har svære uteståande fordringar nå. Det er noken som er seine betalarar, og det er dei som er skuldige oppe i elleve og eit halvt tusen kroner. Og dei skrive seg med fine titlar. Då det blei opp i åtte kroner literen + moms blei det store pengar når du skulle kjøpe opp så mye som 50000 liter på ein tankbåt. Då blei det stor kapital.

**Det må har vore eit travelt liv, tenkjer vi.
Har det vore interessant?**

– Eg kan vel ikkje seia anna enn at det har vore interessant,

I dag er det ikkje mange som fiskar på Kvitsøy. Nå er det meste hobbyfiskarar.

– Eg likar ikkje at di ska ha så mye kontroll overfor vår generasjon. Me er opplærte til å hiva alt som er for smått. Har mål på det.

Og så har det vel ikkje vore berre fine dagar med blankt hav?

– Det har vore mange dramatiske episodar. Te meir instrument du får i styrehuset, te vanskelegare kan det vera, for kanskje du tru på. Og ka slag skal du brukha.

Fiskemottaket på Grøningen er eit minne om ei tid som var og ein viktig lekk i næringa for dei som levde av fisket. Og for ikkje felt lenge sidan heller. Ennå kan vi sjå korleis det var før Mattilsynet fann at det ikkje var godt nok. Nå er bygningen sikra for ettertida, og sjølv om det ennå ikkje er bestemt korleis han skal brukast, vil formidling av historia om fiskemottaket måtte bli ein viktig del av forteljinga om huset og om Kvitsøy.

Roy Høibo (61) er direktør ved Ryfylkemuseet.

Artikkelen bygger på intervju med Thorleif Ydstebø.

Revyvisene – ein viktig del av lokalhistoria

Av Ruth Anne Moen

Revyviser er lokalhistorie. Dei fortel om viktige lokale hendingar på ein humoristisk måte, og helst med litt brodd. På Kvitsøy har vi viser frå to viktige revyperiodar, ein frå etterkrigsåra og ein frå perioden 1975–1985.

Etter det vi veit har det vore to viktige revyperiodar på Kvitsøy. Berner Hoie fortel om den første som var rett etter krigen. Han kan hugse at ungane gjekk og song på desse visene. Ei av dei var om den såkalla «Marshallhjelpa» og han hugsar nokre strofer:

Men her om dagen eg ble nesten slagen, fem digre kasser på kaien sto.

Folk strømte til for å glo

Nasjonalhjelpen den var vel god

Han hugsar og at det var to namn nemnde i visa, Hans Jørgensen og Severine. Dei var med og delte ut. Det var Gjertrud Naley som hadde skrive visa. Ho skrev fleire revyviser og var og med og framførte dei.

Her er litt frå ei anna revyvise han kan minnast frå den tida:

Me blei sende på tvangsarbeid på Jæren

Og me e stolte av å få den store æren

Det er nok ikkje så mange som hugsar desse visene no, meinte Berner Høie, men einkvan har gjerne teke vare på nokre tekstar? Han meinte eg burde kontakta Peder Meling som hadde vore aktiv i idrettslaget på den tida.

Det viste seg at Peder Meling meinte han hadde teke vare på fleire av dei gamle revytekstane og vil leite etter dei. Han hugsa og visa om tvangsarbeidet og meinte han kanskje hadde teksten ein stad. Han fortalte at dei gamle revyane held til i «Kantinen», ungdomshuset som eigentleg var ei kantinebrakke som tyskarane bygde under krigen. Dei hadde fleire revyar etter krigen. Peder Meling var blant dei som var med i det praktiske arbeidet rundt forestillingane.

Det var idrettslaget som heldt til i «Kantinen» og som sto for revyane. Idrettslaget blei starta opp i 1945. Før krigen var det ungdomslag. Ungdomslaget heldt til i eit bygg som dei kalte «losjen». På losjen hadde dei m.a. dans. Musikken var helst trekkspel. Ungdomslaget tok slut før krigen. Under krigen dansa ungdomen på sjøhusa. Det var alltid ein som fann eit, seier Peder Meling. Det var dans på laurdagskvelden og til langt på natt. Tyskarane godtok at dei samlast til dans.

NY GLANSTID

I dag er det perioden 1975-1985 dei fleste forbinder med revy. I denne perioden var Kjell Halfdan Olsen sentral. Han skreiv dei fleste av visene og var aktivt med i både organisering og framføring. Han fortel at han jobba tett i lag med Lars Arild Våge som arrangerte musikken. Lars Arild Våge laga og eit par eigne melodiar. Kjell Olsen fortel at revyorkesteret oppsto frå eit lokalt danseband + nokre musikarar frå korpsset. Han meiner det blei eit ganske bra revyorkester.

Det heile starta med ein «minirevy» i 1975 i form av eit underhaldningsinnslag på ein 17.mai fest i idrettslaget. I 1976 kom så den første «heilaften» revyen – to timer med pause innimellom. Så kom ein ny i 1977 og ein i 1979. Då var det pause heilt fram til 1985

då den siste revyen gjekk av stabelen. No var det ikkje så lett å samle ungdomen lenger.

Kjell Olsen fortel at revyane var voldsomt populære. Folk gjekk «mann av huse» for å sjå revyen og han fortel at dei hadde på det meste tre fulle hus på nesten 200 mann kvar gong. Han seier først at «alle» på Kvitsøy gjekk på revy. Seinare i intervjuet seier han at Kvitsøy jo var splitta i to «leirar», dei som gjekk i bedehusmiljøet og dei andre. Det var svært få ifrå bedehusmiljøet som kom på revyane.

EIT UNGDOMSPROSJEKT

Det var altså idrettslaget som arrangerte revyane og det var eit reint ungdomsprosjekt. Kjell Olsen fortel at han var den eldste då dei starta opp, han var då i slutten av 20-åra mens dei yngste var i konfirmasjonsalderen. Det var framleis slik på Kvitsøy då at når du var konfirmaert, då fekk du lov å vere i lag med dei vaksne.

På den tida var det vanleg at Kvitsøyungdomen reiste til byen og gjekk på skule eller var på jobb i vekedagane. Så kom dei heim til Kvitsøy fredag kvelden og reiste til byen att søndag ettermiddag. Slik var dei fleste ungdommene samla i helga, så det var eit godt ungdomsmiljø og gode vilkår for å drive med revyarbeid. Revyen blei samstundes ein viktig og samlande ungdomsaktivitet. Så det var om å gjere å trekke inn så mange som muleg. Han meiner dei var over tjue personar med på dei største oppsetningane.

At dette var eit ungdomsprosjekt viser att på val av tema i songane. I fleire av tekstane kritiserer dei politikarane for å ikkje legge betre til rette for at ungdommen skal bli buande på Kvitsøy. Ei av visene, «Ungdommens framtid» omhandlar problematikken kring ein stad å vere for ungdommen. «Kantinen», den gamle tyskarbrakka dei hadde, var blitt rive. Den var ikkje blitt halden ved like og var no heilt nedsliten. Og no hadde dei altså ingen stad å samlast. Dei kritiserar politikarane for at dei prioritærer alt anna før ungdommen. Visa blei sungen på ein frelsesarmè-melodi med enkelt gitarkomp. Det var nok og ein slags protest. Her er eit par vers frå visa:

Nå fekk dåkke ferja og vatten og felt,
og folk ha fått arbeid, dei gamle bler stelt.
Ja, alt du forlangde det kom ittekvart,
men hus te dei unge, det har du 'kje klart!

Ja kom og bli med oss ein kveld elle to
å gå rondt i veien og slida på sko.
Eg ska mesté våga, du spørte 'kje meir
om ongdommen trenge in plass te å ver.

Dei prøver sakta å gjere det beste ut av situasjonen og – ein kan jo spele og danse ute? Eller?

At folk e imod oss det har me forstått
av desse så spelte og song her ein nått.
Det varte 'kje lenge, du vett koss det gjekk.
Der kom ud ein nabo og jagde di vekk.

(Frå «Ungdommens framtid», Kvitsøyrevyen 1979)

Det var elles ikkje vanskeleg å finne tema for songane, seier Kjell Olsen. På slutten av 70-talet var det, som han seier «ei rivandes utvikling» på Kvitsøy. Det skjedde mykje på kort tid. Kvitsøyendaren kom, det skulle kome ny losstasjon, den gamle dampbåten måtte vike for den nye ferja og dei fekk vannledning frå land. I visa nedafor er det Kvitsøyendaren som er tema.

KVITSØYSENDAREN

The musical notation consists of three staves of music. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one flat, and a 3/4 time signature. The lyrics are: "Ka me send - ar - en folk - ens, han kjem - e jo nå og han an - går oss". The second staff begins at measure 6, with a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics are: "ad - le i hop, for i Kråg - øy - nå folk - ens ska". The third staff begins at measure 11, with a treble clef and a key signature of one flat. The lyrics are: "send - ar - en stå. Ska me gje el - le strit - ta i mot?". The music features eighth and sixteenth note patterns, with some notes connected by beams.

*Ka med sendaren folkens, han kjeme jo nå
og han angår oss adle i hop,
for i «Krågøy'nå» folkens ska sendaren stå,
ska med gje elle stritta i mot?*

Visa går på melodien til «Kor e hammaren, Edvard», ei protestvise frå syttitalet om fråflyttingsproblematikken, og blei framført på revyen i 1977. Det var nettopp gjort vedtak om at sendaren skulle opp på Kvitsøy og mange var skeptiske til dette med stråling. Dei kritiserte politikarane som hadde teke avgjerda og meinte dei hadde latt seg kjøpe med tilbod om strømkablar, vannledning og arbeidsplassar og slikt.

*Me va nokså forvetne, men det va i fjar,
me forsto atte någe sko skje,
For kommunen di sa 'kje eit einaste ord,
di va mørke for sluge te det.*

*Inni Oslo di lokka med fristandes ting,
slikkså arbeid og straum ifrå land.
For om sendaren ødla miljøet omkring,
blei det berre for femhundre mann.*

*Men så kom der et allmannamøde i stand
med ekspertar som sad rundt et bord.
Og så gjekk me på møde kvar bidige mann,
og så sporte me adle i kor:*

Ka me sendaren, folkens .....

Seinare i visa gjer dei narr av det at det skal vere naudsynt med bru. Kvitsøybuen er vane med båten som framkomstmiddel:

Åsså øve te Hestholmen ska di ha bru,
ja eg tenkte med meg der eg såd:
Bler di sjøsuge kanskje, ja ka ska me tru
si di ikkje kan førast i båt?

(Frå «Håpet som brast», Kvitsøyrevyen 1977)

KVITSØYLOS

Visa nedafor tek for seg debatten kring den nye losstasjonen. Den blei framført på revyen i 1985. Før i tida var lostjenesten privat og Kvitsøy og Skudeneshavn kjempa om oppdraget på fjorden. Då staten bestemte at losstasjonane skulle slåast saman, blei det politisk drakamp mellom desse to stadene. Visa går på melodien til «Dorga makrell i frå lufta» av Tre Busserulls:

*Har på Kvitsøyna, her har me hatt ein gammal tradisjon
kvar gong både seilte øynå vår forbi.
Der såd losar oppi varen kor dei hadde sin stasjon
heilt si Børresen og Manuel si tid.
I blant sjøfolk rondt i verden va vår losstab via kjent
og for Karmøyna blei Kvitsøylos ein farlig konkurrent.*

«*Har du hørt så gale?*»
«*Det bler verre, barra vent!*»

*For mens losar låg å lurte itte jobb bak kvar sin haug,
fekk et høve inni Oslo ein idé.
«Me slår losane isamen, for då bler der mindre sjau!»
Men han ante ikkje ka han stelte te.
Nei, for då begynnte krigen om kor vakthuset sko stå.
Det blei drakamp øve fjorden så har holde på te nå.*

«*Men ka med veien?*» (opp te Varen)
«*Nei, den tenkte dei kje på.*»

Losstasjonen blei vedteken lagt i Varen, gamle losvakthuset på Kvitsøy. Men det ingen visste var at eg-personen i denne visa, eigde eit lite stykke av vegen frå gammalt av. Då alt var vedteke, dukka dette opp, kommunen fekk i oppdrag å forhandle, men det gjekk i stå. Personane som nemnast i versa nedafor er tidlegare ordførar Henry Ramstad, fiskeriminister Eivind Bolle, Gudrun, ei lokal kokke, Oddvar Nordlie, Gro Harlem Brundtland, ordførar Berner Høie og varaordførar Rolf Skretting. Børresen og Manuel i første verset er to tidlegare losar.:

*Dei skreiv søknad, dei fekk avslag, Henry reiste land og strand,
og te slutt kom selve Bolleman te lands.
Å hu Gudrun kokte fiskakomlemed te adle mann
så me vant og halte seieren i havn.
For dei spurte fyst han Oddvar, og så spurte dei na Gro,
og dei plussa på budsjettet og sa amen begge to.*

«*Men det di glømde .....*»
«*Det va å spørra der de sko!*»

*Men så skifta me regjering, det var hausten – 81,
å dei rauda måtte viga for dei blå.
Det blei nye kamp om penger å så spennandes igjen,
at Rolf og Berner drog te Oslo for å sjå.
Inni Oslo der vant me med så hårfine margin,
atte formaen fekk avgjort det med dobbeltstemmen sin.*

«Men når de stemde, ...»
«Nei så telde de 'kje min.»

*Åsså skreiv de i avis og de sa i NRK
at på Kvitsøyna der e de klar te start.
Det blei klarlagt for all verden atte her sko huset stå,
og kommunen sa nå har me alting klart.
Me har byggeklare tomt, me har vatn, me har vei.*

«Har me vei?»
«Ja, har me ikkje vei?»

Du kan tru det blei forviklingar, å hjelpe trøste meg.

«Ja, for veien ....»
«Ja, den ligge innpå meg!»

*Det va trist men tragikomisk, så moralen den må varr
at i livet må ein alltid passa på.
Når ein snakke med dei store for å få dei rette svar,
ska ein heller ikkje glømma ud dei små.
Så ett tankekort te slutten, kan det varra på sin plass,
at ei bittelida tua ofte velta store lass.*

*Men i groen ...
Ja, så va det litt te pass.*

(Frå Kvitsøyrevyen 1985)

Kystverket måtte på banen sjølv og betalte så det svei, til stor moro for bygdefolket, fortel Kjell Olsen.

FRÅFLYTTING OG PENDLING

Fråflyttingsproblematikk og framtida til ungdomen var viktige tema på fleire av revyane:

*På Kjarkegadås snackbar sidde fint rondt kvar sitt bord
den ungdommen frå Kvitsøynå så flytta ud i fjar.
Di klage ove hybelliv og kor di ska gå hen.
Om eg barra va ein kvitsøybu igjen!*

Det er mykje patriotisme i denne visa. Det er vondt å vere utflytta kvitsøybu:

*Og rondt omkring i Rogaland, bland by og industri
der nynne mong ein arbeidsmann på same melodi.
Og felles for dei adle e et sørgelegit refreng:
Om eg barra va ein kvitsøybu igjen!*

(Frå «Om eg barra va ein Kvitsøybu igjen», minirevyen 1976)

Her er same tema, saksa frå ei anna vise:

The musical notation consists of three staves of music in 4/4 time, A major (indicated by a key signature of one sharp). The lyrics are written below the notes. The first staff starts with 'Når så ong - a - ne vaks opp, det va et val me måt - te ta, det va'. The second staff continues with 'sårt å gje detråd - et så me ga: Flyt - ta ud og gå på sku - le, her e'. The third staff concludes with 'ing - en-ting i- gjen. Og kom - mu - nen hjel - te te og ga sti - pend. Des - se'.

*Når så ongane vaks opp, det va et val me måtte ta,
det va sårt å gje det rådet så me ga:
Flytta ud og gå på skule, her e ingenting igjen.
Og kommunen hjelpte te og ga stipend.*

(Frå: «Kvitsøyepatrioten», Kvitsøyrevyen 1977)

AUST OG VEST

Visa «Ska me dela» er ei humoristisk vise om Kvitsøymiljøet. Kjell Olsen seier at visa omtalar mange småtrekk ved miljøet og set dei sjølvsgåt på spissen. Her er eit vers som syner kivinga mellom aust og vest:

Og kin hus - ka ik - kje sjau - en om kor fer - já sko gå hen, vest va for
trong og aust så li - te folk i - gjen. Der - for tok di fer - je-stø - nå og
la na mit - te-på, slig at - te ad - le folk fekk li - ga longt å gå. Ska me
de - la, ska me de - la, ska me de - laska me jam-men de - la likt. Ska me
de - la, ska me de - la, ska me de - laska me jam-men de - la likt!

Og kin huska ikkje sjauen om kor ferjå sko gå hen,
vest var for trong og aust så lite folk igjen.

Derfor tok di ferjestønå og la na mittepå,

slig atte adle folk fekk liga longt å gå.

:/:Ska me dela, ska me dela,
ska me dela ska me jammen dela likt!:/:

(Frå «Ska me dela», Kvitsøyrevyen 1976)

Fleire av visene er inne på denne kivinga mellom aust og vest. Det var enda større motsetnader før enn no, fortel Kjell O. Det var to sentre, «aust i øynå» og Ydstabøhamn. Dei som budde i Ydstabøhamn såg helst litt ned på dei som budde i aust, meiner han, dei var liksom litt annleis der. Det handla vel mellom anna om at det budde mykje eldre folk der, t.d. gamle «sildabasar». Blant dei var det mange karakteristiske typar som «gjorde litt mørkje av seg», som han seier. Så blei det laga ei vise då om desse gamle som budde der aust. Visa fekk namnet «Di vise menn frå Austerland» og her klagar dei på det meste som gjeld den nye tida. Visa var med i revyen i 1979:

Her e di gam - le så går å skram - le og har all - verd - ens av
 3
 tid. Men den-ne ri - å og opp-gangs - ti - å har lik-som gått oss for -
 7
 bi. For di så se - de og bro-ga ve - de di har 'kje sport oss te
 11
 råd. Di ber-re ve - re og in-spi - se - re, å nei koss ska det - te gå. Å du ma

*Her e di gamle så går å skramle og har allverdens av tid.
 Men denne riå og oppgangstiå har liksom gått oss forbi.
 For di så sede og broga vede di har 'kje sport oss te råd.
 Di berre vere og inspisere, å nei koss ska dette gå.*

*Å du marakkels for et spetakkels, og for et rod og et rør.
 Alt har di råd te, alt får di lår te, å nei slig va det 'kje før.
 Ja, slig forvaltning der e med allting, med både ditt og med mitt.
 Å du marakkels for et spetakkels og for ei tid det e blitt.*

Dei får sjølvsgatt merke på sitt vis at den nye sendaren skal opp:

*Nå i det sista har huset rista, å nei, me har det 'kje godt.
 Det e ei plaga å ligg å vaga i sengå nått itte nått.
 Du ser det smedle i heila fjeldle. Ja nå får Krågøy'nå sitt,
 for di har sprengt na og di har vrenget na, med flere tonn dynamitt.*

*Å du marakkels for et spetakkels, og for et rod og et rør.
 Tenk mitt på nåttå så dansa pottå. Å nei, det gjor u 'kje før.
 Me går å hoppe og pulsen stoppe, ja både ofta og titt.
 Å du marakkels for et spetakkels og for ei tid det e blitt.*

Og så blir det attpåtil forbod mot å fiska mort. Det er ikkje måte på elende:

*Me e blit jydder frå me blei fydder på mort og fleskafett.
Den litle fiskjen så spe og pisjen an e det besta me vett.
Men den beskeen så e oss gjeen e atte nå e det slutt.
An ska 'kje sellas, då ska di mellas for det e strengt forbudt.*

*Å du marakkels for et spetakkels og for et rod og et rør.
Me får 'kje broga ei mortakoga. Å nei, slig va de 'kje før.
Betala bøder for mortanøder, såpassa staten får sitt.
Å du marakkels for et spetakkels og for ei tid det e blitt.*

Helsestysra heldt sjølvsagt til på vestsida av øya:

*Men vest på landet bur syster Sande, hu e vår trøst her på jord.
Hu e så snille, så go å gjille, ja akkurat så ei mor.
Ja kvar ein gamling kan få behandling, ein tabbelett elle to.
Får berre håba me greie slåba oss vest mens helså e god.*

Då den gamle dampen blei bytta ut med ferja, blei det mykje styr med skyss:

*Då det blei ferja, di holdt å herja, sko ha oss oppi ein buss.
Nå sko di kjøra oss heilt te døra, det e 'kje grensa for sjyss.
Men mens me venta på å ble henta, an sto i ro rett og slett.
Di har 'kje råd te å la an gå for ein pensionistbillet.*

*Å du marakkels for et spetakkels og for et rod og et rør.
Så longe veier og ringe greier. Å nei, slig va det 'kje før.
Nei ska me reisa så må me spleisa, å leiga bil kvar te sitt.
Å du marakkels for et spetakkels og for ei tid det e blitt.*

Så det var nok best dei fekk inn ein politikar frå aust:

*Nei, få ein store te føra ordet, e det me trenge her aust.
Og me kan sakta erobra makta, det e jo val nå i haust.
Me har an Tommas, ha e 'kje dommast i kommunalpolitikk,
når me får lert an og konfirmert an og gitt an folkaskikk!*

*Å du marakkels for et spetakkels og for et rod og et rør.
For med ein Holjer då bler det oller, åja som aldri før.
Men kan me samlast med som e gammast? Ånei, eg tvila nå litt,
med slikt marakkels og slikt spetakkels og slig ei tid det e blitt!*

(Frå «Di vise menn frå Austerland», Kvitsøyrevyen 1979)

Tommas Holgersen var den einaste formannskapspolitikaren frå Leiasundet og slik sett deira «store sør» i 1970-åra, sjølv om det ikkje alltid var lett å imponera bygdefolket, fortel Kjell O. Han trur «an Tommas» blei i godt humør då han fekk dette verset laga om seg. Ein «Holjer» – «Holjerane» i Leiasundet var vidjetne sildebaser, dei fleste markerte og høgrøysta.

Mange av visene er kritiske, ofte til politikarane men og til den jamne kvitsøybu. Han fortel at dei var bevisste på at dei måtte balansere kritikken. «Me sko stikka, men me sko ikkje trø for hardt». Og han meiner dei klarte balansen, dei fekk aldri negative reaksjonar på innslaga i revyane.

MEIR MORO MED DEI GAMLE

Det hoyer til i ein ungdomsrevy å ha det litt moro med dei gamle. Det gjer dei og i visa ovafor. I det vesle verset nedafor held dei ap med pensionistane som står i brødkø. Verset høyrd til ein sketsj. Kjell fortel følgande om opphavet til visa:

«Det var jo sånn på Kvitsøy at når rutebåten kom, då kom jo di ferske brønå. Og så ble det strekt et tau øve i butikken der betjeningen då åpna brødkassene, og så tok di og la brønå inn i hyllene. Og dei så va kundene då, så var på andre sida av tauet, dei stilte seg opp i kø, for det var voldsomt ettertrakta det sidebrødet. Og det var det ikkje så mange av. Så det va liksom om å gjera å vera fyste mann. Og det ble jo desse pensionistane, eller dei som hadde god tid, da, som stilte seg opp der.»

The musical notation consists of two staves of music in common time (indicated by '4') and G clef. The first staff shows a continuous series of eighth-note patterns. The second staff begins with a single note followed by a series of eighth-note patterns. Below the music, the lyrics are written in Norwegian:

Her e si - de-brød-gjeng-en i frå Yd-sta bø-hamn og me eig-e litt i For-brug-enkvar
ein-ast-e mann. For ein ti - me te dag-en me står i kø og ven - ta på vårt si-de brød.

*Her e sidebrødgjengen ifrå Ydstabøhamn,
og me eige litt i Forbrugen kva einaste mann.
For ein time te dagen me står i kø
og venta på vårt sidebrød.*

(«Forbrugsvise», frå Kvistøyrevyen 1976)

FRAMLEIS LIV I VISENE

Kjell O. fortel at mange framleis har eit forhold til desse visene. Dei har vore mykje framført på turar og festar og det er blitt laga fleire songhefter med utdrag frå ulike viser. Til og med i barnehagen har dei sunge revyviser, t.d. visa «Ska me dela». Der har dei nok sett at teksten kan ha ein oppdragande effekt:

*Ska me dela, ska me dela,
ska me dela ska me jammen dela likt!*

Heldigvis finst det ein del dokumentasjon frå denne perioden. Kjell Olsen har sjølv teke vare på dei fleste tekstane og han har både lyd- og videooppptak frå nokre av revylene. I 1977 laga NRK-Rogaland ein reportasje frå Kvitsøy der dei og hadde med glimt frå 1977-revyen. Kjell Olsen har fått kopi av programmet.

No gjeld det å få dokumentert bakgrunnen for alle desse songtekstane. Her er mykje lokalhistorie, fortalt med eit glimt i auge! Her er og mykje patriotisme. Det kan vel passe å avslutte med refrengen frå «Kvitsøypatrioten»:

Des - se drå - par på min livs - veg har i hart - a mitt slått rot, som et
3 mot - to vil dei all - tid for meg stå. Det e her du hør - re heim - a, du e
6 kvits - øy-pat - ri - ot. Klor deg fast og al - dri flyt - ta her i - frå!

Desse dråbar på min livsveg har i hjarta mitt slått rot.

Som et motto vil dei alltid for meg stå:

*«Det e her du hørre heima, du e kvitsøypatriot,
klor deg fast og aldri flytta her ifrå!»*

(Frå: «Kvitsøypatrioten», Kvitsøyrevyen 1977)

Artikkelen bygger på intervju med Kjell Halfdan Olsen, Peder Meling og Berner Høie. Kjell H. Olsen har også sunge inn nokre av visene og dei notene som er teke med er teikna ned etter han. Det er Kjell Olsen som er tekstrforktatt til alle visene som er med i artikkelen. I tillegg har eg fått låne lyd- og videooppptak frå fleire av dei nyare revylene.

Ruth Anne Moen (59) er konservator ved Ryfylkemuseet og ansvarleg for Folkemusikkarkivet for Rogaland.

Lauritz Haaland

Marinemaler fra Kvitsøy av internasjonalt format

Av Anders Olsen

Lauritz Haaland. På terrassen i sitt hjem «Vesterlide» på Kvitsøy.

Lars Lauritz Larsen Haaland ble født 12. november i 1855 på gården Haaland på Hvidingsø (Kvitsøy). Lauritz Haaland var sønn av Lars Hansen og Laurentza Olsdatter. Faren drev gårdsbruk og fiske på Kvitsøy. Broren til Lauritz Haaland, Hans Haaland overtok gården på Haaland. Lauritz Haaland måtte derfor finne seg et annet yrke, og hans valg bidro til å sette både ham selv og Kvitsøy på kartet både nasjonalt og internasjonalt. Han giftet seg i 1883 med Ingeborg Severine(Inga) Henrichsen. De fikk barna: Signi (1884), Trygve (1885), Erling (1887), Laurentza Severine (1890) og Gudrun (1892). I denne artikkelen forteller nåværende eier av huset etter Lauritz Haaland om maleren.

UTDANNING

I årene 1875/76 utdannet Lauritz Haaland seg til skipsbygger på det store verftet Dekke i Bergen, ledet av Annanias Dekke som var kunstsamler, og under utdanningen ble hans kunstneriske interesser vakt. I folketellingen for Kvitsøy i 1875 står det at han bor på Håland og er skipsbyggmester. I tillegg til utdanningen som skipsbygger reiste han til Kristiania (Oslo) og tok sin utdanning som kunstner ved Knud Bergsliens Malerskole og Den Kongelige Tegneskole i 1880. Han hadde også flere studiereiser i Europa. Som kunstner var det innen sjangeren marinemaler Lauritz Haaland virket.

MARINEMALERI

Marinemaleri er en kunstsjanger som oppstod i seilskutetiden fordi både redere og skipsoffiserer kunne tenkes å ønske seg et portrett av sitt skip. Den som skulle bli marinemaler, måtte ha god kjennskap til rigging og skrog og hvordan skip oppførte seg i sjøen, slik at kunden skulle kunne kjenne igjen sitt fartøy.

Frisk seilas, 1891.

Sjangeren ble dyrket fra 1700-tallet og har fortsatt flere utøvere. Begrepet dekker også billedmessige framstillinger, der sjøen utgjør et hovedelement. I Norge er også uthavner, kystlandskap og fiskerier rikt skildret av våre marinemalere, derfor har også marinemalerne hatt en stor kulturhistorisk betydning.

LAURITZ HAALANDS VIRKE SOM MARINEMALER

I og med at Lauritz Haaland ble født og oppvokst i uthavnen Kvitsøy, fikk han tidlig kjennskap og lerdom om fartøytyper og fiskerier. Det var nok også flere større seilskuter som enten seilte forbi øya, eller søkte nødhavn på Kvitsøy, som ble nøyde iaktatt av tenåringen Lauritz Haaland. Det er heller ikke

Brenninger, 1892.

usannsynlig at han var med sin far på fiske rundt Kvitsøy, og fikk dermed tidlig erfare og se det storslåtte havet i uvær og stille med det spesielle vekslende lys som en finner på sørvestlandet. Årene i Bergen ved skipsbyggeriet Dekke, der han tok utdannelse som skipsbygger, ga ham nok også betydelig teknisk kunnskap som han senere brukte i sitt virke som marinemaler.

Lauritz Haaland brukte i sine første år som kunstner, flere teknikker, men det ble etter hvert oljemaling som ble hans hovedteknikk. Han stilte ut sine første arbeider i 1881.

Et av hans første større malerier, fikk en spesiell oppmerksomhet i avisens Stavangeren i 1882:

«Et større maleri av Lauritz Haaland, kanskje 15 kvadratalen underer avisens Stavangere, å se på Stavanger Dampsksibs-

Glipfiske, 1898.

selskaps brygge. Maleriet forestiller aatefiske ute i soen og skal videre til Kristiania Kunstforening, men pakkes ut for å fotograferes, og roses både av avisens mann og fiskere som finner det svært naturtro. Endel Kvitsøy-buer har sittet modell. Bildet er malt etter naturen. Etter oppfordring fra flere hold blir bildet stilt ut i Lille Banksal i Stavanger i fire dager fra kl 10–17. Entre 20 øre. Stor oppmerksomhet».

På den store fiskeriutstillingen i London i 1883, inneholder den norske avdelingen bilder av en rekke norske malere, blant andre Bennetter, Ulfsten og Lauritz Haaland. Han deltok også på fiskeriutstillingen i London i 1893, da vant han sølvmedalje med sitt maleri.

I en oversikt over norske utstillere på verdensutstillingen i Antwerpen i 1885, nevnes blant annet malerier av Lauritz

Vårsildefiske Hvidingso, 1906.

Haaland, Carl Hansen, Kitty Kielland, Fredrik Kolstø og Nicolai Ulfsten. Det ble arrangert tur fra Bergen og Stavanger til Antwerpen, og avisen Stavangeren hadde lengre reportasjer fra Belgia.

Lauritz Haaland var i sin beste periode fra 1880–1910 representert ved de fleste høstutstillinger, vårutstillerier og andre større kunstutstillerier i Norge. Han hadde også en rekke

separatutstillerier. I tillegg var han representert med store marinebilder der sildefiske, losbåter og seilskuter var hovedmotivene bl.a. i Chicago, Berlin, Hamburg og St.Petersburg. Dette viser Lauritz Haalands nasjonale og internasjonale status som marinemaler.

I flere år bodde Lauritz Haaland i Oslo om vinteren og på Kvitsøy om sommeren. Han bodde på Grand Hotell, men

Losbåt, 1914.

hadde også leilighet i Oslo. Han var sent på 1800 tallet og i begynnelsen av 1900 tallet en del av det store kunstnermiljøet i Oslo.

Han solgte i denne perioden mange av sine største malerier til rederier i Oslo, Bergen og Stavanger.

Lauritz Haalands oppvekst på Kvitsøy, utdannelse som skipsbygger og senere kunstutdanning satte han i stand

til å gjengi fartøyer, seilføring, vind og bølger på en særlig korrekt måte. Mange av hans malerier har derfor funnet veien til flere sjøfartsmuseer som eksempler på forskjellige fartøytyper.

Til verdensutstillingen i Paris i 1900 bestilte Selskapet for de Norske Fiskeriers Fremme en serie pedagogiske plansjer. Tegningene viser de ulike fangstmetodene som var i bruk på

Mot havn, 1918.

vestlandet på 1890 tallet. Kopi av disse plansjene (10 stk.) vises på Hummermuseet på Kvitsøy.

Lauritz Haaland solgte mange malerier av svært god kvalitet i sin beste periode som kunstner. Etter hvert ble det kanskje vel mye kopiering av egne motiver og i perioden etter 1910, var kvaliteten ujevn. Lauritz Haaland blir likevel vurdert sammen med bl.a. Bennetter, Amaldus Nielsen og Chr. Krogh som en av Norges fremste marinemalere. Det som han kanskje er mest anerkjent for, er de store sildfiskemotivene og de storlåtte skutebildene med tung sjø og skumsprøy.

Maleriet «Gjøa i nordvestpassasjen» som henger i Fram huset på Bygdøy, er et eksempel på hans skutemotiver.

LAURITZ HAALAND OG CHRISTIAN BJELLAND

Lauritz Haaland var omgangsvenn med Consul Christian Bjelland. De besøkte hverandre titt og ofte. Christian Bjelland med familie var ved flere anledninger på besøk i Lauritz Haalands sveitservilla under fyrtårnet i Ydstebøhavn på Kvitsøy. Christian Bjelland kjøpte flere malerier av Lauritz Haaland. Det fortelles at Christian Bjelland ga den beste sildebasen i hver sesong et maleri av Lauritz Haaland, så konkurransen mellom sildebasene om å ta mest sild til lands, ble ikke mindre av denne sjenerøse påskkjønnelsen fra Christian Bjelland.

LAURITZ HAALAND PÅ KVITSØY

Lauritz Haaland bosatte seg på Kvitsøy og bodde der inntil han døde i 1938. Familien bodde etter datidens målestokk, i et stort hus med en stor velstelt hage. Det var nok en vesentlig forskjell mellom Lauritz Haalands levesett og de fattige fiskerne og bøndene på Kvitsøy. Han var en spesiell personlighet, men ble likevel høyt respektert av befolkningen på Kvitsøy. Dette kan nok ses i sammenheng med hans utmerkede skildring av deres hverdag på fiskefeltene, i losbåten og livet

Sildefiske, 1918.

ved bryggene i Ydstebøhavn. Det fortelles at når han i dress og hatt og spaserstokk med sølvhåndtak gikk tur på Kvitsøy, måtte alle barna stoppe opp og hilse på ham. Vis de ikke hilste på ham, fikk de et slag over baken med stokken, det samme skjedde dersom de hilste to ganger samme dag, for han mente det var nok å hilse en gang pr. dag. Lauritz Haaland konstruerte også «Kvitsøybåten», som var en mindre, åpen fiskebåt som ble bygget på Kvitsøy gjennom mange år.

En annen artighet er at han i sine velmaktsdager (1906) forærete et vakkert fyrverkeri til befolkningen på Kvitsøy, som ble sendt opp 17.mai kl. 23.00. Dette var sannsynligvis første gang det var fyrverkeri på Kvitsøy.

LAURITZ HAALAND OG EDVARD MUNCH I HAUGESUND

I 1915 stiller Lauritz Haaland ut malerier i Haugesund Kunstforening samtidig med Edvard Munch (representert med 60 grafiske arbeider). Munch selger to av dem – et til det faste galleri og et til foreningens juleutloddning. Haaland har stor-salg. Haugesunds Avis kritiserer foreningen i sin leder: «Den (altså Kunstforeningen) må holde seg fornem. Ikke som det har været stygge tegn til, synke ned til at bli en tarvelig salgsbutikk for kunst og handelskunstnernes fabrikvarer».

På denne tiden ble nok Lauritz Haaland i sildbyen Haugesund ansett som en betydelig større kunstner enn Edvard Munch, og hadde gjennom mange år solgt en mengde malerier i Haugesund distriktet.

KJENDIS I SIN TID

Lauritz Haaland ble ofte omtalt bl.a. i avisene Stavangeren, Haugesunds Avis og Bergens Tidende. Det kunne være omtale fra utstillinger, omtale av malerier, reiser og familiebegivenheter. Et eksempel på dette finner vi i Stavangeren da Lauritz Haaland og hans kone, Inga feiret sølvbryllup på Kvitsøy i 1908. «Mange gjester reiste

fra Stavanger med «Skjold» som var innleid for anledningen. I Stavanger ble det flagget av flere foreninger og privatfolk». Sammenligner vi dette med vår tid, kan vi nok si at Lauritz Haaland helt klart hadde kjendisstatus.

LAURITZ HAALAND FREMDELES POPULÆR

Lauritz Haaland er fremdeles en svært populær marinemaler. Hans malerier er som regel å finne ved de fleste auksjonene både hos Blomqvist og Grev Wedels Plass. Hans malerier blir også omsatt privat. Prisene varierer fra 30 000 til 300 000 kr.

Han er også representert på Nasjonalgalleriet.

Ved Kongebesøket på Kvitsøy i 2001, var kongeparet innom i Lauritz Haalands atelier. Etter dette besøket ble også Kongen og Dronningen oppmerksom på Lauritz Haaland med det resultat at de selv kjøpte et maleri av kunstneren.

Lauritz Haaland har som marinemaler en nesten uvurderlig betydning også rent kulturhistorisk. Han har gjennom sine malerier skildret de forskjellige fiskeriene, fartøytyper, bebyggelse, natur og livet blant kystbefolkningen rundt forrige århundreskifte på en fremragende måte.

Artikkelforfatteren med sin familie, bor i Lauritz Haalands hus i Ydstebøhavn på Kvitsøy. De kjøpte huset i 1980 og totalrenovert huset. Sveitservillaen fremstår slik den opprinnelig ble bygget i 1889 av Lauritz Haaland. Ekteparet Anders og Anne Berit Olsen hadde i en periode kunstgalleri i Lauritz Haalands atelier som er en del av huset og solgte maritim kunst og kunsttrykk av Lauritz Haaland.

Kilder:

Diverse aviser, Ole Askeland og fra innbyggere på Kvitsøy

Kvitsøy Hummermuseum har fått plass i sjøhuset midt i bildet, på Grøningen i Ydstebøhavn. Hummaroppdrettet til Norwegian Lobster Farm i tanken ved siden av hummarmuseet.

Kvitsøy Hummermuseum

- ei museumsperle ut mot havet

Av Roy Høibo

Ryfylkemuseet har ein av sine beste avdelingar på Kvitsøy. Han har kome i stand etter godt samarbeid med Kvitsøy kommune og frivillige krefter, og med god støtte frå Rogaland fylkeskommune. I museet er det tre ulike utstillingar. Den siste blei opna i juni 2009. Her følgjer historia om museumsarbeidet i Kvitsøy, og kva som er å sjå på Kvitsøy Hummermuseum. Det er ei historie om ein vanskeleg oppvekst og ein lukkeleg slutt.¹

I 1981 blei Rogaland folkemuseum gjort om til regionmuseum for Ryfylke. Namnet blei seinare endra til Ryfylkemuseet. Det nye museet skulle ha dei åtte kommunane i Ryfylke-regionen som arbeidsområde. Men museet hadde ved starten berre ein tilsett, det var store og tunge oppgåver knytt til bygningssamlingane i dei indre delane av regionen, og det var ikkje rom for å ta i ferde med nye oppgåver i dei ytre delane av regionen.

Museumsstyret kjente likevel ansvar for dei oppgåvene det var føresett at museet skulle arbeide med, og inviterte i 1986 til eit breitt samarbeid med kommunane for å drøfte utviklinga av museumsstallet i regionen. Det var ingen frå Kvitsøy som takka ja til denne invitasjonen, og det kom ikkje med noen museumstiltak i Kvitsøy i den planen for utvikling av museumsarbeidet i Ryfylke som seinare blei vedtatt av styret.

Men alt året etter, i 1987, fekk Ryfylkemuseet kopi av eit brev frå advokat Olav Gabriel Ueland til formann i Kvitsøy Kulturstyre, Anders Olsen. Her orienterer advokaten om at frøken Borghild Knudsen ønskjer å overlate sin eigedom i Leiasundet til kommunen, slik at hus og innbu kunne bli tatt vare på for ettertida. Advokaten hadde vore i kontakt med både fylkeskonservator Grude og konservator Lexow og kontorsjef Ødegård på Stavanger museum, og fått tilbakemeldingar om

at det var sterkt interesse for å bevare husa. Advokaten peikar på at saka må høre inn under Ryfylkemuseet på Sand, men at han finn det mest tenleg at det er kommunen som overtar eigedomsretten og dekker dei kostnadane som følger med det.

Dette var interessant. På eigedomen sto eit flott våningshus og eit sjøhus, og Borghild Knudsen ville gi bort husa utan noe vederlag. Husa sto likevel på leigd grunn, og det var nødvendig å komma fram til ein avtale med grunneigaren, Per Hviding. Det skulle vise seg å bli vanskeleg.

Det gikk to år. Da rusta Aftenbladet ut ein ekspedisjon til Kvitsøy. Ekspedisjonen kom heim att med overraskande funn: «Den som besøker Kvitsøy for første gang blir slått av det underlige fenomenet at denne forholdsvis lille øya i havgapet har to tettsteder som begge ligner små kystbyer. Leiasundet og Ydstebøhavn heter de to overraskelsene.»² Bakgrunnen for reportasjen var arbeidet med ein kulturminneplan for fylket som blei publisert i 1989.³ Her blir det peika på at Kvitsøy har viktige bygningsmiljø som er verdt å verne. I Leiasundet får heile bygningsmiljøet omtale som eit sjøbruksmiljø med stort sær preg, og fylkeskommunen foreslår at dette, og andre bygningsmiljø i kommunen, blir verna ved regulering til spesialområde.

Fylkeskonservatoren seier til Aftenbladet at bevaringsarbeidet på Kvitsøy og Utsira har kome noe i skuggen i forhold til andre stader, men at det nå er ei veksande interesse for å ta vare på kystens kulturminne. Men det hastar, ein del av dei mest verdifulle miljøa er i sterkt forfall. Han får støtte av rådmannen i Kvitsøy, Aud Lindland, som er optimistisk med omsyn til å ta vare på det spesielle ved tettstadene på øya. Og næringskonsulenten for Bokn, Utsira og Kvitsøy, Stein Alendal, er ein entusiastisk talmann for kombinasjonen av museums-

Kvitsøy fekk ein toff start på museumsarbeidet. Huset som var utsett til formålet blei rive i 1991. Stumpane blei forsøkt redda gjennom å legge pressenning over ruinane, men det var nyttelaust.

verksemd og turisme. Her skulle alt ligge vel til rette for å ta vel i mot tilbodet frå Borghild Knudsen.

Ryfylkemuseet sendte ny invitasjon om samarbeid til Kvitsøy kommune. Og nå fekk vi napp. I mai 1990 møttest medlemmar frå Museums- og stadnamnsnemnda i Kvitsøy, rådmann, skulesjef og Ryfylkemuseet for å drøfte eit muleg samarbeid.⁴ Alle var samde om at det var ein god tanke, og ein samla seg nokså snart om at huset og sjøhuset til Borghild Knudsen ville vera eit godt utgangspunkt for eit museumsarbeid. Det var Odd Svendsen som var skule- og kultursjef i Kvitsøy. Han var ein verdfull og entusiastisk museumsvenn gjennom mange år. Ryfylkemuseet laga skisse til museumsplan, og det var semje

om at arbeidet med å overta eigedomen i Leiasundet måtte vidareførast.

Men katastrofen kom. 28. oktober 1991 gikk grunneigaren laus på huset til Borghild Knudsen med gravemaskin. «Framfor augene på forbløffa kvitsøybuar blei eit 250 år gammalt verneverdig hus i Leiasundet med fullt innbu rasert med gravemas-kin», sto det i Aftenbladet.⁵ Fylkeskonservatoren var mållaus: «Er huset rive med alt innbu? Då reagerer eg som menneske, ikkje bare som fagmann. Eg klarer knapt å finna ord for dette, rivinga er ei ugjerning mot kvitsøybuen si historie og identitet.» «Det som skjedde i går har sjokkert hele befolkninga», sa ordførar Rolf Skretting.

Det var ein månad sidan Borghild Knudsen døydde. Grunneigaren hadde gitt Kvitsøy kommune frist til kl. 10.00 med å fjerne innbuet, da han mente huset tilhørte han. I intervju med Aftenbladet sa han at han var heilt ukjent med at huset skulle vera verneverdig. Kommunen kunne vise til at grunneigaren skriftleg var informert om at både bustadhuset og sjøhuset var vurdert som verneverdig. Det hadde dessutan vore drøftingar om kjøp av eigedomen, eller eventuelt make-skifte. Men drøftingane hadde ikkje ført fram. Sjølv om det blei fremja tankar om oppattbygging av huset, viste det seg snart at gravemaskinen hadde sett eit effektivt punktum for museumsplanane i Leiasundet.

MED BLANKE ARK

Etter kommunevalet i 1991 blei det vedtatt å utnemne ei kystkulturnemnd i Kvitsøy. Det endelige resultatet blei at kommunen i 1992 oppretta ei Museumsnemnd knytt til Oppvekst- og kulturstyret. Nemnda kasta auga sine på eit sjøhus på Grøningen, som var reist av hummerekspert Otto Ydstebø i 1959, og som hadde vore i bruk til 1977. Det var ikkje særleg vakkert, og heller ikkje i så god stand, men det låg greitt til og var til sals. Ein rapport Bygg-Kon AS utarbeidde for kommunen viste at sjøhuset tilfredsstilte dei tekniske krava som ein måtte stille om ein skulle ta det i bruk til museumsformål. På dette grunnlaget kjøpte kommunen sjøhuset. Det var i 1995.

Tanken var at første etasje i huset kunne brukast til museumsformål, medan underetasjen skulle stillast til rådvelde som ein verkstad for fiskarar. Sidefløya med hummarpark skulle brukast til hummarklekkeri. Eit optimistisk notat om arbeidsoppgåver og finansiering som Ryfylkemuseet utarbeidde konkluderte med opning i 1998.

Huset hadde ei grunnflate på 184 m². Dette var den hovudflata som var til rådvelde for museumsformål i 1. etasje. Loftet hadde eit tilgjengeleg areal på 114 m², medan sidefløya, som var eit tilbygg, var på 162 m². Bygg-Kon fekk i oppdrag å utarbeide ein plan for rehabilitering som hadde ein samla sum på snautt 1,5 mill. kr.

Engasjementet vokste, også hos Ryfylkemuseet. I oktober 1996 kalla ordføraren inn til eit stort møte for å presentere prosjektet «Utvikling av distriktsstilpasset oppdraget av hummerryngel for utsetting». Her lanserte vi tanken om å profilere museet som eit hummarmuseum ved sida av klekkeriet.

Dei næringsinteressene som blei knytt til rehabilitering av

sjøhuset gjorde at finansieringa nokså snart kom på plass. Men den plassen som blei att til museumsformål krympa, og det blei lagt liten vekt på å imøtekamma krav som ein må stille til museumslokale. Ambisjonane var likevel høge. På Kvitsøy såg ein for seg at museet skulle fylle ein nasjonal funksjon. Ryfylkemuseet fann grunn til å peike på kva krav som blei stilte til ein institusjon som ville kalle seg eit museum, og kva areal og tekniske installasjonar som var nødvendige for å dekke dei viktigaste behova.

KONGEBESØK OG MUSEUMSOPNING

Det skulle gå ennå ei stund før arbeidet med museet blei meir enn prat. I 2000 blei det oppretta ein formell samarbeidsavtale mellom Kvitsøy kommune og Ryfylkemuseet. Etablering av eit hummarmuseum var ein vesentleg del av denne avtalen. Det var også semje om å utarbeide ein kulturminneplan for kommunen. Føresetnaden var at kommunen og museet i fellesskap lukkast med å finansiere tiltaka. Avtalen blei året etter erstatta av ein ny avtale som følgje av statens politikk for konsolidering av musea i Norge. Kvitsøy Hummermuseum blei fra 1. januar 2003 organisert som ei avdeling under Ryfylkemuseet.

Det var Halldor Lønningdal som nå hadde overtatt ansvaret for museet i Kvitsøy kommune. Han tok fatt i arbeidet med stort pågangsmot, og blei ein svært aktiv samarbeidspartner. Alle sider ved museumsarbeidet blei tenkt nøye gjennom, også spørsmål om innsamling, registrering og magasinering av materiale. Men ein faktor av hittil ukjent storleik kom til å setta alle andre oppgåver enn dei som ført til synlege resultat til sides: Kongeparet ville besøke Ryfylke!

Dei kom til Kvitsøy 13. juni 2001. Der kom opning av hummarmuseet til å bli ein av hovudpostane i programmet, attåt besøk på kombisenteret, trafikkentralen og Lauritz Haaland-huset. Og sjølv om det ikkje var meir enn 20 minutt som var sett av til besøket på Grøningen, måtte det vera noe å vise fram. Stor dugnadsinnsats og kreativ bruk av fotomateriale og sjøbruksreiskap førte til at ein fekk til ei utstilling på rekordtid. Resultatet blei bra, og alle var nøgde både med seg sjøvile og samarbeidet. Men samtidig var det klart at dette berre var ein start. Ein hadde lukkast med å lage ei utstilling i all hast, og for små midlar. Men det hadde ikkje vore tid til å tenkje særleg verken på dei store linjene eller dei små detaljane i museumsarbeidet. Nå var det tid, særleg for dei store linjene.

Men det var ikkje museet, men kulturminneplanen som kom

til å stå i fokus. Og her blei det lagt ned mye energi i generelle omtalar av kulturminnevern og virkemidlar i arbeidet. Ryfylkemuseet etterlyste meir konkrete planar for kva tiltak ein ville gjennomføre i Kvitøy. Hausten 2002 blei det likevel vald ei styringsgruppe som skulle arbeide vidare med hummarmuseet, og Halldor Lønningdal utarbeidde ein «innhaldsprofil» for museet. Men det blei inga fart i arbeidet. Fokus var kanskje vel mye på det teoretiske, og ved Ryfylkemuseet svikta bemanninga i periodar. Det mest løfterike var at arbeidet med å gjera lokalet betre gikk framover ved hjelp av dugnadsinnsats og kommunale løvingar.

SLUTT PÅ SNAKKET

«Nå skal ord gjøres om til handling!», sto det i eit skriv som Ole Olsen og Arild Tveterås distribuerte i april 2004. Ole Olsen var ordførar, Arild Tveterås sjøvpoppnemnt museumsentreprenør. Dei ville vita kva ein skulle gjera, og kven som skulle gjera det. Grepet var å organisere grupper av frivillige som skulle ta i ferde med ulike oppgåver som registrering, vedlikehald, kaffikoking, utstilling og omvisingar. Initiativet fekk god oppslutning og det blei ein ny giv i arbeidet med hummarmuseet. Diskusjonen viste at det var ønske om at museet skulle spegle ein breiare horisont enn berre hummarfisket. Ryfylkemuseet stilte

På stutt varsel blei utstillinga frå kongebesøket reorganisert som ei sommarutstilling i 2004.

Etter omfattande rehabilitering av museumslokala, og ein gjennomarbeidd plan for vidare utvikling av hummarmuseet, blei første avdeling, utstillinga «Hummeren – frå teine til fat» opna under Kvitsøydagane, 3. juni 2006.

mann- og kvinnesterk, og lova å vera med. På stutt varsel fekk vi på plass ei reorganisert sommarutstilling i 2004. Eit godt mannskap av frivillige hjelparar gjorde at mye av arbeidet kunne gjerast på eit par dagar.

Resultatet blei ei utstilling over to etasjar. I 1. etasje blei det etablert ei utstilling om biologien til hummaren, med levande eksemplar i kar, og dessutan utstilling med materiale om humarfiske, hummareksporten og anna fiske. I 2. etasje blei det stilt ut ein båt og noe utstyr elles som var brukt i hummarfisket. Men dette var ikkje anna enn ein ny start. Framleis mangla den gjennomarbeidde planen for museet og, ikkje minst, gjennomføringa av han.

Det var store forventningar til bidraga frå Ryfylkemuseet. Fylkesordføraren blei mobilisert for å presse museet til å snu om på sine handlingsplanar. Fordelen med dette var at både kommunen og fylkeskommunen etter kvart også sjølv kom på banen med meir enn snakk. Det blei løyvd kommunale midlar til bygningsmessige arbeid, og fylkeskommunen lova regionale utviklingsmidlar til utstillingsarbeidet.

Vinteren 2005/2006 blei det lagt ned eit stort arbeid både frå Ryfylkemuseet, Kvitsøy kommune og den frivillige gruppa. Under Kvitsøy-dagane, 3. juni 2006, blei den første, permanente utstillinga opna av fylkesordførar Roald Bergsaker.

Fylkesordførar Roald Bergsaker (i midten med kjede) var ein viktig støttespeler i arbeidet med finansieringa av museet. Det var naturleg å be han gjennomføre den offisielle opninga av museet. Einar Nostvold orienterer.

I heile arbeidet med hummarmuseet har desse vore nøkkelpersonar. Frå venstre: Rønnaug Foss Alsvik, grafisk designar, Grete Holmboe, prosjektleiar og utstilingsdesignar, Trygve Brandal, dokumentasjon og manus.

Einar Næstvold har store kunnskapar om hummaren, og har vore drivkrafta i arbeidet med etablering av hummarakvariet i museet. Det er heller ingen som kan formidle kunnskapen som han.

Udstillinga handla om hummaren og hummarfisket, og hadde fått tittelen «Hummeren – frå teine til sølvfat». Det var ein suksess. Første sommaren var det 1500 som besøkte museet. Kvitsøy har kring 500 innbyggjarar.

Antikvar ved Ryfylkemuseet, Grete Holmboe, var prosjektleiari og hadde ansvaret for planlegging og utstillingsdesign, førstekonservator Trygve Brandal hadde det faglege ansvaret for manuskript og innhald, og Bindestrekken, v/Rønnaug Foss Alsvik var leigd inn som grafisk designar. Den praktiske gjenomføringa blei utført av Grete Holmboe i lag med medlemmar i venneforeininga, og med noe innsats frå handverkarane ved Ryfylkemuseet. Resultatet blei ei utstilling som heldt høgt nivå, men som også kosta ressursar. Dei direkte utgiftene over rekneskapen til museet var på snautt 400 000 kroner. I tillegg kom utgiftene til bygningsmessige arbeid og elektrisk installasjon, som Kvitsøy kommune betalte. Arbeidsinnsatsen til Ryfylkemuseet blei rekna til ca. 215 000 kroner. Den frivillige innsatsen kom i tillegg. Vi tar ikkje for sterkt i om vi reknar den samla innsatsen til 1 mill. kroner. Tilskottet frå fylkeskommunen var på 250 000.

Det hadde gått 10 år sidan tanken om eit hummarmuseum på Grøningen var lansert. Nå var vi i mål med første steget i eit museum som alle hadde ambisjon om at skulle bli eit museum som peika ut over og ville ha interesse langt utanom Kvitsøy. Den historia som Kvitsøy var ein del av hadde både nasjonal og internasjonal interesse. Målet var å formidle kunnskapar om ei livsform som både i tid og rom var framand for mange som lever i dag, men som kunne gi folk på Kvitsøy og tilreisande kunnskap om og opplevingar av levd liv.

FRÅ TEINE TIL SØLVFAT

Sjølv hummarutstillinga fylte halvparten av arealet i første etasje i sjøhuset. Det sentrale elementet var akvariet midt i rommet, der det blei sett ut levande hummar i ulike livsfasar. Møtet med den levande hummaren var ein sikker suksess hos alle besøkande. Kring veggane blei det biologiske livslaupet til hummaren forklart, det blei orientert om forsking på hummaren, og det blei stilt ut reiskap, utstyr og fotomateriale om hummarfisket, hummarparkane og hunmmareksporten. Siste seksjonen prøvde å seia noe om kva hummarfisket hadde betydd for Kvitsøy. I eit hjørne blei det installert ei lita medieavdeling der det m.a. blei kjørt filmar på ein skjerm.

I andre enden av lokalet, mot sjøen, blei det sett av plass til

møte og undervisning. I tilknyting til dette blei det innreia eit lite kjøkken, og ut mot inngangspartiet ein smålåten resepsjon. Veggplassen blei nytt til ei framstilling av hummaren på fat, slik Kvitsøy-buen åt han – med kvit saus og potet til.

Det blei ei flott utstilling, med godt fagleg innhald og høg teknisk og estetisk kvalitet. Og han blei eigentleg ikkje så dyr. Heile arealet er på ca 165 m². For litt påkosta utstillingar blir det i dag rekna ein kvadratmeterpris på ca 25 000 kroner. Skulle vi lagt ein slik sum til grunn, ville vi ha brukt 4 mill. kr. Vi greidde oss med ein fjerdedel, og da var lyset i 2. etasje alt betalt. Det var greitt, for Kvitsøy-buen meinte ein ikkje kunne stoppe med dette.

NESTE STEG – ÅRET RUNDT PÅ FISKE

Medan første etasje skulle hande om hummaren, var det meinings å setta hummaren inn i ein større samanheng i andre etasje. Vi lukkast med å få nye 250 000 i støtte frå fylkeskommunen, Kvitsøy kommune var med vidare og dugnadsgjengen stilte opp på nytt. Arbeidet med neste steg i utviklinga av hummarmuseet kom raskt i gang, og 4. juni året etter, altså i 2007, var det ny utstillingsopning på hummarmuseet. Utstillinga fekk tittelen «Året rundt på fiske», og det var dei same folka som

Eit år etter den store opninga av hummarmuseet, kunne andre avdeling, utstillinga «Året rundt på fiske» opnast. Her blei hummarfisket sett inn i ein storre samanheng, der heile breidda i utnyttinga av ressursane i havet blei formidla.

Stor stas for venner og samarbeidspartnarar da vi kunne feire opninga av ny utstilling i 2007. Det er ordførar Ole Olsen som held takketalen. Dei som har kome med på bildet er frå venstre (ved bordenden): Torleif Torgersen, May Tove Olsen, Ingrid Pettersen, Einar og Magne Nordbø, Paul Børresen, Gunnleiv Engelsvoll, Lauritz Ydstebø, Lorenz Olsen og Torleif Ydstebø. Ståande: Ordførar Ole Olsen. På venstre sida av bordet ser vi Trygve Brandal og Berner Høie og bakhovudet til Arild Tveterås og ein til som vi ikkje tar att.

Ordføraren hadde ordna med T-skjorter og capsar som opningsgåve. Her er det Bernhard Høie som prøver capsen. Trygve Brandal til høgre.

hadde ansvaret for denne utstillinga som utstillinga om hummaren året før.

Andre etasje er eit loft med skråtak. Golvarealet er altså noe avgrensa i forhold til første etasje, men nisjane inn mot skråtaket eigna seg godt for utstillingsformål. Publikum blei møtt med eit oversyn over årssyklusen i fiskeria, der også jordbruksnæringa var godt representert. Det var også anna avdeling i museet der det så langt var lagt ned tilsvarende innsats i utstillingsarbeid. I prosjektrekneskapen blinka det røde tal både i 2006 og 2007.

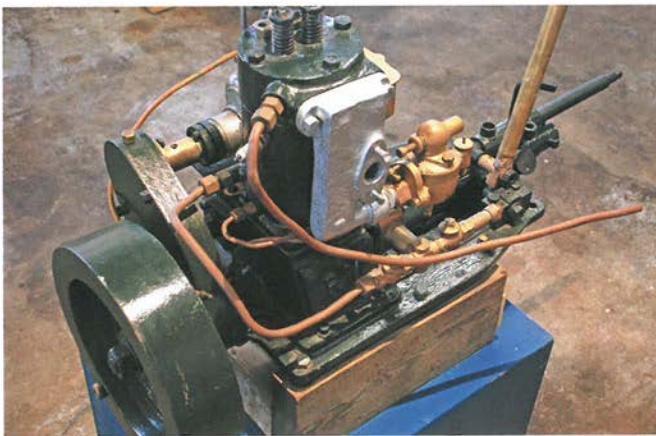
Opninga var ikkje like storstilte denne gongen. Fylkesordføraren blei ikkje beden. Men det var stor stas likevel med talar og bevertningsdikter, gode vener, samarbeidspartnarar og dugnadsfolk, og ordføraren delte ut T-skjorter og Kvitsøy-caps.

Våre utgifter var om lag dei same som for hummarutstillinga, utgiftene til kommunen noe mindre. I vår målestokk var det etter kvart lagt ned ganske store ressursar i museumsavdelinga på Kvitsøy. Det var ingen avdeling i museet der det så langt var lagt ned tilsvarende innsats i utstillingsarbeid. I prosjektrekneskapen blinka det røde tal både i 2006 og 2007.

Og så var ein vel i mål med Kvitsøy hummermuseum? Men nei, ein var ikkje det. Det var ein underetasje der det tok til å samle seg opp motorar, utstyr og anna som hørte til fiskeflåten til. Dette skulle det og bli utstilling av.

TREDJE OG FØREBELS SISTE STEG

Erfaringane, og behovet for budsjettkontroll, gjorde at arbeidet med underetasjen blei lagt på vent til vi var sikre på at finansieringa var på plass. Men det tok ikkje så langt tid. På nyåret 2009 var det klart at både fylkeskommunen og Kvitsøy kommune var villige til å bidra til at også siste delen av hummar-

Frå utstillinga «Båten og motoren» i underetasjen, ein RM, 3HK, bensinmotor produsert av Reilstad Motorfabrikk på Finnøy.

museet skulle komma på plass, og arbeidet med utstillinga «Båten og motoren» blei intensivert våren 2009. Dette var eit noe mindre krevjande prosjekt enn dei to føregåande, og sluttfasen i arbeidet, montering av utstillinga, blei gjennomført på ei lita veke i slutten av mai. Utstillinga blei opna som ein del av sesongopninga av museet 14. juni.

Det er fleire interessante motorar som er utstilte i underetasjen, saman med instrument og utstyr som blei brukt i fiskeflåten, og ein typisk Kvitsøy-båt. Det er dessutan sett av plass til ein liten verkstad for preparering og istandsetting av gjenstandar, og det er ein arbeids-/møtekrok for dei som arbeider med motorane. Målet er at dei motorane som er utstilte skal kunne startast.

Utstillinga er illustrert med praktfulle foto m.a. av den kjente landskapsfotografen Anders Beer Wilse (1865–1949).

EIT MUSEUM I UTVIKLING

Det er tatt eit stort løft for å etablere hummarmuseet på Kvitsøy. Romslege løyingar er stilt til rådvelde frå Rogaland fylkeskommune og Kvitsøy kommune, og staben ved Ryfylke-museet og dei som har stilt opp som frivillige har lagt ned ein betydeleg arbeidsinnsats. Resultatet er blitt eit av dei best utvikla utstillingstilboda i Ryfylke. På til saman ca. 480 m² blir det gitt eit breitt kunnskaps- og opplevelingstilbod med grunnlag i sentrale delar av historia om liv og verksemd på Kvitsøy.

Vi håper det er blitt eit museum som innetter styrker med vitet om identiteten og tilhöringa til dei som bur i Kvitsøy, og som utetter kan vera eit bidrag til omdømmebygginga, og som såleis er med på å auke bulysta og gjera Kvitsøy til ein attraktiv stad å besøke.

Men vi er ikkje i mål. Ambisjonen var å bygge eit museum som hadde interesse langt ut over Kvitsøy. Interessa for museet, og tilbakemeldingane frå dei som har besøkt museet, tyder på at vi har nådd det målet. Da Norges Museumsforbund avvikla sitt landsmøte i Stavanger 2008 var Kvitsøy eit av ekskursjonsmåla. Dei som var med dit var fagfolk med høg kompetanse i museumsarbeid. Kvitsøy kommune og dei frivillige var med og tok vel i mot utsendingane, og tilbakemeldingane var svært gode. Men vi må sannkjenne at fokus har vore på utstillingsbygging. Det har ikkje vore tid til noe særleg omfattande dokumentasjonsarbeid ut over det som har vore nødvendig for å få fram eit tilfredsstillande grunnlag for produksjon av utstillingane. Noe slikt arbeid blir utført i tilknyting til denne årboka, men det burde vore gjort mye meir, særleg innsamling av minnemateriale i form av livslausintervju og anna. Men det finst også arkivmateriale og foto- og filmmateriale som burde vore sikra for ettertida.

Også formidlinga kan utviklast vidare. Til nå har museet berre hatt faste opningstider på søndagar. I sommarsesongen bør det vera grunnlag for meir. Med kjøpet av fiskemottaket, nabosjøhuset, opnar det seg utvegar til eit meir omfattande tilbod. Dette vil det bli arbeidd med framover. Hummarmuseet har dessutan eit stort potensiale for undervisninga, og det er eit mål å utvikle undervisningsopplegg for ulike alderstrinn. Vi ønskjer også å tilrettelege eit tilbod for nettbrukarar.

Den store tanken var dessutan at sikring og tilgang til kulturminne utanom museet skulle vera ein del av dokumentasjons- og formidlingsarbeidet. Dei mest iaugefallande bygverka er fyret, som står i Ydstebøhavn, og steinkorset opp frå Leiasundet. Ein svært viktig del av hummarfisket var hummerparkane. Dette var overbygde plassar for oppsamling hummer for eksport. Lokale fiskarar og fiskarar frå distriktet leverte levande hummar til oppkjøparar som åtte hummerparkane. Dei største kunne romme opp til 50.000 hummar. I tillegg finst bustadhus, sjøhus og andre uthus, oppotreksplassar, steingjerde og kulturlandskapet generelt som er viktig for å forstå levemåten.

Det er såleis nok av oppgåver å ta fatt i ennå. Men med dei avgrensa ressursane som er stilt til rådvelde for museums-

og kulturvernarbeid i Ryfylke, må Ryfylkemuseet nå prioritere arbeidsoppgåver andre stader ei stund. Men det betyr ikkje at vi skal gløyme Kvitsøy. Arbeidet med hummarmuseet har vore eit gildt og givande arbeid i lag med gode samarbeidspartar i Kvitsøy, så vi håper det ikkje går altfor lang tid før vi er i gang med å løyse nye oppgåver.

Roy Høibo (61) er direktør ved Ryfylkemuseet.

Notar

- 1 Hovudkjeldene til denne artikkelen er å finne i saksarkivet til Ryfylkemuseet.
- 2 Stavanger Aftenblad 11.11.1989
- 3 Fylkeskulturstyret i Rogaland: Fylkesplan for kulturminner, del 1 og 2, 1989
- 4 Museums- og stadnamnsnemnda var peika ut i 1983, og hadde samarbeidd med Inge Særehim ved Høgskulesenteret om ei stadnamninnssamling i Kvitsøy. Dette var likevel ikkje det første bevaringsinitiativet i Kvitsøy. På 70-talet hadde skulen stått bak ei innsamling av gjenstandar knytt til sjøbruk og fiske. Desse hadde stått lagra ein periode, men var så levert attende til eigarane. Idrettslaget hadde på same tid opprettet ei foto- og historieavdeling og bygt opp ei fotosamling og eit klyppparkiv.
- 5 Stavanger Aftenblad 29.10.1991

Kvitsøy hummermuseum er blitt ei av dei beste museumsavdelingane til Ryfylkemuseet. Her er det eit breitt kunnskaps- og opplevingstilbod med høg fagleg standard. På bildet ligg «Brødrene af Sand» til kai framfor museet.

Reis til Kvitsøy

Det er ikkje så vanskeleg å komma seg til Kvitsøy. Frå Mekjarvik går det 9 ferjer om dagen til kvardags, 6 laurdag og søndag. Ferjeturen tar ein halvtime og det er råd å få seg ein kaffekopp undervegs. Frå Skudeneshavn er det 4 ferjeavgangar om dagen og ei ekstra kveldsrute på sondagar. Turen frå Skudeneshavn tar tre kvarter.

Ferja landar på austsida av Kvitsøy. Derifrå går det godt an å spasere inn til Ydstebøhavn, men vil ein til Leiasundet eller oppom kyrkja må ein ha transport. Det går fint an å ta med bil, med det er enda finare å sykle.

VERD Å SJÅ

Utanom hummarmuseet bør ein få med seg utsikten frå fyret og trafikkstasjonen og besøke kyrkja og steinkorset i Leiasundet. For å komma til hummarmuseet må ein gå gjennom Ydstebøhavn og ut på ein landfast holme (Grøningen) vest for tettstaden. Det er elles fint å rusle rundt i Ydstebøhavn, og det er opparbeidd gode turstiar som gir fine høve til å oppleve Kvitsøy-naturen tett på.

MAT OG SENG

Kvitsøy turistsenter attmed ferjekaien tilbyr overnatting og mat. Sommarstid er det også kafé i Kystgalleriet midt i Ydstebøhavn og det er kiosk på gamlekaien som også tener som gjestebrygge. Coop har butikk i Ydstebøhavn.

For opningstider og ferjeruter sjå heimesida til Kvitsøy kommune:

www.kvitsoy.kommune.no.

Sjekk eventuelt ferjerutene hos Tide:
www.tide.no.

Skal du ha med deg bil tilbake frå Kvitsøy bør du bestille plass. Opningstidene til museet ligg elles på heimesida til museet:

www.ryfylkemuseet.no.

Nybygget på Sand under oppføring. Slik såg det ut på forsommaren 2008. Vi kunne flytte inn i januar 2009. Nybygget rommar verkstader, magasin, atelier, kontor og møterom og er eit stort løft for arbeidsvilkåra ved museet.

Årsmelding 2008

Vedtatt av styret i møte 17. mars 2009

Den overveldande hendinga i 2008 var at vi fekk realisert planen om eit bygg for verkstad-, arkiv-, magasin-, produksjons- og kontorfunksjonar. Behovet for eit slikt bygg blei tatt opp alt i 1989. Innflytting kunne skje i januar 2009. Det tok såleis 20 år, det er det største enkeltiltaket i museet si historie og det fører til eit viktig løft for arbeidsvilkåra.

Men det har også vore tid til å arbeide med andre oppgåver. Nedanfor følger eit samandrag av noen hovudresultat av arbeidet i 2008:

- Etter å ha vore under arbeid sidan 2003 kunne læreverket «Bergteken» lanserast i mars. Verket består av ei songbok på 165 sider, med vedlagt CD, og eit emnehefte på 221 sider. Verket fekk god mediemarksemd og er blitt presentert på «Samspelet», møteplassen for Den Kulturelle Skulesekken i Rogaland.
- Med støtte frå Stavanger 2008 har vi gjennomført eit prosjekt kalla «Stavkonstruksjonen» med fleire delprosjekt: Kurs i skjering av materialar og reising av stavbygg, utstillinga «Kunst i stav og stav i kunst», og seminar om stavkonstruksjonen med avsluttande gjenreising av naustet på Kolbeinstveit. Utstillingsprosjektet oppnådde stor merksemd endatil i NRK Fjernsynet.
- Arbeidet med å vedlikehalde den antikvariske bygningsmas-sen som vi arva frå Rogaland Folkemuseum krev store res-sursar. Den største oppgåva dette året har vore restaurering av husmannsplassen Røynevarden. Her har vi oppnådd ekstern finansiering i tillegg til eigne ressursar, og det er gjort eit omfattande og høgt kompetent arbeid for å ta vare på eit viktig husmannsminne. Fokuset på husmannsplassen blei følgt opp med eit temanummer av Folk i Ryfylke, der Røynevarden og husmannsplassen Bakken på Rennesøy var utgangspunktet.
- Vi har sluttført prosjektet «Kjeldeskaping og kunnskapsopp-bygging i bygningsvernet» og utgitt handbok i dokumenta-

sjon av bygningar. Arbeidet har skjedd i nært samarbeid med det nasjonale nettverket for bygningsvern og handverkskom-petanse som vi leiar.

- Vi har lukkast med å vidareføre eit breidt publikumstilbod: Innafor den såkalla konsoliderte museumseininga for Ryfylke har vi ansvar for 20 ulike avdelingar. På 9 av desse var det faste opningstider i sommarsesongen. I tillegg er det avvikla innpå 50 ulike arrangement som spenner frå fagtunge semi-nar til populære opplevingskveldar.
- Det blir drive eit systematisk og kontinuerleg arbeid for å katalogisere, sikre og ordne samlingane til museet. Dette er eit omfattande arbeid, som må halde fram, men som år for år gjer museet til eit viktigare samfunnsmilne.
- Arbeidet med ordning og digitalisering av fotoarkivet har ført fram til vår første nettutstilling: http://www.fotonettverk-rogaland.no/plain/nettutstillingar/alice_archer
- Ryfylkemuseet driv ei relativt omfattande forskningsverksemnd. Dette kjem klårast til uttrykk gjennom bygdebokarbeidet vi utfører for Suldal kommune, men det går fram av resultatrap-porten at det også blir produsert kunnskap som blir formidla på andre måtar.
- To interne tiltak har styrka den interne drifta av museet. Vi har i år utarbeidd ny internkontroll, HMS handbok, for museet og vi har inngått avtale med Kultur IT om fulldrift av dataanlegget og utskifting og oppgradering av utstyret. Med unntak for innkjøringsproblem for enkelte program som blir brukt på folkemusikkarkivet, har dette gitt oss sikrare drift og større datasikring.

ORGANISERING AV VERKSEMDA

Museet er sidan 1991 organisert som ei sjølegeigande, privat stifting. Styret blir oppnemnd av venneforeininga til museet, kommunane i Ryfylke, Rogaland fylkeskommune og dei til-sette.

Venneforeininga

Etter endringar i lov om stiftingar blei medlemmane til museet frå 2007 organisert i ei venneforeining. Ved årsskiftet var det 425 som hadde fornya medlemskapen sin i venneforeininga gjennom betaling av årspengar. Det var 23 færre enn året før. Dei registrerte medlemmane fordeler seg slik mellom dei enkelte kommunane i Ryfylke:

Kommune	2007	2008
Forsand	4	5
Strand	14	14
Hjelmeland	48	44
Suldal	152	143
Sauda	54	52
Finnøy	38	34
Rennesøy	30	29
Kvitsøy	5	5
Andre	103	99
SUM	448	425

Det blei halde årsmøte for medlemmane på Håland i Erfjord 31. mars.

I styret for venneforeininga sit Audun Rake (leiar), Strand, Jorunn Strand Vestbø, Finnøy og Kristoffer Nødland, Sauda. Solveig Sande, Kvitsøy og Anne Tove Ingvaldstad, Hjelmeland er varafolk.

Styret

Styret har 13 medlemmar:

For medlemmane (valde på årsmøtet til venneforeininga):

Terjer Hidle, Finnøy (leiar) Vara: Audun Rake
Kristoffer Nødland, Sauda Vara: Lars Olav Fatland

For kommunane (valde av kommunestyra):

Tove Nedrehagen,
Forsand (til 23.09) Vara: Reidar Thu
Thor Håland,
Forsand (frå 23.09) Vara: Reidar Thu
Einar Berge, Strand Vara: Birgit Hjelbak

Ingjerd Nicolaysen,

Hjelmeland

Tormod Skeie, Suldal

Gro Voldner Birkeland,

Sauda

Heidi Skifjell, Finnøy

Bjørg Vestbø, Rennesøy

Anders Nordbø, Kvitsøy

Vara: Olav Hetland

Vara: Kari Vaage Gjuvsland

Vara: Knut Risvold Aalvik

Vara: Grethe Kolbjørnsen

Vara: Christoffer Hausken

Vara: Monika Høie

For fylkeskommunen (valde av fylkestinget):

Ellen Solheim

Vara: Rune Tvedt

For dei tilsette:

Trygve Brandal

Vara: Sanja Ignjatic

Åshild Marie Øverland

Vara: Ruth Anne Moen

Styret har hatt tre møte og behandla 21 saker.

Arbeidsutvalet (Terjer Hidle, Tormod Skeie, Einar Berge, Ellen Soheim og Trygve Brandal) har hatt eitt møte og behandla 4 saker.

Tilsette

Museet har i meldingsåret hatt desse tilsette:

Faste stillingar:

Roy Høibo, direktør

Sanja Ignjatic, kontorleiar

Trygve Brandal, førstekonservator/avdelingsleiar med ansvar for formidling og samlingar (80%)

Åshild Marie Øverland, formidlar

(permisjon til 18.08, deretter 60%)

Bård Kleppe, vikar formidlar (til 21.06)

Grete Holmboe, antikvar/avdelingsleiar bygningsavdelinga

Kjell Johnsen, museumshandverkar/driftsleiar

Sven Hoftun, museumshandverkar/driftsteknikar

Ruth Anne Moen, konservator med ansvar for folkemusikkarkivet

Timeløna:

Maria Corazon A. Dørheim, reinhaldar (ca 20%)

Styret på synfaring i Forsand, her samla framfor sjøhuset i Bergevik. Frå venstre: Trygve Brandal, Gro Voldner Birkeland, Åshild Øverland, Kristoffer Nødland, Eva Landre meling (vert og kulturleiar i Forsand), Terjer Hidle, Bjørg Vestbø, Ellen Solheim og Ingjerd Nicolaysen.

Prosjektstillingar:

Ernst Berge Drange, førstekonservator, bygdebokforfattar
Bernd Elmies, konsulent, katalogisering (20%),
prosjektmedarbeidar bygningsvern (60%)
Randy H. Riecke, handverkar (80%), til 12.02
Kristin Bolstad, prosjektmedarbeidar bedehusprosjektet,
frå 03.11

Sesongtilsette, ekstrahjelp og korttidsengasjement:
Laurentsa Wigestrond, museumsvert
Ellen Jensen Roalkvarn, omvisar
Sveining Søyland Moen, museumsvert

Birte Jelsa, museumsvert

Kristin Hotvedt, museumsvert

Irma Weerstand De Wildt, omvisar

Nils Nikolai Havrevoll, museumsvert

Vanja Ignatovic, museumsvert og ekstrahjelp

Hanna Yusuf Hussein, kokke

Tove Solheim, musikar

Åshild Vetrhus, songar

Anne Elisebeth Skogen, forteljar

Kristin Heggland Randa, gartnerar

Ane Sandal Solberg, reinhaldar

Gunvor Bakka, omvisar

Kari Vaage Gjuvslund, songar
Frode Kristensen, museumsvert
Marie Meidell Kristensen, museumsvert
Saedo Mohamoud Hussein, reinhaldar
Lars Steinbru, målar
Bård Drange, museumsvert
Anita Svendheim, museumsvert
Melissa Weerstand, museumsvert
Steinar Rygg, instruktør
Ingunn Grimstad Klepp, foredragshaldar
Mirkamil Abdulhakim, musikar
Oddwar Rønning, omvisar
Marian Langenberg, museumsvert
Tobias Ten Napel, museumsvert
Diandra Langenberg, museumsvert
Jon Jelmert, instruktør
Steinar Ofsdal, instruktør
Lajla Renate Storli Buer, instruktør
Arngunn Bell Timemes, instruktør
Magnus Womnen, instruktør
Halvor Håkanes, instruktør
Gosse Klaas Ten Napel, musikar
Ellen Synnøve Hoftun, julenis
Sara Hrund Brynjarsdottir, ekstrahjelp

Praksisplass

Sindre Øydvinn, Sauda vidaregåande skule.

Til saman har museet hatt arbeidsgjevaransvar for 13 årsverk, praksisplass ikkje medtatt.

Sjukefråveret har vore på 3,63%. Det er ein reduksjon frå 4,85% i 2007.

Frivillig arbeid

Summen av den frivillige innsatsen er vanskeleg å dokumentere, men oversynet nedafor viser at han er ganske omfattande:

Venneforeininga for Brødrene af Sand utfører eit stort arbeid for å halde «Brødrene af Sand» i drift. Til arbeidet med rigging/nedrigging og vedlikehald reknar venneforeininga årleg kring 500 dugnadstimar. I tillegg kjem den frivillige deltakinga i seglingar med fartøyet.

På Kvitsøy er det etablert ei stor gruppe som deltar aktivt i arbeidet med å bygge opp og drive Hummarmuseet der.

Marie og Frode Kristensen overtok som vertskap på Kolbeinstveit sommaren 2008. Dei heldt fram også sommaren 2009. På Kolbeinstveit byr vi på omvisingar, utstillingar, butikk, kontakt med dyr, servering og turar med «Suldalsdampen». Staden er svært populær hos publikum.

På Rennesøy har folk frå bygdekvinnelaget og historielaget tatt på seg vertskapet på Bakken.

På Håland har Erfjord grenadautval nemnt opp eit gardsstyre som deltar i arbeidet med tilsyn og stell av hagen.

Bygdekvinnelaga i Hjelmeland, Erfjord og Suldal hjelper oss med hovudreingjering i Viga, på Håland og på Kolbeinstveit.

Museet drar også nytte av frivillig innsats i arbeidet med den frukthistoriske hagen i Viga. Rogaland fruktdyrkarlag stiller med ein representant i faggruppa for hagen.

I Sauda er det eit museumslag knytt til industriarbeidarmuseet. Museumslaget har i meldingsåret særleg engasjert seg i arbeidet for vern og bruk av Søndenå kraftstasjon, den såkalla Stasjon 3.

Vi har eit samarbeid med Foreininga Suldalsdampen om seglingar med D/S Suldal på Suldalsvatnet.

I arbeidet med etterreising, dokumentasjon og vidareføring av den handlingsborne tradisjonskunnskapen i bygningsfaga er vi heilt avhengige av at tradisjonsberarar og informantar stiller opp og er med oss i arbeidet. I år har det vore stor innsats i arbeidet med kulturhovudstadsprosjektet «Stavkonstruksjonen», og det har vore tokedugnad på Røynevarden.

I tillegg til dette har ei rekke enkeltpersonar stilt opp for oss i arbeidet med ulike arrangement.

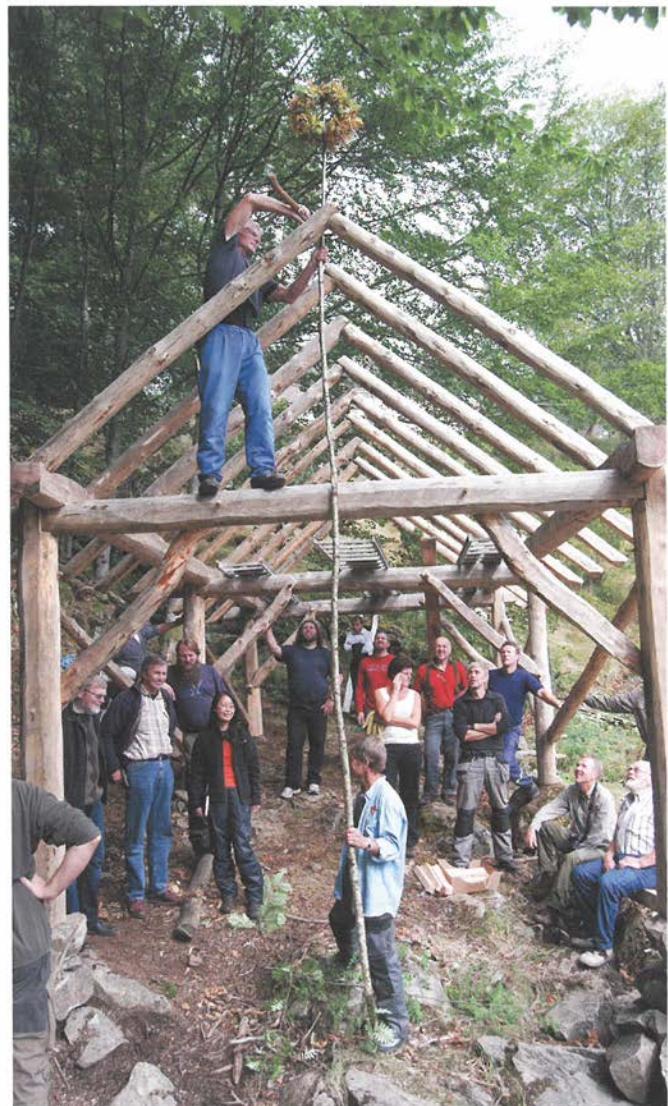
Kvalitetssikring

Museet driv eit systematisk HMS-arbeid i samarbeid med Ryfylke HMS-senter. Det blir kvart år utarbeidd ein samarbeidsplan som lister opp dei tiltaka ein tar sikte på å gjennomføre.

Det er i år utført eit større arbeid for å utarbeide ei HMS-handbok. Vi har dessutan meldt oss inn som IA-bedrift, det vil seia at vi har opprettet avtale med NAV om å vera ein inkluderande arbeidsplass. Innmeldinga vil bli følgt opp med kursing og iverksetting av praktiske tiltak i 2009.

Det blir frå overordna styresmakter stilt krav om eit stort utval planar for verksemda. Med grunnlag i slike planar utarbeider vi kvart år rullerande handlingsprogram og årsplanar. Revidert plan for innsamling og forsking blei godkjent av styret i møte 14. mars.

For å vedlikehalde og utvikle kompetansen til dei tilsette prøver vi å delta på møte, kurs, seminar og konferansar innafor aktuelle fagområde, og vi oppmuntrar dei tilsette til å ta på seg verv i nasjonale og internasjonale organisasjonar for på den

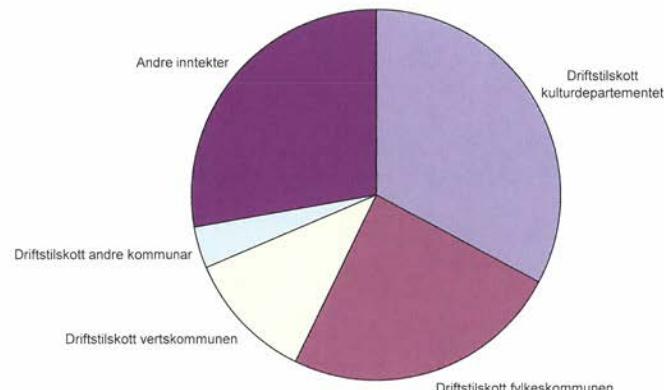
Med støtte frå Stavanger 2008 gjennomførte vi eit prosjekt kalla «Stavkonstruksjonen» med fleire delprosjekt. Her blir fokuset på stavkonstruksjonen avslutta med gjenresing av naustet på Kolbeinstveit. Prosjektet var ein viktig milepel i arbeidet med å bygge opp kompetanse om tradisjonshadverk.

måten å få rimeleg tilgang til informasjon og kompetanseutviklende aktivitetar. Dei fleste av dei fast tilsette og ein vikar har deltatt på slike aktivitetar i 2008. Detaljert oversyn over delta-kinga finst i resultatrapporten til styret.

Rammevilkår

Inntektene til museet er driftstilskott fra Kulturdepartementet, fylkeskommunen, vertskommunen Suldal og andre kommunar i Ryfylke, ulike former for prosjekttilskott, tilskott til særlege tiltak og eigeninntekter i form av billettinntekter, medlemspenningar, sal, kurs m.v.

Det er særleg Museumsreforma som har gitt grunnlaget for den veksten i løvingane som museet har fått dei siste åra. Museumsreforma er eit statleg program for vidareutvikling av musea. Summen av bokførte inntekter var på vel 9 mill. kr. Av dette utgjord driftstilskotta 6,5 mill. kr. Fordelinga av inntektene til museet kan framstilla slik:

Kulturdepartementet understrekar i sitt tildelingsbrev at «fylkeskommunane, vertskommunar og kommunar som nyt godt av kompetansen, formidlinga og andre tenester frå musea, har eit grunnleggjande delansvar for finansieringa av musea». Det går fram av figuren at kommunane ikkje tar dette ansvaret inn over seg. Utanom vertskommunen Suldal er det berre Sauda kommune som gir eit driftstilskott av noe omfang (200 000 kr.). Men vi er også skuffa over at Suldal kommune ikkje regulerer sitt driftstilskott i takt med pris- og lønnsveksten.

Det betyr i røynda at tilskottet frå vertskommunen minkar år for år.

Museumsbygg

Dei første planane for eit byggeprosjekt som skulle omfatte magasin, verkstad og kontor blei lagt fram i 1989. Ved utgangen av meldingsåret var huset ferdig, berre noen mindre arbeid og innflytting sto att.

Huset har ei grunnflate på 375 m², er bygt i 2 ½ etasje og har eit totalareal på 900 m². Det gir rom for verkstad, inntaksrom, magasin og arkiv i første etasje, atelier, møterom og kontor i andre etasje, og lager, teknisk rom, møterom og ein hems i tredje etasje. Bygningsavdelinga, folkemusikkarkivet og dei prosjektilsette har fått rom i nybygget. Leiinga, administrasjonen og den utoverretta verksemda har rom i Nesasjøhuset som framleis skal vera publikumsbygget på Sand.

Samla kostnad for nybygget er rekna til 23,4 mill. kr. Bygge-rekneskapen er ved årsskifte ikkje avslutta, men alt tyder på at vi skal komma i mål med byggeprosjektet innafor budsjettet. Bygget er finansiert med tilskott på 7,8 mill. kr. frå kvar av partane Kultur- og kyrkjedepartementet, Rogaland fylkeskommune og Suldal kommune.

Desse har deltatt i realiseringa av prosjektet:

Arkitekt	Per Fremmersvik, Kon-Sul AS, Sand
Interiørarkitekt	Grete Holmboe, Ryfylkemuseet
Prosjekteringsgruppa	Boye og Waage AS og Rambøll Norge AS, begge Stavanger
Byggeleiar:	Inge Hoftun, Kon-Sul AS

Grunn og betong	B&G Suldal
Ventilasjon	Klima og Energiteknikk, Sauda
VVS	Svein Klungtveit, Sand
Elektro	Sauda installasjon
Maling og tapetsering	Fjeldskårstad Golv, Kopervik
Heis	TKS Heis, Nærø
Telefon og data	Umoe IKT og Relacom

MUSEET SOM SAMFUNNSMINNE

Den ene, store oppgåva til musea er å vera *samfunnsminne*. Dette gjer vi gjennom å drive med innsamling, dokumentasjon, forsking og bevaring.

Bygningar

Bygningssamlinga til Ryfylkemuseet er relativt stor. Ved utgangen av meldingsåret var talet på antikvariske bygningar i eiga til museet 55. Bygningane fordeler seg slik på dei ulike avdelingane:

Kommune	Stad	Tal bygningar
Hjelmeland	Viga	10
Suldal	Håland	3
	Jelsa	1
	Sand	1
	Kvæstad	1
	Ritland	4
	Kolbeinstveit	12
	Øystad	2
	Røynevarden	6
Sauda	Hustveit	11
	Åbo-byen	2
	Slettedalen	1
Rennesøy	Bakken	1
	SUM	55

Den store bygningssmassen reiser utfordringar av to slag: Den eine er å ha tilstrekkeleg kapasitet til å kunne drive eit tilfredsstillande restaurerings-, pleie- og vedlikehaldsarbeid. Den andre er å ha tilfredsstillande kompetanse til å kunne drive ei truverdig forvalting av bygningssamlinga.

Gjennom systematisk arbeid sidan 1995 har vi etter kvart bygt opp god kompetanse på bygningsvern. Vi er tildelt rolla som ansvarsmuseum for Nasjonalt nettverk for bygningsvern og handverkskompetanse på museum (Byggnettverket). Kompetansehevinga har ført til at vi har fått eit meir realistisk bilde av tilstanden til bygningane. Denne er dessverre dårlegare enn vi tidlegare har rekna med, og det er avdekka eit stort etterslep på vedlikehald. Vi ser også at endring mot eit våtare og mildare klima aukar behovet for vedlikehald og reparasjon av bygningane våre.

Med den nye handverkarstillinga frå 2007 har vi fått ein god auke i kapasiteten. To handverkarstillingar er likevel ikkje noen overdriven bemanning for å ta vare på ein slik bygningssmasse,

men med tillegg av noen prosjektfinansierte krafttak, håper vi at dette skal vera tilstrekkeleg til å halde forfallet på avstand. I 2008 er den største ressursen sett inn på å redde bygningane på husmannsplassen Røynevarden i Suldal. Arbeida der, med unntak av loa, er meste ferdige ved utgangen av meldingsåret.

I perioden 2005–2008 finansierte ABM-utvikling eit prosjekt kalla «Kjeldeskaping og kunnskapsoppbygging i bygningsvernet», som har hatt til formål å heve både kompetansenivået og praksisen i arbeidet med dokumentasjon av museumsbygningars og arbeidet med dei. Prosjektet er initiert og gjennomført i samarbeid med Byggnettverket, og blei avslutta i 2008 med publisering av ei Handbok i dokumentasjon av bygningars.

Arbeidet med restaurering av Røynevarden har gått over fleire år, men nærma seg slutten i 2008. Her er taket på nystova ferdig. Dei som var med på arbeidet: Bernd Elmies, Kjell Johnsen, Birger Sandvik, Ola Sandvik, Sven Hoftun og Ragnar Djuvik.

«Brødrene af Sand» med høg partyfaktor ved kai i Stavanger. Vi har ligge ved kai under oljemessa i Stavanger eit par gonger, og har oppdagat at det er lettjente pengar til vedlikehald og drift av båten. I fjor var det Ingrid og Dagfinn Grov som tok på seg jobben med å vera vertskap.

Fartøy

Museet eig 12 mindre båtar og Ryfylke-jekta «Brødrene af Sand».

Venneforeininga for «Brødrene af Sand» har også i 2008 tatt hovudansvaret for drifta av fartøyet og har lagt ned eit stort arbeid med vårpuss og anna vedlikehald, rigging for sesongen og nedrigging og klargjering for vinteropplag. Venneforeininga har tilsyn med fartøyet medan det ligg i vinteropplag.

Etter 12 års innsats ser vi likevel slitasjeproblem i venneforeininga, og det har vore tyngre å få til museumstokt med jekta enn det har vore tidlegare år.

Gjenstandar

Museet eig eller disponerer gjennom deponeringsavtalar følgjande gjenstandssamlingar:

Kommune	Stad	Tal gjenstandar	Av desse	
			Registrert	Katalogisert
Forsand	Kommunehuset	700	0	640
	Bergevik	500	0	0
Hjelmeland	Dalen skule	591	225	229
	Viga	1947	1947	1947
	Bygdemuseet	1688	1313	1313
Suldal	Håland	854	0	854
	Jelsa	67	0	0
	Sand	1491	1491	500
	Kolbeinstveit	1082	1082	1082
	Røynevarden	359	359	359
	Kvednahola	44	0	0
Sauda	Hustveit	527	527	527
	Åbø-byen	539	539	405
	Sauda museum	1227	1227	156
Finnøy	Bygdemuseet	1700	1669	1669
Rennesøy	Kulturhuset	165	0	0
	Bakken	100	0	0
	Mosterøy	455	455	0
	Åmøy	2978	2978	2978
Kvitsøy	Hummermuseet	348	348	0
SUM		17362	14160	12659

Etter at det i fleire år har vore gjort eit systematisk arbeid med katalogisering av gjenstandssamlingane, har katalogiseringsarbeidet i 2008 i staden vore retta mot foto. Sjå nedanfor. Til saman er 9214 av museets gjenstandar katalogiserte i dataprogrammet Primus.

I Viga har registreringsarbeidet halde fram, og det er nå registrert 1947 nummer der. Dei fleste er konserverte. Med dette er det meste av gjenstandane i stabburet, eldhuset, Sisselastova og hovudhuset registrert. Arbeidet blir utført av Åse Jensen, som arbeider frivillig for oss. Gjenstandssamlinga i Viga deponert hos museet av tidlegare eigar av bygningane.

Tilveksten til gjenstandssamlingane har vore 20 gjenstandar frå 7 forskjellige gjevarar.

Gjevarane var: Hallvar Overskei, Nesflaten, Bjarne og Annvor Sukka, Suldal, Elisabet F. Endresen, Fister, Eldbjørg

Hebnes, Hebnes, Patrick Niermann, Sand, Hans Kolbeinstveit, Trondheim og Arne Moe, Suldal.

Hovuddelen av den magasinerte gjenstandssamlinga er plassert i fellesmagasinet for musea i Rogaland på Åmøy. Her har det vore arbeidd med utpakking og ordning av det materialelet som tidlegare er flytta hit.

Naturhistoriske samlingar og kulturlandskapsvern

Ryfylkemuseet er i hovudsak eit kulturhistorisk museum. Men slik samlingane er lokaliserte, ligg forholda godt til rette for å formidle samanhengar mellom kultur og natur. Det er særleg to stader vi har kome i gang med slikt arbeid.

I samarbeid med Nordisk Genbank og frivillige krefter i Hjelmeland er det bygt opp eit klonarkiv med 130 tre av 93 eldre eple-, pære- og plommesortar frå Ryfylke på Viga i

Brutal skjering i frukthagen i Viga. Bakgrunnen var at den gamle hagen ble tynna i samband med at utvida hage var under utvikling på utsida av gjerdet. Det er Knut Vadla som svingar motorsaga. Når den nye hagen har vakse til vil Viga kunne tilby eit unikt innsyn i frukthistoria til Ryfylke.

Hjelmeland. Det er gjennomført hogging av ein del av trea i den eldre delen av hagen for å gi meir plass til dei som står att, og fruktrea vart skorne i april. Så godt som alt tilgjengeleg areal i Viga er nå tilplanta.

Gjennom samarbeid med Sauda kommune, Fylkesmannen i Rogaland og Nord-Rogaland og Sunnhordland friluftsråd har museet i lengre tid arbeidd med restaurering, tilrettelegging og skjøtsel av det eine bruket på Hustveit i Sauda. Gjennom bruk

av forkjøpsrett har Staten her sikra seg eit unikt naturområde som strekker seg frå fjorden og opp til høgaste heia. Potensialet for bruk til kultur- og naturhistorisk formidling, undervisning og friluftsformål er stort. Frå museet si side har vi satsa mye på å følge opp samarbeidsavtalen, og har i år fullført arbeidet med gjenreising av løa på garden. Denne vil gi oss rom både for utstillings- og undervisningsformål. Det er utarbeidd revidert plan for vidare utvikling og drift av anlegget. Denne er lagt til

grunn for søknadar om omframme tilskott til gjennomføring av tiltaka.

Foto

Vi reknar med at museet har ei fotosamling på kring 79 000 nummer.

Av desse er 8 600 avfotograferingar av eldre bilde som er lånte inn frå dei som eig bilda. Opplysningar om hovuddelen av dei eldre bilda er katalogiserte og lagt inn i database i programmet Primus, men berre ein mindre del saman med digital kopi av bildet. Etterslepet på katalogisering gjeld om lag 1000 foto. Katalogisering av dei øvrige samlingane er mangelfull, eller heilt fråverande, og det er heller ikkje aktuelt å tenkje seg

at ein skal kunne utarbeide gode katalogar for alle samlingane.

I 2008 har vi registrert ein tilvekst på eigne optak på 1765 digitale foto, 3747 digitale frå Suldal reiselivslag (fotograf Anne Lise Norheim), 8 digitale foto frå andre (Bjarte Skipevåg, Sand og Svein Olav Drangeid, Stavanger), 11 digitale kopiar av innlånte eldre foto og kring 1529 eldre originalfoto. Dei fleste av desse er negativ etter Sven Molaug og Ragnhild Bjerregaard, som vi overtok frå Norsk Folkemuseum (dias og positiv). Samla tilvekst blir såleis 7060 foto. Det er dessutan laga digitale kopiar av 279 foto (dias og negativ) i fotoarkivet.

Katalogiseringa av kulturhistoriske foto har i 2008 vore retta mot Archerbilda. Heile samlinga er digitalisert, og vel halvparten (340 av 633) er ferdig katalogiserte i Primus.

Fotosamlinga etter Alice Lima Hay Archer er ein særleg verdfull del av fotosamlinga vår. Nå er delar av samlinga digitalisert og gjort tilgjengeleg på nettet. Her er fru Archer fotografert saman med familien, truleg like før 1900. Frå venstre: Ruth, Harold, yngstmann Normann, Alice sjølv og Walter, Esther, som var tvilling-søster til Ruth og Olive til høgre.

Video og film

Samlinga av video- og filmopptak er på i alt 141 nummer. Av desse er 55 videoopptak som gjeld aktivitetane ved folke-musikkarkivet. 4 er smalfilmar, og av dei 82 andre er fleirtalet opptak som speglar ulike sider ved aktiviteten til museet elles. Tilveksten i 2008 var på 2 dvd'ar filmar. Videosamlinga er registrert i ein videoprotokoll.

Lydband

Lydbandsamlinga ved Ryfylkemuseet tel 1059 nummer inklusive opptaka i folkemusikkarkivet. Lyden er registrert på ulike lagringsmedium som spoleband, kasettar, DAT-kasettar, minidisk og digitale lydfiler. Noe over halvparten av opptaka er intervju som også er skrivne av, men teksten er ikkje lagt i noen form for database som kunne gi grunnlag for elektronisk søk.

Det er registrert ein tilvekst på 5 lydopptak i meldingsåret. Tre av dei er intervju med folk på Finnøy i samband med dokumentasjonsarbeidet i tilknyting til bedehuskulturen. Arbeidet med innslag i arkivet starta hausten 2008. Intervjuene er gjorde med harddiskopptakar og lagra som digitale lydfiler.

Privatarkiv

Privatarkivsamlinga ved Ryfylkemuseet omfattar 104 arkiv. Noe av materialet er ordna, men det meste ikkje. Privatarkiva utgjer om lag 42 hyllemeter.

Tilveksten i 2008 var på 8 privatarkiv. Gjevarane var: Coop Sand, 17. mai-komiteen på Sand, Per Romsbotn, Jelsa, Villen Kielland, Sand, Suldal mållag, Jorunn og Vidar Birkeland, Sand, Sand leikarring og Statsarkivet i Stavanger.

Bibliotek

Det er i 2008 registrert ein tilvekst på ca. 470 bøker. 67 er nyinnkjøpt faglitteratur, kring 400 er bøker vi har fått av Rygjatun Eigedom, Sand. Desse bøkene kjem frå biblioteket ved tidlegare Ryfylke folkehøgskole på Sand. Samla omfattar biblioteket ca. 3000 bøker.

Dokumentasjon og forsking

Ryfylkemuseet har eit langsigkt samarbeid med Suldal kommune om skriving av bygdebøker for dei ulike delane av kommunen. Manuskript til historia om folk og gardar i gamle Jelsa kommune skal vera ferdig i 2010-2012.

Arbeidet med oppbygging av kompetanse om tradisjons-

handverk omfattar også forskingsoppgåver, men dette er omtala på annan stad i årsmeldinga.

I samarbeid med styret i bedehuset «Bethel» på Finnøy er det utarbeidd plan for og søkt om midlar til eit dokumentasjons- og formidlingsprosjekt om bedehuskulturen. Arbeidet med innsamling av materiale kom i gang før jul 2008.

MUSEET SOM MØTEPLASS

Den andre hovudoppgåva til musea er å vera *møtestad og dialoginstitusjon*. Musea må kommunisere med omverda for å formidle kunnskap og opplevingar. Ryfylkemuseet legg stor vekt på å styrke den utoverretta verksemda ved museet.

Vitalisering av publikumstilbodet

Ei av dei store utfordringane for Ryfylkemuseet er å vitalisere dei ulike avdelingane som hører museet til. Vi forvaltar eit unikt materiale som kan gi vesentlege bidrag både til kulturelt medvitt og identitetsbygging, og til utvikling av reiselivet i regionen. Følgjande tiltak er under utvikling:

Forsand:

Det er i meldingsåret utarbeidd ein museumsplan som omfatar både kortsigte og langsiktige tiltak. I første omgang er det aktuelt å sikre og revitalisere utstillingane i sjøhuset i Bergevik.

Strand:

Det er inndeia eit samarbeid med Strand kommune, Mølleparkens venner og Strand bygdemuseum om etablering av eit utstillingstilbod i «Bruksløa» på Tau.

Hjelmeland:

Det er lagt planar for omfattande restaurering av bygningane i Viga. Deretter blir det arbeidd med planar for å etablere eit kunnskaps- og opplevelingstilbod knytt til fruktdyrking og gardsdrift.

Suldal:

Høgast prioritet har planar om ei revitalisering av Nesasjøhuset på Sand der det permanente tilbodet har gjennomgått lita utvikling sidan det blei etablert først på 1990-talet. Etter fullføring av restaureringsarbeida på Røynevarden drøftar vi alternative driftsformer for anlegget.

I Strand er det innleia eit samarbeid med Mølleparkens venner, Strand kommune og Strand bygdemuseum om ei utstilling om industrialiseringa. Utstillinga skal vera i den såkalla bruksløa, som ligg bak dei godt synlege bygningane til Tou Mølle.

Sauda:

Etter rekonstruksjon av løa på Hustveit blir det arbeidd med etablering av robuste utstillingstilbod om garden og kulturlandskapet.

Finnøy:

På stutt sikt blir det arbeidd med eit dokumentasjons- og formidlingsprosjekt om bedehuskulturen knytt til bedehuset Bethel på Judaberg. På lengre sikt arbeider vi med planar for eit prosjekt om veksthusnæringa.

Rennesøy:

Fokus er på å legge til rette for auka bruk av husmannsplassen Bakken.

Kvitsøy:

Tredje og siste avdeling i Humermuseet vil bli opna i 2009.

Stinn brakke på Nesasjøhuset da utstillinga «Kunst i stav – stav i kunst» blei opna i juni 2008.

Utstillinga var ein del av Stavanger 2008-prosjektet «Stavkonstruksjonen» og løfta fram tradisjonskunnskap og høg kompetanse både i bygningshandverk og teppeveving. Som eitt av få arrangement vi står bak blei hendinga dekkja av fjernsynet, og kom endatil i reprise på nyttårskvelden!

Utstillingar

Museet har hatt desse tema-utstillingane i meldingsåret:

- 01.01–31.12 *Strandstaden Sand*, permanent utstilling på Nesa-sjøhuset
- 01.01–31.12 *Garden og folka*, permanent utstilling på Kolbeinstveit
- 01.01–31.12 *BibMus*, permanent utstilling i Kulturhuset Meieriet, Vikevåg
- 01.01–31.12 *Frå teine til sølvfat*, permanent utstilling i Kvitsøy Humermuseum
- 01.01–31.12 *Fiske året rundt*, permanent utstilling i Kvitsøy Humermuseum
- 21.01–31.01 *Fantasien er din eigen*, Nesasjøhuset, i samarbeid med Asker museum
- 01.02–08.02 Kunstutstilling, Ryfylke kunstlag
- 06.06–30.09 *Kunst i stav – stav i kunst*, Nesasjøhuset

- 21.06–17.08 *Kunst og handverk*, sommarutstilling, Kolbeinstveit
- 21.06–17.08 *Loppete, lusete, fillete, rein*, innleidg temautstilling frå Norsk Kvinnemuseum, Kolbeinstveit
- 21.06–17.08 *Bjørg Wigestrond*, kunstutstilling, Jelsa skule-museum
- 01.10–31.12 *Store forteljingar for små øyrer*, Nesasjøhuset, i samarbeid med Nynorsk kultursentrums
- 18.10–26.10 Kunstuutstilling, Suldal kunstlag
- Nesasjøhuset, Sand – heile veka
 (vintersesongen ope på kvardagar)
- Kolbeinstveit – tysdag-søndag
- Industriarbeidarmuseet i Åbø-byen, Sauda – daglege omvisingar
- BibMus, Rennesøy – måndag, tysdag og torsdag
 (vintersesongen ...)
- Bakken, Rennesøy – søndag
- Kvitsøy Humermuseum – søndag

Følgjande anlegg har hatt faste opningstider i sommarse-songen:

Sjøhuset i Bergevik, Forsand – heile veka

Viga – laurdag-søndag

Skulemuseet på Jelsa – laurdag-søndag

I tillegg til dei faste opningstidene har det vore omvising av grupper og arrangement ved fleire av anlegga.

Arrangement

Attåt opne anlegg og utstillingar, og ofte i tilknyting til desse, har museet kvart år ei rekke arrangement av ulike slag. Dette kan vera så ulike tilbod som tur på fjorden med «Brødrene af

Læreverket «Bergteken» blei sjøsett i 2008. Elevar frå musikk-skulen i Suldal deltok i lanserings-arrangementet. Frå venstre: Ellisiv Nordmark, Torborg Aas, Marlinn Tveit og Gry Irene Natland.

Nissekvelden på Kolbeinstveit i desember er eit årvisst arrangement som er blitt så populært at vi har fått plassproblem. Her er det Ruth Anne Moen som underheld i stova. Elles er det nisse på låven og graut i gryta og stor stas om det regnar eller snør. I år prøver vi å kjøre same opplegget også på Hustveit.

Sand», foredrag knytt til anlegg og utstillingar, eller om eit emne museet har arbeidd med, konsertar, aktivitetsdagar, dansekeldar, kvedarsamlingar o.a. Til saman har det i 2008 vore 47 bokførte aktivitetar. Mellom desse heile 11 ulike aktivitetar knytt til markeringa av minnet om Rasmus Løland, fleire programtiltak knytt til lanseringa av songboka/læreboka «Bergteken», omfattande program- og kursverksemid knytt til kulturhovudstadsprosjektet «Stavkonstruksjonen», den årlege folke-musikkhelga på Mo, og altså ei rekke arrangement elles fram til ein nissekveld på Kolbeinstveit i desember som var på grensa til å sprengje kapasiteten på staden.

Barn og unge

Det er utarbeidd skuleopplegg for fleire av anlegga til museet og for «Brødrene af Sand». Det er i år også utarbeidd eit særlig opplegg for utstillinga «Stav i kunst – kunst i stav», som var svært vellukka og samla mange skuleklassar. Utanom stavutstillinga er det Kolbeinstveit som har hatt størst skulebesøk, men også på Nesajohuset på Sand er det jamt ein del besøk av skular og barnehagar.

Den årlege folkemusikkhelga samlar deltakarar på tvers av generasjonane, og det var også i år eit stort innslag av barn og unge på dei ulike kursa. Læreverket «Bergteken» er eit opplegg som har til formål å legge til rette for opplæring i folke-musikk i skulen.

Den internasjonale kafeen er eit tiltak som også samlar del-

takarar på tvers av generasjonane. Mellom innvandrarane blir dette sett på som ein grei plass å ta med seg ungane.

Mangfaldsåret

Kulturdepartementet peika ut 2008 som «Mangfaldsåret» – eit markeringsår for kulturelt mangfald. For Ryfylkemuseet var ikkje dette noe nytt og ukjent emne. Vi har arbeidd for å gjera museet til ein møteplass på tvers av kultur, etnisk tilhøring og religion like sidan 1998, og var mellom dei musea som først tok fatt i den fleirkulturelle utfordringa. Vi har også vore med og starta eit nasjonalt nettverk for museum som arbeider med det kulturelle mangfaldet – Mangfaldsnettverket.

Mangfaldsåret hadde ikkje noe tilbod om omframme ressurssar for å stimulere tiltak på området, og ein søknad om prosjektstøtte frå ABM-utvikling oppnådde ikkje støtte. Derimot oppnådde vi støtte frå Stavanger 2008 til eit prosjekt kalla Common Ground, og som skal ha som formål og dokumentere og formidle innvandring i bygdesamfunnet frå ein noe breiare synsvinkel enn vi har arbeidd med tidlegare. Arbeidet med dette prosjektet held fram inn i 2009.

Uavhengig av Mangfaldsåret har vi halde fram med den internasjonale kaféen. Det blei arrangert 7 kafékveldar i 2008. Dette er ein møteplass på tvers av alder og etnisk tilhøring, og er eit tilbod til medlemmar i samfunnet som elles har få offentlege møteplassar.

Vi fekk bispevisitas i mai, rett før bispen måtte legge ned embetet sitt. Biskopen ville høre om innvandrarengasjementet vårt, og vi fekk hjelpe av Hanna Hussein frå Somalia for å servere eksotisk mat. Her er det Ernst Berge Drange og Trygve Brandal som held Ernst Båslund med selskap.

Besøk

Statistikken for publikumsbesøk i 2008 samanlikna med tala for 2007 ser slik ut:

Stad	2007	2008
Forsand bygdemuseum	250	200
Dalen skule	1 200	854
Viga	258	249
Hjelmeland bygdemuseum	25	400
Håland	123	108
Jelsa skolemuseum	334	471
Nesa-sjøhuset	4 619	3198
Kvednahola	0	?
Kolbeinstveit	1 644	1 833
Røynevarden	0	651
Hustveit	189	?
Industriarbeidarmuseet	421	390
Bakken	37	37
BibMus	1 530	1 200
Kvitsøy Hummermuseum	575	362
Brødrene af Sand	1 230	850
Sum museumsanlegg	12 435	10 797
Eksterne arrangement	7 636	1064
Sum publikum	20 071	11 861

I tillegg til dei tala som kjem fram her kjem besøk på anlegga våre utanom opningstidene.

Av spesielle grunnar var besøket i 2007 svært høgt. Så høgt at vi varsla at besøket i 2008 neppe kom til å matche dette. Det er likevel skuffande at tilbakeslaget blei så stort.

Endringane i besøket på eksterne arrangement skuldast i stor grad at vi i 2007 hadde to utstillingar ute på vandring som samla mange besökande. I 2008 har det vore lite interesse for vandreutstillingane våre, og utstillinga om Rasmus Løland blei liggande nedpakka på Åsen-tunet heile sommaren utan å bli vist. I 2009 vil besøket på eksterne arrangement auke att, da vi nå har avtalar om nye visingar for vandreutstillingar.

Vi gir råd til mange om vern og vedlikehald av bygningar, men få stader har vi vore så mange gonger som på Førsvoll i Rennesøy. Staden har ein unik bygningsmasse sett opp i fint murverk, og i år (2009) har arbeidet med å rekonstruere bygningane kome i gang.

Andre publikumstenester

Museet driv ei relativt omfattande rådgiving, både over for kommunar og privatpersonar. Dette året har særleg kommunale saksbehandlarar i Hjelmeland, Rennesøy og Suldal brukt oss som rådgjevarar i bygnings- og vernesaker. Også private huseigarar spør om råd som gjeld bevaring og istandsetting av bygningar. Når rådgivinga omfattar synfaring og skriving av rapportar eller uttale blir slike oppdrag fakturerte.

Fotosamlinga vår har også mange eksterne brukarar som er på leit etter bildestoff til ulike formål. Det er faste satsar for kopiering og ekspedering av fotomateriale.

Arkivet elles har færre eksterne brukarar, men vi rår over ein del privatarkivmateriale som kjem til nytte i ulike samanhengar.

Bygdebokskrivaren har mange besøk av folk som vil ha hjelp med slektsgransking.

Folkemusikkarkivet yter tenester til utøvarar av folkemusikk som er på leit etter materiale til verksemda si, og som, på visse vilkår, kan få kopiert materiale som grunnlag for innøving av nytt stoff.

Publikasjoner

I 2008 har Ryfylkemuseet publisert følgjande materiale i eigne og andre publikasjonar:

- Høibo, Roy (red.): *Temanummer om husmannsplassen*, Folk i Ryfylke 2008, 156 sider, Ryfylkemuseet
- Holmboe, Grete: *Bjergsted på Jelsa*, Verd å verne nr. 1/2008, Fortidsminneforeningen i Rogaland
- Høibo, Roy: *Initiatives undertaken with the local community by a regional museum i Norway*, Museum Ireland 2008, vol 18, Irish museum Association
- Moen, Ruth Anne: *O verden hav da goder natt*, årsskriftet til NFD
- Moen, Ruth Anne: *Halling from Suldal. Embodying the source materiale*, ICTM study group
- Moen, Ruth Anne: *I min barndom ljoma det av song*, årbok, Sauda sogelag
- Moen, Ruth Anne: *Bertha Rafdal og salmesongen*, Spelemannsbladet jan -09

TAKK

Vi vil takke Kulturdepartementet, Norsk Museumsutvikling, Rogaland fylkeskommune, Suldal kommune og andre bidragsytarar for godt samarbeid og støtte til drifta av museet.

Sand, 17. mars 2009

Tormod Skeie, Terjer Hidle, Thore Håland, Inngjerd S. Nicolaysen, Christoffer Hausken, Gro V. Birkeland, Ellen Solheim, Trygve Brandal, Åshild M. Øverland, Kristoffer Nødland

Roy Høibo

Rekneskap 2008

Vedtatt av styret i møte 17. mars 2009

RESULTATREKNESKAPEN

	2007	2008
Driftsinntekter	8 397 175	9 064 586
Varekjøp	-218 505	-175 431
Lønn og sosiale utgifter	-5 184 569	-5 557 272
Andre kostnadar	-2 382 486	-4 113 401
DRIFTSRESULTAT	611 615	-781 518
Finansinntekter	516 220	803 797
Finanskostnadar	-7 684	-7 587
Resultat av finansinntekter/-kostnadar	508 536	796 210
ÅRSOVERSKOTT	1 120 151	14 692
Overføring frie fond		
Avsett til styrking av eigenkapital	-1 120 151	-14 692
Bruk av eigenkapital		
Øreavrunding	1	-3
Sum disponert	-1 120 150	-14 695

BALANSEREKNESKAPEN

	2007	2008
EIGE		
Anleggsmidler	3 529 378	19 409 781
Varelager	61 479	67 925
Kundefordringar	14 307 243	3 274 520
Aksjar		16 187
Kasse	1 300	1 300
Mellomregning	-923	
Bank, brukskonto	11 264 567	10 255 772
Bank, skattetrekke	169 868	244 367
Sum eige	29 332 912	33 269 852
GJELD OG EIGENKAPITAL		
Eigenkapital	-2 168 990	-2 183 787
Avsetninger	-25 084 847	-27 481 261
Leverandørgjeld	-1 329 017	-2 638 916
Skattetrekke	-169 868	-244 367
Skuldig arbeidsgjevaravgift	-58 726	-133 496
Skuldig pensjonstrekk	0	-821
Skuldig meirverdiavgift	-887	1 636
Skuldig løn og feriepengar	-447 062	-509 560
Skuldig arbeidsgjevaravgift av fereiepengar	-73 515	-79 281
Øreavrunding		1
Sum gjeld og eigenkapital	-29 332 912	-33 269 852

Årsberetning

Arten av verksemda og kor ho blir drive

Ryfylkemuseet er regionmuseum for Forsand, Strand, Hjelmeland, Suldal, Sauda, Finnøy, Rennesøy og Kvitsøy og har til formål å ta vare på historia, særleg for tida frå reformasjonen og fram til i dag. Ryfylkemuseet skal tilby kunnskap og opplevingar, og skal bidra til ei positiv samfunnsutvikling i Ryfylke. Hovudsetet er på Sand i Suldal kommune.

Framhald av drifta

Institusjonen har føresetnad for å drive vidare, og årsrekneskapen for 2008 bygger på dette.

Arbeidsmiljø

Det sosiale og fysiske arbeidsmiljøet ved Ryfylkemuseet blir vurdert som godt.

Ytre miljø

Drifta av Ryfylkemuseet ureinar ikkje det ytre miljøet.

Likestilling

Museet legg vekt på balanse mellom kjønna. Av dei 11 faste stillingane ved museet er 5 kvinner og 6 menn. Det blir praktisert lik lønn for likeverdig arbeid.

Sand, 17. mars 2009

Kristoffer Nødland

Terjer Hidle

Tormod Skeie

Gro Voldner Birkeland

Christoffer Hausken

Thore Håland

Ingjerd Nicolaysen

Ellen Solheim

Trygve Brandal

Åshild Marie Øverland

Roy Høibo
Direktør

2009

FOLK i Ryfylke

KVITSØY HUMMERMUSEUM

Dei siste åra har Kvitsøy vore ein av dei travlaste arbeidsstadene for staben ved Ryfylkemuseet. I lag med ein god gjeng av frivillige hjelparar, og med god støtte frå Kvitsøy kommune, Rogaland fylkeskommune og private sponsorar har vi etablert ei museumsavdeling med høg standard på utstillingar og møterom.

Den første utstillinga, «Hummeren – frå teine til sølvfat», blei opna i 2006. Neste utstilling, «Fiske året rundt» alt året etter, og til sommaren 2009 var utstillinga «Båten og motoren» klar i underetasjen i sjøhuset på Grøningen. Til saman gir desse utstillingane eit godt innsyn i liv og verksemd på Kvitsøy.

Nå er utfordringa å få ei god drift av museet. Vi meiner det er eit stort potensiale for godt besøk, og dermed for ein brukbar økonomi i drifta. Kvitsøy kommune har dessutan kjøpt nabohuset, så utviklinga av museet på Kvitsøy er ikkje ferdig.

RYFYLKEMUSEET